

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις
Στρατηγικές Σπουδές και Διεθνή Πολιτική

Διπλωματική εργασία

Η Τουρκία στον 21^ο αιώνα

Τσαγγάρης Παναγιώτης

Θεσσαλονίκη 2020

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Παναγιώτης Τσαγγάρης

Ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Κοριάκο Μικέλη για την πολύτιμη βοήθεια που πρόσφερε στην περάτωση αυτής της εργασίας

(Σελίδα σκόπιμα κενή)

Περίληψη

Σε ένα γρήγορα μεταλλασσόμενο διεθνές σύστημα το οποίο αρχίζει να εμφανίζει στοιχεία έντονου πολυπολισμού, το οποίο δίνει ευκαιρίες σε μεσαίου αναστήματος δρώντες να σχηματίσουν σφαίρες επιρροής μέσα από την απόκτηση ισχύος η Τουρκία δεν μένει αδρανής. Η Τουρκία βλέπει τις Διεθνείς Σχέσεις μέσα από ένα πρίσμα ισχύος αποβλέποντας στην περεταίρω ενδυνάμωση της και σε καλύτερη θέση στο διεθνές στερέωμα. Τα διδάγματα Νταβούτογλου ακόμα συνεπαίρνουν την τουρκική ελίτ που πλέον καθορίζει πολύ πιο υψηλούς στόχους βάζοντας ψηλά τον πήχη είτε αυτό είναι για το προσεχές μέλλον (στόχοι για 2023) είτε για το μακρινό μέλλον. Η στρατηγική που ακολουθά η χώρα έχει τη βάση της στο ότι αν δεν μπορέσεις να επεκταθείς αναγκαστικά θα βρεθείς να παλεύεις να μην συρρικνωθείς δίνει μια επιθετική εξωστρέφεια στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας που με τη σειρά της κάποτε αποφέρει πλεονεκτήματα, κάποτε μειονεκτήματα. Ενώ στο ίδιο μήκος κύματος ο μαξιμαλισμός της Τουρκίας και η νοοτροπία πίσω από αυτόν με λίγα λόγια μπορούν να χαρακτηριστούν με το γνωστό μότο «στόχευσε για το φεγγάρι και αν αποτύχεις θα φτάσεις τουλάχιστον τα αστέρια».

Το ζήτημα που τίθεται όμως είναι κατά πόσο υπάρχουν οι πόροι, η ικανότητα και η πραγματική και καθολική θέληση για να πετύχουν αυτοί οι στόχοι. Πρώτον, τα ζητήματα εσωτερικής πολιτικής (όπως η οικονομία – οικονομική ικανότητα της χώρας - ο στρατός – στρατιωτική ικανότητα) και η εξάρτηση (ενεργειακή – οικονομική) από εξωτερικούς παράγοντες αποτελούν το πρώτο εμπόδιο που η χώρα βρίσκει μπροστά της και προσπαθεί να αντιμετωπίσει. Κατά δεύτερον, ζητήματα εξωτερικής πολιτικής αρκετά ευαίσθητα για την Τουρκία συνεχίζουν να δημιουργούν πονοκέφαλο στην Άγκυρα (π.χ. Κουρδικό), ενώ τη στιγμή που οι φιλοδοξίες του τούρκου προέδρου, εγείρουν ερωτήματα αλλά και αμφιβολίες στην παγκόσμια κοινότητα.

Όσον αφορά τα ζητήματα ισχύος, η Τουρκία, παρουσιάζεται σαν μιας μέσης δυναμικότητας χώρα (middle power), με εξελικτικές δυνατότητες παρόλα αυτά με τις σημερινές της ικανότητες να μην συμπαρατάσσονται έναντι των βλέψεων και των επιθυμητών αποτελεσμάτων που στοχεύει η Άγκυρα. Λέξεις κλειδιά : Τουρκία, Διεθνείς Σχέσεις, Εξωτερική Πολιτική, Ισχύς

Abstract

In a rapidly changing international system that is beginning to show elements of intense multipolarism, which gives middle-ranged actors the opportunity to form spheres of influence through the acquisition of power, Turkey does not remain inactive. Turkey sees International Relations through a power perspective, aiming at its further strengthening and better position in the international arena. Davutoglu's teachings still captivate the Turkish elite, which is now setting much higher goals by setting the bar even higher, either for the near future (2023 goals) or for the distant future. The country's strategy is based on the fact that if you cannot expand, you will inevitably find yourself struggling not to shrink, giving elements of an aggressive extroversion to Turkey's foreign policy, which in turn sometimes has advantages and sometimes disadvantages. While in the same vein, Turkey's maximalism and the mentality behind it can in a nutshell be characterized by the well-known motto "aim for the moon and if you fail you will at least reach the stars".

The question which raises, however, is whether there are the resources, the ability and the will to achieve these goals. First, issues of domestic policy (such as the economy - the country's economic capacity - the military - military capability) and dependence (energy - economic) on external factors are the first obstacles the country faces and tries to deal with. Secondly, foreign policy issues quite sensitive for Turkey continue to cause headaches in Ankara (e.g. Kurdish issue), while at the same time the ambitions of the Turkish president raise questions and doubts in the world community.

In terms of power issues, Turkey is presented as a middle power country, with evolutionary potential, however, with its current capabilities not to support the aspirations and desired results that Ankara aims for.

Περιεχόμενα

<i>Περίληψη (Ελληνική)</i>	5
<i>Περίληψη (Αγγλική)</i>	6
<i>Περιεχόμενα</i>	7-10
<i>Πίνακας σχημάτων, διαγραμμάτων, χαρτών</i>	11-20

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

<i>Εισαγωγή</i>	21-22
<i>Στόχος της εργασίας</i>	22-23
<i>Δομή της εργασίας</i>	23-24
<i>Μεθοδολογία</i>	24-25

Κεφάλαιο 2

Ισχύς

<i>Ισχύς</i>	26-27
<i>Ισχύς, Πολιτική και Διεθνές Σχέσεις</i>	27-30
<i>Εθνική Ισχύς</i>	30-32

Η προσέγγιση των στοιχείων της εθνικής ισχύος

Στατική Ισχύς32-33

Σχεσιακή Προσέγγιση33-34

Όψεις της Ισχύος

Σκληρή Ισχύς34-35

Ήπια Ισχύς36-37

Κεφάλαιο 3**Η Τουρκική Ισχύς Βάση Συντελεστών*****Πληθυσμός***38

Ο πληθυσμός σε αριθμούς38-40

Η τουρκική κοινωνία40-42

Γεωγραφία42-44***Οικονομική Ικανότητα***

Ιστορικό45-46

Οικονομική Ικανότητα της Τουρκίας46-49

Τουριστικός τομέας50-52

Ενεργειακός τομέας52-55

Το πυρηνικό πρόγραμμα της Τουρκίας55-59

Στρατιωτική Ικανότητα59-61

Η στρατιωτική ικανότητα της Τουρκίας61-63

Βάσεις της Τουρκίας ανά τον κόσμο63-65

Αμυντική Βιομηχανία65-68

Ναυτική στρατηγική της Τουρκίας69-74

Συμπεράσματα 3^ο Κεφαλαίου74-76

Κεφάλαιο 4

Η Τουρκική Εξωτερική πολιτική σε Διεθνές και Περιφερειακό επίπεδο

<i>Διεθνές Σύστημα</i>	77-80
<i>Μ. Ανατολή</i>	80-86
<i>Σχέσεις Τουρκίας – Ρωσίας</i>	86-95
<i>Σχέσεις Τουρκίας – Η.Π.Α</i>	95
Πριν και κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου	95-97
Μεταψυχροπολεμικό σκηνικό	97-98
Η περίοδος μετά την 11/9	98-102
<i>Σχέσεις Τουρκίας – Ισραήλ</i>	102-106
<i>Σχέσεις Τουρκίας – Ελλάδα</i>	106-109
<i>Συμπεράσματα 4^ο κεφαλαίου</i>	109-111

Κεφάλαιο 5

Κρίσιμα Ζητήματα Εξωτερικής πολιτικής και επιδιώξεις

<i>Κουρδικό</i>	112-115
<i>Ευρωπαϊκή Ένωση</i>	115
Ιστορικό	115-117
Πολιτικές σχέσεις κατά τη περίοδο του Α.Κ.Ρ	117-119
Οικονομικές σχέσεις	119-121
<i>Ν.Α.Τ.Ο.</i>	121
Η περίοδος του Ψυχρού πολέμου	122-123
Μεταψυχροπολεμική περίοδος	123-126
<i>Νέο – οθωμανισμός</i>	126
Οθωμανισμός	126-127

Νέο – οθωμανισμός	127-129
Η περίοδος του Α.Κ.Ρ	129-131
Ισλαμικός Πατέρας	131-132
Το ιστορικό πλαίσιο	132-133
Το Diyanet	133-134
Το Α.Κ.Ρ και ο ρόλος της θρησκείας στην Εξ. Πολιτική	134-136
Mavi Vatan	136-140
Αντι – επιλόγου	141-142
Επίλογος	143-145
Βιβλιογραφία	146-154

**Πίνακας σχημάτων, διαγραμμάτων, χαρτών και
φωτογραφιών**

Σχήματα

Σχήμα 3.1

	<i>Age Group</i>	2018	2023	2040	2060	2080
<i>Scenario</i>						
	Total	81 867 223	86 907 367	100 331 233	107 095 998	107 100 904
Main scenario	0-14	19 203 792	19 601 384	19 333 893	18 126 086	16 813 783
	15-64	55 500 077	58 438 033	64 623 369	64 727 126	62 873 761
	65 +	7 163 354	8 867 951	16 373 971	24 242 787	27 413 359
	Total	81 989 850	87 662 775	103 570 667	115 074 851	121 099 912
High scenario	0-14	19 276 369	20 051 935	20 799 910	21 322 478	21 163 063
	15-64	55 547 271	58 720 985	66 224 415	68 942 004	71 513 534
	65 +	7 166 210	8 889 856	16 546 341	24 810 369	28 423 315
	Total	81 744 659	86 154 191	97 125 652	99 437 361	94 153 500
Low scenario	0-14	19 131 442	19 154 507	17 904 198	15 192 740	13 060 335
	15-64	55 452 730	58 153 783	63 022 296	60 584 793	54 740 675
	65 +	7 160 486	8 845 901	16 199 157	23 659 828	26 52 490

Πληθυσμιακά σενάρια της Τουρκίας

- Εμφανίζεται στη σελίδα 43
- <http://www.turkstat.gov>

Σχήμα 3.2

Εξαγωγές ορυκτού πλούτου 2007 – 2017

<u>YEAR</u>	<u>MINERAL EXPORT</u>
	<u>VALUE (\$)</u>
2007	2.715.484.019
2008	3.241.019.283
2009	2.508.609.643
2010	3.655.300.615
2011	3.876.465.022
2012	4.181.381.032
2013	5.043.908.868
2014	4.641.581.868
2015	3.900.737.949
2016	3.786.766.734
2017	4.688.240.328

- Εμφανίζεται στη σελίδα 50

- <http://www.turkishminerals.org>

Σχήμα 3.3

Εξωτερικό εμπόριο με τα γρόνια, (Value: thousand U.S dollars)

	Εξαγωγές (Αξία)	Εισαγωγές (Αξία)	Ισοζύγιο
2001	31 334 216	41 399 083	-10 064 867
2005	73 476 408	116 774 151	-43 297 743
2009	102 142 613	140 928 421	-38 785 809
2013	151 802 637	251 661 250	- 99 858 613
2017	156 992 940	233 799 651	- 76 806 711

- Εμφανίζεται στη σελίδα 56
- www.turkstat.gov.tr

Σχήμα 4.1

Τουρκικές εξαγωγές στη Ρωσία

	Value	Year
Edible fruits, nuts, peel of citrus fruit, melons	\$636.10M	2018
Machinery, nuclear reactors, boilers	\$400.88M	2018
Vehicles other than railway, tramway	\$335.69M	2018
Electrical, electronic equipment	\$164.83M	2018

	Value	Year
Plastics	\$147.79M	2018

- Εμφανίζεται στη σελίδα 111
- <https://tradingeconomics.com>
- **Σχήμα 4.2**

Τουρκικές Εισαγωγές από τη Ρωσία

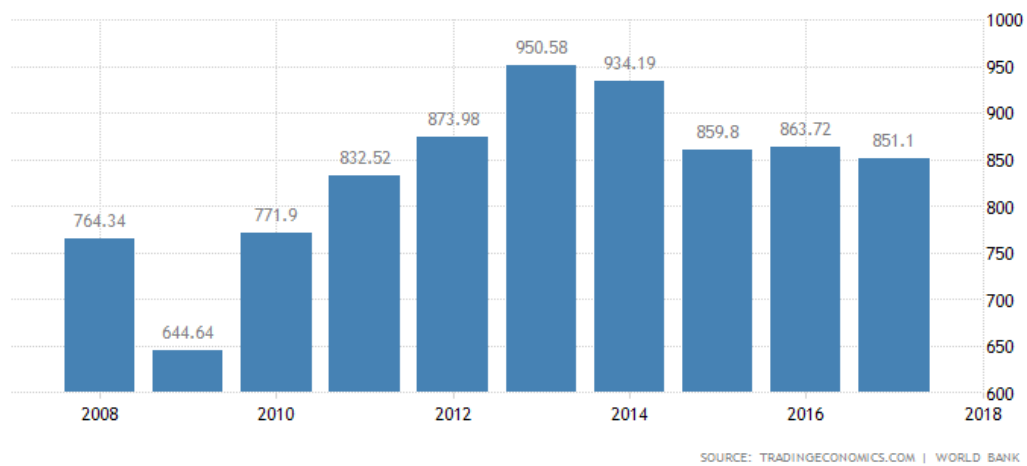
	Value	Year
Mineral fuels, oils, distillation products	\$13.07B	2018
Iron and steel	\$3.93B	2018
Cereals	\$1.40B	2018
Copper	\$648.25M	2018
Aluminium	\$620.72M	2018

- Εμφανίζεται στη σελίδα 111
- <https://tradingeconomics.com>

Πίνακας Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 3.1

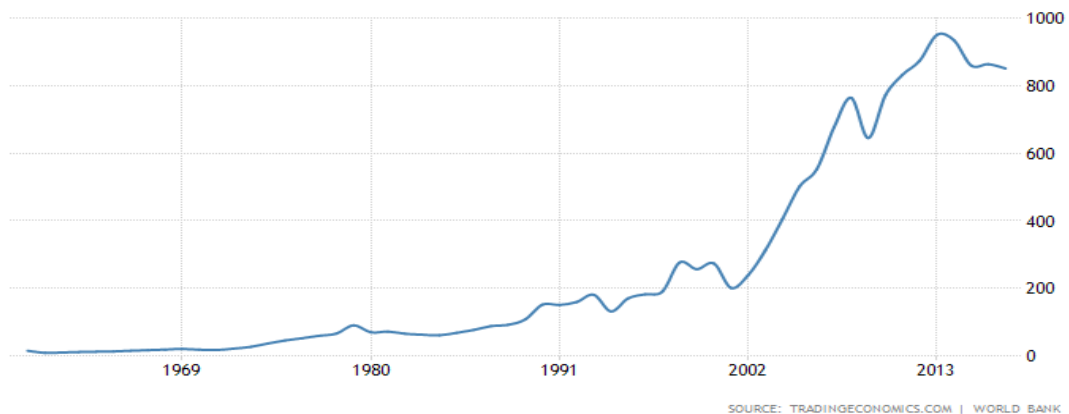
Το Α.Ε.Π της Τουρκίας (2017)

- Εμφανίζεται στη σελίδα 53
- <https://tradingeconomics.com>

Διάγραμμα 3.2

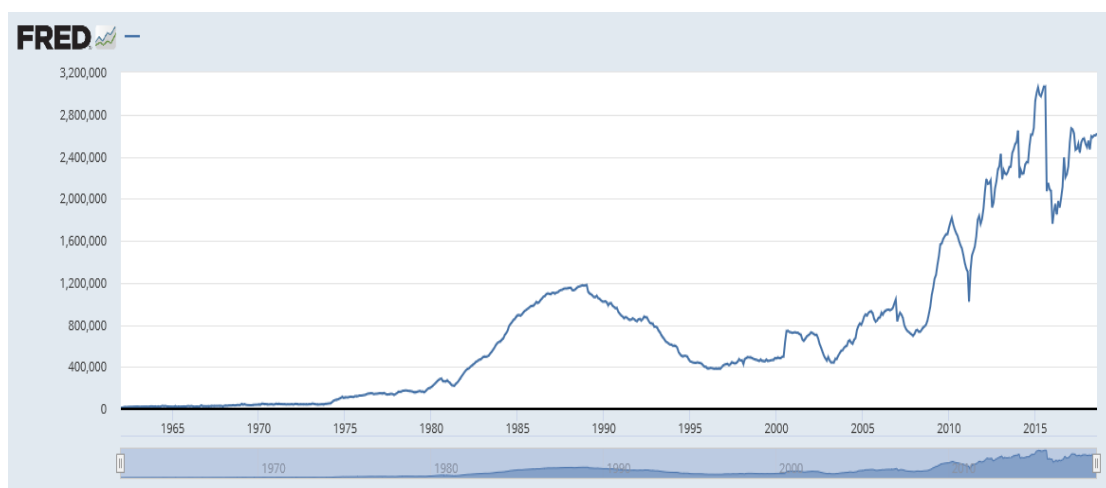
Α.Ε.Π της Τουρκίας (1960 – 2017)

- Εμφανίζεται στη σελίδα 54
- <https://tradingeconomics.com>

Διάγραμμα 3.3

Καταγεγραμμένα επίπεδα ανεργίας στην Τουρκία (1965-2018)

- Εμφανίζεται στη σελίδα 56
- <https://fred.stlouisfed.org>

Διάγραμμα 3.4

Ηλεκτρική παραγωγή από ανανεώσιμες πηγές – εκτός υδροηλεκτρικής (kWh) –

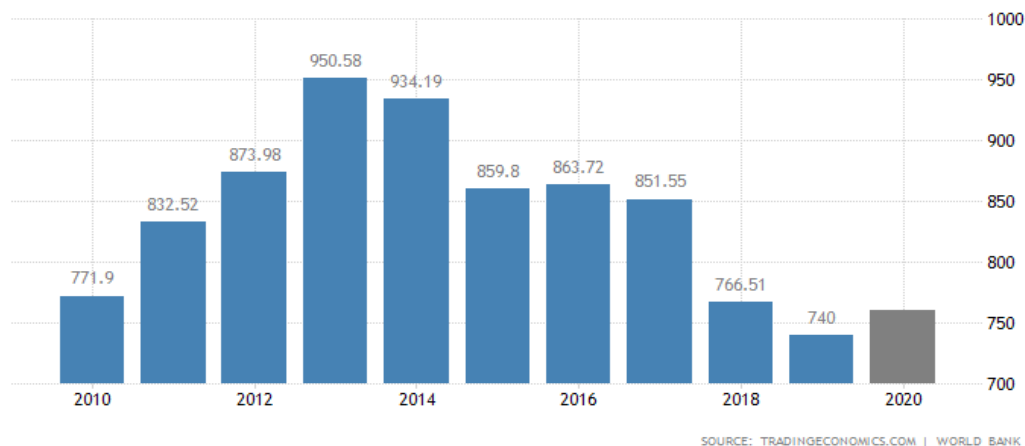
Τουρκία

- Εμφανίζεται στη σελίδα 64
- <https://data.worldbank.org>

Διάγραμμα 4.1

Α.Ε.Π της Τουρκίας 2019 – (πρόβλεψη για το 2020)

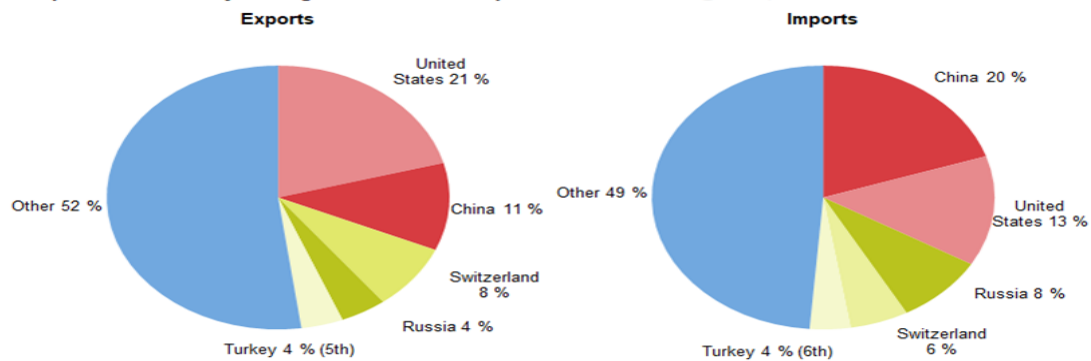

- Εμφανίζεται στη σελίδα 96
- <https://tradingeconomics.com>

Διάγραμμα 5.1

Η θέση της Τουρκίας ανάμεσα στους 28 ευρωπαϊκούς εταίρους ως προς το εμπόριο αγαθών

The position of Turkey among the EU-28's main partners for trade in goods, 2018

Source: Eurostat (online data code: ext_it_maineu)

- Εμφανίζεται στη σελίδα 151
- <https://ec.europa.eu>

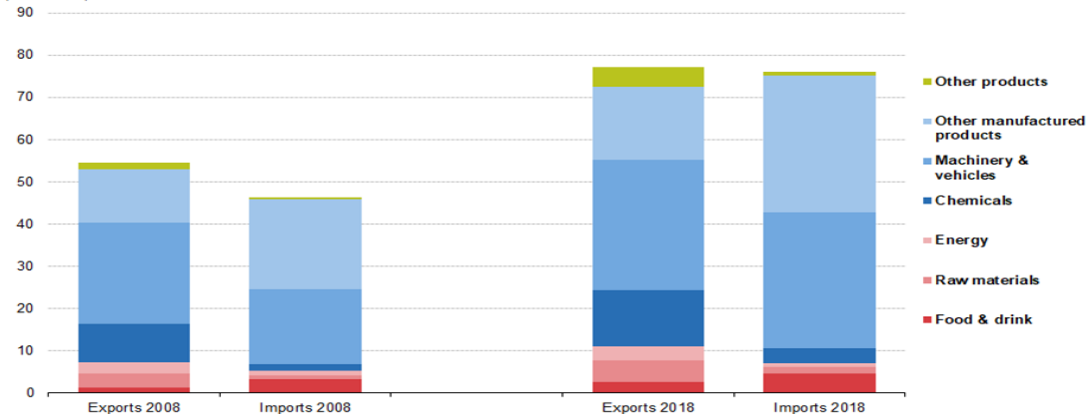
Διάγραμμα 5.2

Οι εισαγωγές και εξαγωγές από και προς την Τουρκία από την Ευρώπη (28)

κατά ομάδα προϊόντων

EU-28 exports to and imports from Turkey by product group, 2008 and 2018

(EUR billion)

Source: Eurostat (online data code: DS-018995)

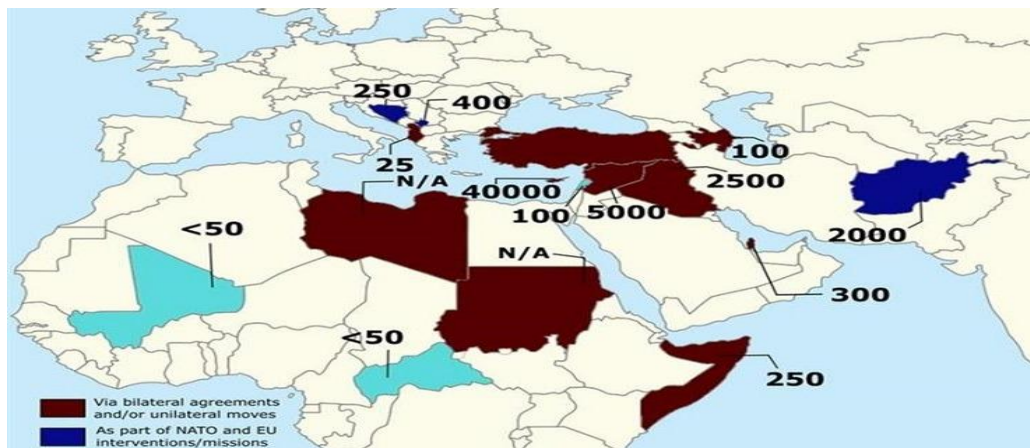

- Εμφανίζεται στη σελίδα 152
- <https://ec.europa.eu>

Χάρτες

Χάρτης 3.1

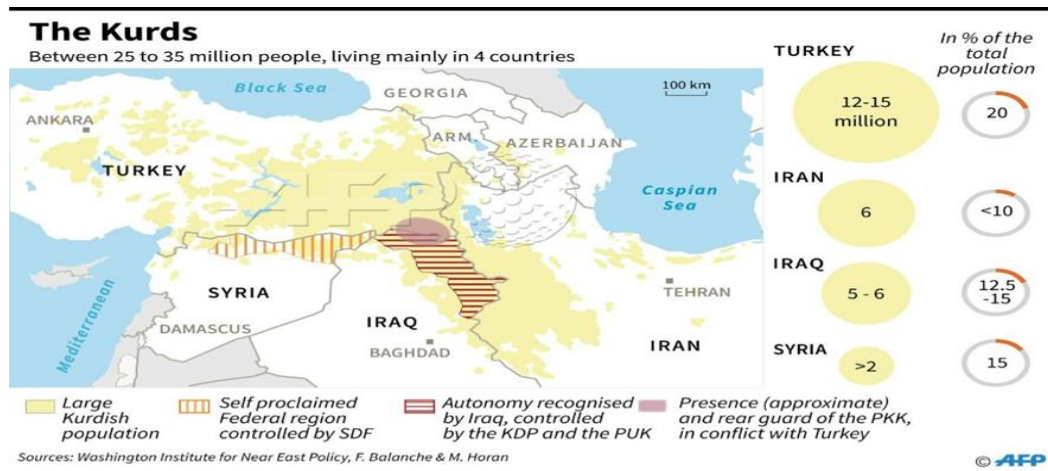
Χάρτης με τη στρατιωτική παρουσία της Τουρκίας ανά τον κόσμο

- Εμφανίζεται στη σελίδα 75
- sofokleousIn.gr

Χάρτης 5.1

Χάρτης μέτρησης και κατανομής του Κουρδικού πληθυσμού

- Εμφανίζεται στη σελίδα 140
- <https://twitter.com/AFP/status/1081188500525875200>

Φωτογραφίες

Φωτογραφία 5.1

Τα «σύνορα της Γαλάζιας πατρίδας» του Ταγίπ Ερντογάν

- Εμφανίζεται στη σελίδα 173
- <https://www.google.com>

1.0 Εισαγωγή

Με την διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και την γέννηση της Τουρκικής Δημοκρατίας σηματοδοτείται και οριστικά το τέλος ενός μακρόχρονου αυτοκρατορικού παρελθόντος αρχής γενομένης το 1299. Το 1923 (έτος ίδρυσης της Τουρκικής Δημοκρατίας) αποτελεί σημείο καμπής στην ιστορία της Τουρκίας αφού η τουρκική κοινωνία έρχεται σε επαφή με μιας μεγάλης κλίμακας ρήξη τόσο με το παρελθόν της, όσο και με την ιστορική και πολιτισμική της ταυτότητα. Οι μεταρρυθμίσεις που επέβαλε ο Κεμάλ Ατατούρκ κύριο στόχο είχαν να εκδυτικοποιηθεί η χώρα, σε μια προσπάθεια να σταματήσει ο κατήφορος στον οποίο είχε περιπέσει η Οθωμανική αυτοκρατορία ήδη από το δεύτερο μισό του 17ου αιώνα. Για να το πετύχει αυτό επέβαλε αλλαγές σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, θέλοντας να δημιουργήσει νέα ταυτότητα στον τούρκο πολίτη (κυρίως μέσα από τα έξι βέλη του Κεμαλισμού), ταυτότητα η οποία θα εναρμόνιζε τον τούρκο πολίτη απευθείας με τους σκοπούς της υψηλής στρατηγικής που έθεσε η νέα ελίτ της χώρας αφού έτσι θεωρείτο ότι η Τουρκία θα ευθυγραμμιζόταν με τις εξελίξεις και τα νέα δεδομένα του διεθνώς συστήματος. Παρόλα αυτά η μέχρι τώρα ιστορία της Τουρκίας έδειξε και δείχνει ότι δεν μπορεί να ξεφύγει τόσο εύκολα, τόσο από τις «ευθύνες» κατά τον Νταβούτογλου όσο και από τα προβλήματα που φέρνει η μετάβαση από μια

πολυπολιτισμική αυτοκρατορία σε ένα έθνος κράτος. Οι τόσες πολλές αντιθέσεις που παρατηρούνται στο εσωτερικό της χώρας, σε συνάρτηση με το ιστορικό υπόβαθρο (που διαμορφώνει την ιστορική μνήμη και εμπειρία που δημιουργούν μια βάση για το ηθικό και την ψυχολογία ενός λαού), την γεωγραφική θέση και τις αλλαγές του διεθνώς συστήματος αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον η μελέτη της Τουρκίας αφού όντας γειτνιάζουσα χώρα αλληλοεπιδρά σε τεράστιο βαθμό τόσο με την Ελλάδα όσο και με την Κύπρο.

Η χώρα, από την ίδρυση της έχει περάσει από το αυτοκρατορικό παρελθόν της, σε ένα μικρής εμβέλειας κράτος, με ελάχιστες δυνατότητες και πολλούς περιορισμούς. Αυτό φανερώνουν και οι συνθήκες της εποχής μέχρι και την λήξη του ΄Β Παγκοσμίου Πολέμου, όποτε και η χώρα αυξάνει κατά πολύ την υλική ισχύ της. Έτσι αυξάνεται και το διεθνές status της χώρας, αλλά και εμμέσως οι άυλοι συντελεστές ισχύος της (π.χ. οι αντιλήψεις των άλλων κρατών για την ισχύ της Τουρκίας). Κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα η Άγκυρα προβαίνει σε κλασσικές κινήσεις μεσαίας δύναμης, ενώ κατά τα αρχικά στάδια της δεύτερης δεκαετίας η χώρα αλλάζει στάση τόσο στην εσωτερική όσο και στην εξωτερική της πολιτική – πράττοντας κινήσεις που δεν αρμόζουν στο status μιας μεσαίας δυναμικότητας χώρα (π.χ. να διαταράσσει το διεθνές status quo). Έτσι φαίνεται ότι κατά την τελευταία δεκαετία η χώρα έχει αναπτύξει μια αυτοπεποίθηση, που βγαίνει και στη συμπεριφορά της εξωτερικής της πολιτικής. Είναι αξιοσημείωτο ότι η ισχύς μιας μεσαίας δύναμης, δημιουργεί ευκαιρίες αλλά από την άλλη περιορισμούς – έτσι που σε περίπτωση μη ευθυγράμμισης των συμφερόντων τους με αυτά των Μ. Δυνάμεων, να τείνουν (οι πρώτες) να περιορίζονται. Αυτούς ακριβώς τους περιορισμούς προσπαθεί με κάθε τρόπο να εξαλείψει η Άγκυρα μέσω της ενεργής και επιθετικής της εξωτερικής πολιτικής, παρόλα αυτά όμως με την ρητορική και τους μεγαλόπνοους στόχους της, να υπερβαίνει την πραγματική της ισχύ ενώ πολλές φορές τη φέρνει αντιμέτωπη με τα συμφέροντα των Μ. Δυνάμεων.

Σήμερα όσο ποτέ η Τουρκία παρουσιάζεται πιο περίπλοκη, ένα παζλ τόσο για τους ερευνητές (πολιτικούς – οικονομικούς) όσο και για τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων άλλων κρατών. Γεγονός είναι πως ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν και η άνοδος του Πολιτικού Ισλάμ από το 2002, έφερε άλλον αέρα στην Τουρκία. Η προσπάθεια σύζευξης δημοκρατίας – Ισλάμ, μοντερνισμού – παράδοσης – καπιταλιστικής

οικονομίας δημιουργεί περαιτέρω διαστρεβλώσεις αλλά κάνει εξαιρετικά ενδιαφέρον την ανάλυση της γείτονας χώρας.

1.1 Στόχος της εργασίας

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να καταδείξει την ισχύ της Τουρκίας και το πώς αυτή διαμορφώνει την εξωτερική της πολιτική. Η ισχύς μιας χώρας είναι αρκετά δύσκολο έως και ακατόρθωτο να οριστεί με μαθηματική ακρίβεια λόγω πολλών παραγόντων αλλά μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα από την μελέτη και ανάλυση βασικών συντελεστών ισχύος. Η μελέτη στόχο έχει να καταδείξει τους βασικούς παράγοντες, την ανάλυση τους με απώτερο σκοπό να φανούν οι δυνάμεις και οι αδυναμίες της χώρας σε κάθε τομέα. Αν όμως υπολογιστεί ότι στη σύγχρονη εποχή οι συντελεστές ισχύος μιας χώρας είναι αλληλένδετοι, τότε η ανάλυση τους θα επιφέρει και γενικά συμπεράσματα όσον αφορά τις δυνατότητες αλλά και τους περιορισμούς που άπτονται της εξωτερικής πολιτικής της χώρας και των επιδιώξεων της.

Λόγω εξοικονόμησης χρόνου και κόπου αλλά και άλλων παραγόντων η εργασία δεν καταπιάνεται σε μεγάλο βαθμό με πτυχές της εσωτερικής πολιτικής (αν και αυτό στο παράδειγμα της Τουρκίας είναι σημαντικό καθώς σε πολλά ζητήματα η εσωτερική πολιτική καθορίζει αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής).

Έτσι στην εργασία εμπεριέχονται τέσσερα διαφορετικά κεφάλαια, που το κάθε κεφάλαιο στόχο έχει να αναλύσει/μελετήσει διαφορετικές πτυχές της χώρας και να εξάγει διαφορετικά συμπεράσματα.

1.2 Δομή της εργασίας

Η εργασία όπως προαναφέρθηκε αποτελείται από την εισαγωγή όπου παραθέτονται οι αιτίες και οι λόγοι για τους οποίους ξεκίνησε η συγγραφή αυτής της εργασίας. Έπειτα ακολουθούν τέσσερα ξεχωριστά αλλά αλληλοσυνδεόμενα κεφάλαια, που μέσα στα οποία υπάρχουν άλλα υποκεφάλαια. Τέλος ακολουθεί ο επίλογος που δίνονται τα συμπεράσματα από όλη τη μελέτη.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια μελέτης της ισχύος, του ορισμού της, της φύσης αλλά και της χρήσης της. Αποτελεί ένα εισαγωγικό κεφάλαιο το οποίο προσπαθεί να δώσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο η εργασία θα κινηθεί, δίνοντας πληροφορίες σχετικά με τις ιδιότητες και τους περιορισμούς της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, η προσπάθεια συγκεντρώνεται στη λεπτομερή ανάλυση των συντελεστών ισχύος της Τουρκίας (Πληθυσμός, Γεωγραφία, Οικονομική και Στρατιωτική Ικανότητα). Το παρόν κεφάλαιο υποδιαιρείται σε υποκεφάλαια που και αυτά με τη σειρά τους υποδιαιρούνται σε πιο μικρά κεφάλαια που δίνουν μια πιο σφαιρική εικόνα στην ανάλυση.

Το τρίτο κεφάλαιο είναι πιο γενικής φύσης και καταπιάνεται με τις κινήσεις της Τουρκίας στο Διεθνές αλλά και περιφερειακό επίπεδο. Σε αυτό το κεφάλαιο περιέχονται επίσης και οι σχέσεις της Τουρκίας με άλλα κράτη και οργανισμούς, όπως και οι βλέψεις της χώρας για το προσεχές μέλλον. Το κεφάλαιο αποτελείται από υποκεφάλαια που και πάλι υποδιαιρούνται σε πιο μικρές ενότητες.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται θέμα για κρίσιμα ζητήματα που άπτονται της εξωτερικής πολιτικής της χώρας καθώς και οι επιδιώξεις της προς τα ζητήματα αυτά. Το κεφάλαιο αποτελείται από υποκεφάλαια που υποδιαιρούνται σε μικρότερες ενότητες.

Τέλος, ο επίλογος κατά τον οποίο γίνεται λόγος για συμπεράσματα, λαμβάνοντας όμως υπόψη όλα τα παραπάνω κεφάλαια.

1.3 Μεθοδολογία

Η εργασία θέλει να ακολουθήσει την μεθοδολογία μιας case study έρευνας που δεν προϋποθέτει ως δεδομένο κάτι αρχικά, αλλά με την μελέτη και ανάλυση εξάγονται εκ των υστέρων κάποια συμπεράσματα. Στόχος δηλαδή είναι η μελέτη και ανάλυση κεφαλαίων – ενοτήτων ως αυτούσιες δηλαδή να εξετάσει ξεχωριστά κάθε τομέα της Τουρκικής πραγματικότητας (για λόγους οικονομίας εξαιρείται η μακροσκελής αναφορά στην εσωτερική πτυχή της χώρας – εσωτερική πολιτική) και στο τέλος να γίνει μια αποτίμηση της συνολικής έρευνας και μελέτης για να εξαχθούν συμπεράσματα όσον αφορά την ισχύ και τον τρόπο χρήσης της από την πλευρά της

Τουρκίας. Κάποιες φορές, οι λεπτομέρειες είναι βαρύνουσας σημασίας (ειδικά όσον αφορά τους συντελεστές ισχύος μιας χώρας) αφού πολλές φορές οι αριθμοί και οι στατιστικές δεν είναι κάτι περισσότερο από νούμερα, ενώ η πραγματική εικόνα διαφέρει.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην ισχύ τόσο ως θεωρητική έννοια όσο και στα πλαίσια του τουρκικού παραδείγματος. Καταπιάνεται περισσότερο με τη χρήση της σκληρής ισχύος (hard power) όσο και την ήπια ισχύ (soft power). Επίσης σημασία δίνεται και στις σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και άλλων κρατών του διεθνώς συστήματος (Ρωσία, Αμερική) τόσο στο σήμερα όσο και στο πρόσφατο παρελθόν. Όλα αυτά στόχο έχουν να καταδείξουν την αλλαγή του πλαισίου κίνησης των κρατών (διεθνές σύστημα – διπολικό – μονοπολικό – πολυπολικό) την κατανομή της ισχύος μέσα σε αυτό και το πιο βασικό τις κινήσεις και τις βλέψεις της Τουρκίας, τις δυνατότητες και τους περιορισμούς τόσο της ίδιας της χώρας όσο και αυτών που επιβάλλει το διεθνές σύστημα σε αυτή (Τουρκία). Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι άξονα της εργασίας αποτελεί το βιβλίο του Αχμέτ Νταβούτογλου «Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής θέση της Τουρκίας» (2010) αφού αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας από το 2002 και εντεύθεν. Άλλα βιβλία και άρθρα, όπως και διαδικτυακές πηγές έρχονται να δώσουν νέες πληροφορίες και να εμπλουτίσουν την εργασία.

2.0 Ισχύς

Το θέμα της ισχύος προκάλεσε (και συνεχίζει να προκαλεί ακόμα) το ενδιαφέρον των κοινωνικών επιστημόνων για πολλές δεκαετίες, αν όχι για αιώνες, αν απλώς ρίξουμε μια ματιά στα γραπτά του Θουκυδίδη, του Αριστοτέλη, του Πλάτωνα και του Μακιαβέλλι. Παρά το μεγάλο ενδιαφέρον και τη μελέτη του θέματος επί σειρά ετών, υπάρχουν ακόμα αξιόλογες ακαδημαϊκές συζητήσεις σχετικά με τον συγκεκριμένο ορισμό της ισχύος και τα χαρακτηριστικά της, τα οποία οδηγούν στην πολυπλοκότητα και την αμφισημία του θέματος. Η πειθαρχία των Διεθνών Σχέσεων εμπεριέχει σειρά σχολών σκέψης, αλλά για πολύ καιρό, ο κλάδος των Διεθνών Σχέσεων έχει αντιμετωπίσει την ισχύ ως το αποκλειστικό προνόμιο του ρεαλισμού. (Raimzhanova, 2015, σελ. 1). Ο Αχμέτ Νταβούτογλου (2010) γράφει πάνω σε αυτό:

«Από τον Θουκυδίδη μέχρι τον Ιμπν Χαλντούν και από τον Clausewitz ως τον Morgenthau το βασικό ερώτημα στο οποίο επικεντρώθηκαν οι διανοούμενοι που μελέτησαν την πορεία της πολιτικής ιστορίας και τη θέση των πολιτικών υποκειμένων μέσα σε αυτή την πορεία είχε σχέση με τον ορισμό της ισχύος, τις εκδηλώσεις της και την αλλαγή του άξονά της... ενώ οι αναλύσεις σχετικά με την πολιτική πραγματικότητα

αποσκοπούσαν στην κατανόηση της αξονικής αλλαγής της ισχύος και στον προσδιορισμό των δυναμικών αυτής της αλλαγής.» (σελ.45)

Παρόλη όμως τη μακραίωνη ιστορία που έχει να επιδείξει ο διάλογος περί της ισχύος (κυρίως στις τάξεις του ρεαλισμού), οι μελετητές διαφωνούν όχι μόνο ως προς τον ρόλο της ισχύος αλλά και ως προς τη φύση της. Ο Hans Morgenthau υποστηρίζει ότι το ζήτημα της πολιτικής εξουσίας ισχύος αποτελεί ένα από τα πιο δύσκολα και αμφιλεγόμενα ζητήματα όσον αφορά την πολιτική επιστήμη. Ο Kenneth Waltz στο ίδιο μήκος κύματος αναφέρει ότι η ισχύς αποτελεί βασική ιδέα στις ρεαλιστικές θεωρίες της διεθνής πολιτικής αλλά ο ορισμός της παραμένει ζήτημα αμφισβήτησης, ενώ τέλος ο Robert Gilpin περιγράφει το ζήτημα της ισχύος ως ένα από τα πιο ενοχλητικά ζητήματα στον τομέα των διεθνών σχέσεων και αναφέρει πως ο αριθμός και η ποικιλία όσον αφορά τους ορισμούς της ισχύος πρέπει να φέρνει αμηχανία στους πολιτικούς αναλυτές. (Baldwin, 2011, σελ. 1)

Η πληθώρα ορισμών που μπορούν να περιπλέξουν το νόημα της ισχύος όπως ο έλεγχος, η εξουσία, η επιρροή, η αποτροπή, η δύναμη, η ελκυστικότητα, η πειστικότητα και η παρότρυνση είναι στοιχεία που μπορεί να επενεργούν ταυτόχρονα είτε συνδυαστικά, παρόλο όμως που είναι χρησιμότερο να γίνεται διάκριση μεταξύ των παραπάνω όρων, μπορούν να αποτελέσουν κοινά στοιχεία δημιουργώντας μια γενική βάση για την κατανόηση της ισχύος. Όπως ο Robert Dahl διαπιστώνει, όλα τα παραπάνω δημιουργούν μια ενστικτώδη αντίληψη ως βασική έννοια της ισχύος όπου ο δρώντας Α προκαλεί ή έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει το δρώντα Β να κάνει κάτι που κάτω υπό κανονικές συνθήκες δεν θα έκανε. (Baldwin, 2011, σελ. 1)

Ο T. Hobbes στο έργο του Leviathan, αναφέρεται σε «μια γενική τάση των ανθρώπων, για συνεχή και αδιάκοπη επιθυμία ισχύος η οποία παύει μόνο με το θάνατο» και υποστήριξε ότι «οι συμφωνίες χωρίς ξίφος δεν είναι παρά λόγια που δεν έχουν τη δύναμη να προσφέρουν την παραμικρή διασφάλιση στον άνθρωπο». (Παρίσσης, 2011, σελ. 26). Ο Hans Morgenthau είναι ο κύριος εκφραστής αυτής της προσέγγισης στη σύγχρονη εποχή, όμως με τη διαφοροποίηση ότι η ισχύς πλέον δεν αποτελεί μόνο αυτοσκοπό αλλά και ως μέσο για την επίτευξη του σκοπού. (Morgenthau, 1949, σελ. 25). Σύμφωνα με τον Max Weber η ισχύς αποτελεί ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος και είναι χαρακτηριστικό που απορρέει από τις ιδιότητες, τους πόρους και τις ικανότητες – δυνατότητες κάποιου υποκειμένου. Ο

ίδιος ορίζει την ισχύ ως την πιθανότητα ενός δρώντα σε μια κοινωνική σχέση να είναι σε θέση να επιβάλει – μεταφέρει τη δική του βούληση παρά την οποιαδήποτε αντίσταση. (Raimzhanova, 2015, σελ. 2). Ο Robert Dahl θεωρεί ότι η ισχύς είναι η δυνατότητα αλλαγής των πιθανολογούμενων αποτελεσμάτων και κατά τον Harold Lasswell, είναι η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων καθώς ο Karl Deutsch την ορίζει ως τη δυνατότητα αλλαγής των αλλαγών οι οποίες σε διαφορετική περίπτωση θα επέρχονταν (Κουσκουβέλης, 2007, σελ. 140.)

2.1 Ισχύς, Πολιτική και Διεθνής Σχέσεις

Η πολιτική οριζόμενη ως η δυνατότητα ή ο αγώνας ως προς το ποιος κατέχει, ποιος αποφασίζει και ποιος διανέμει, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη τόσο με την εσωτερική όσο και την εξωτερική πτυχή της πολιτικής (πολιτική – διεθνείς σχέσεις) και συχνά αν όχι πάντα ταυτίζεται με την ισχύ. (Κουσκουβέλης, 2007, σελ. 139). Πάνω σε αυτό ο Hans Morgenthau διακήρυξε ότι η διεθνής πολιτική, όπως όλες οι πολιτικές, είναι ένας αγώνας για απόκτηση ισχύος και «όποιοι και αν είναι οι τελικοί στόχοι της διεθνούς πολιτικής, η ισχύς είναι πάντα ο άμεσος στόχος.». Σύμφωνα με τον ίδιο, η «πανταχού παρούσα μάχη για ισχύ σε όλες τις κοινωνικές σχέσεις, σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής οργάνωσης» έκανε την αρένα της διεθνούς πολιτικής μια αναγκαιότητα των πολιτικών ισχύος (power politics). Ο Carr στην ίδια γραμμή με τον Morgenthau υποστήριξε ότι η πολιτική, στη βάση της, είναι πολιτική ισχύος. Για όλους τους ρεαλιστές, οι υπολογισμοί για την ισχύ βρίσκονται στον πυρήνα του τρόπου με τον οποίο τα κράτη αντιλαμβάνονται τον κόσμο γύρω τους. (Raimzhanova, 2015, σελ. 2). Άλλοι παρομοιάζουν το ρόλο του χρήματος στις οικονομικές σχέσεις με το ρόλο της ισχύος για τις πολιτικές σχέσεις και άλλοι την παρομοιάζουν με τον ήλιο στο ηλιακό σύστημα όπου όλες οι διαδικασίες που αφορούν τα κράτη περιστρέφονται γύρω από την ισχύ. Και αυτό λόγω του ότι η απόκτηση ισχύος είναι αυτόματα και μεγιστοποίηση της ασφάλειας και της πιθανότητας επιβίωσης. Με άλλα λόγια όλα τα κράτη παλεύουν για την απόκτηση, διατήρηση και επίδειξη ισχύος. (Zarghani, 2010, σελ. 1). Όπως ο Wright αναφέρει, η διεθνής πολιτική έχει οριστεί με όρους επηρεασμού «των μεγάλων δρώντων (σημαντικών ομάδων) του

διεθνής συστήματος με σκοπό την προώθηση των συμφερόντων ορισμένων έναντι στην αντιπαράθεση των άλλων». (Baldwin, 2013, σελ. 1.)

Παραδοσιακά, η μελέτη της διεθνής πολιτικής θεωρούσε αυτονόητη την ύπαρξη ξεχωριστών κρατών με αντιμαχόμενα συμφέροντα και αντιπαραθέσεις με την αξία να βρίσκεται στην συνέχιση της ανεξαρτησίας τους τοποθετώντας μεγάλο ρόλο στο στρατιωτικό τομέα. Έτσι κατά τον 18^ο αιώνα, η ισχύς των επιμέρους κρατών θεωρείτο επιδεκτική μέτρησης κάτω από ορισμένους σαφώς καθορισμένους παράγοντες όπως είναι ο πληθυσμός, η γεωγραφική έκταση, ο πλούτος και ο στρατός. Με τα χρόνια, η προσέγγιση αυτή εξελίχθηκε σε «στοιχεία της ισχύος» όπως αντανακλάται στο βιβλίο του Hans Morgenthau *Politics among Nations* (1948).

Τα κράτη περιγράφονταν ως δρώντες με επιδίωξη την μεγιστοποίηση της ισχύος σε σχέση με άλλους δρώντες, δημιουργώντας ή προσπαθώντας να δημιουργήσουν έτσι ένα καθεστώς «ισορροπίας δυνάμεων». Η κάθε εκδοχή που αφορά τη θεωρία της ισορροπίας δυνάμεων έχει στη βάση της την υπόθεση ότι υπάρχει η δυνατότητα πρόσθεσης των διαφόρων στοιχείων της εθνικής ισχύος (μερικές φορές αποκαλούνται και «πόροι ισχύος» – Power resources, «ικανότητες» – Capabilities) με σκοπό να υπολογιστεί η κατανομή ισχύος μεταξύ των Μ. Δυνάμεων. Πιο σύγχρονες εκδοχές αυτής της προσέγγισης μπορούν να βρεθούν στο Θεωρία Διεθνής Πολιτικής του Waltz (δομικός ρεαλισμός) και στο Τραγωδία των Μ. Δυνάμεων του J.Mearsheimer (επιθετικός ρεαλισμός) (Baldwin, 2013, σελ. 1.).

Παρόλο που όπως και προαναφέρθηκε, η ισχύς και η ανάλυση της αφέθηκε στα χέρια των ρεαλιστών – ένεκα και της αδιαφορίας των υποστηρικτών άλλων σχολών σκέψης να αναφερθούν στην ισχύ, στα χαρακτηριστικά και το ρόλο της και να τις αναπτύξουν στις θεωρίες τους και τις αναλύσεις περί των αλλαγών που παρατηρούνται στο διεθνές σύστημα, ακόμα και αυτοί (ρεαλιστές) παρουσιάζουν διαφορετικές εκδοχές. Για παράδειγμα, οι κλασικοί ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι ο μόνιμος αγώνας για απόκτηση ισχύος προέρχεται από την θεμελιώδη /ενστικτώδη ώθηση του ανθρώπου προς αυτή την κατεύθυνση. Στον αντίποδα για τους νεορεαλιστές, η αρχιτεκτονική του Διεθνούς Συστήματος είναι αυτή που υποχρεώνει τα κράτη να επιδιώξουν την μεγιστοποίηση της ισχύος τους και μια καλύτερη θέση στο διεθνές σκηνικό (Raimzhanova, 2015, σελ. 2). Επιπλέον, υπάρχουν διαφωνίες για το πώς η ισχύς θα πρέπει να αντιληφθεί αλλά και να μετρηθεί. Πάνω σε αυτό πρέπει

να ειπωθεί ότι υπάρχουν δύο κυρίαρχες παραδόσεις ανάλυσης της ισχύος στις Διεθνείς Σχέσεις: η προσέγγιση που αφορά τα στοιχεία της εθνικής ισχύος, που απεικονίζουν την ισχύ ως ιδιότητα των κρατών και η προσέγγιση της σχεσιακής ισχύος, η οποία απεικονίζει την ισχύ ως μια πραγματική ή δυνητική σχέση. Με άλλα λόγια, ορισμένοι ρεαλιστές ορίζουν την ισχύ από πλευράς πόρων, ενώ άλλοι την ορίζουν με τρόπο σχεσιακό ως την ικανότητα άσκησης επιρροής σε άλλους δρώντες. Ωστόσο, μία από τις δυσκολίες που ανακύπτουν από την προσέγγιση της εθνικής ισχύος είναι το ζήτημα της μετατροπής της ισχύος, δηλαδή την ικανότητα μετατροπής της δυνητικής ισχύος, όπως μετράτε από τους πόρους, στη ρευστοποιημένη ισχύ, όπως μετράτε από την αλλαγή συμπεριφοράς των άλλων. (Raimzhanova, 2015, σελ. 3)

Άρα ανακύπτει ότι ακόμα και μέσα στο ίδιο ρεύμα (ρεαλισμός) οι αντιλήψεις περί ισχύος διαφέρουν ανάλογα και με τις υποδιαιρέσεις του ρεαλισμού όντας το μόνο κοινά αποδεκτό να είναι η αντίληψη ότι η ισχύς αποτελεί τον βασικότερο παράγοντα που διέπει τις πολιτικές σχέσεις. Οι διαφωνίες πάνω σε θέματα κατανόησης, χρήσης αλλά και μέτρησης της ισχύος διαφοροποιούνται σε σημαντικό βαθμό και με την ολοένα και πιο αλληλένδετη, αλληλεξαρτώμενη φύση που παρουσιάζουν οι σημερινές κοινωνίες λόγω κυρίως της ταχείας ανάπτυξης που παρουσιάζαν και παρουσιάζουν οι τομείς της τεχνολογίας και της πληροφορικής σε συνάρτηση με την παγκοσμιοποίηση, δίνουν νέες διαστάσεις και δημιουργούν νέες μεταβλητές που μετασχηματίζουν την ισχύ, ως προς τον ορισμό, την κατανόηση αλλά και την χρήση της.

2.2 Εθνική Ισχύς

Η εθνική ισχύς αποτελείται από τις υλιστικές και πνευματικές δυνατότητες που υπάρχουν σε μια γεωγραφική ή πολιτική μονάδα που ονομάζεται χώρα ή κυβέρνηση. Υπό μια άλλη οπτική γωνία η εθνική ισχύς μπορεί να οριστεί απλώς ως η ικανότητα της χώρας να επιδιώκει στρατηγικούς στόχους μέσω σκόπιμων ενεργειών. Ο δεύτερος ορισμός της εθνικής ισχύος υποδηλώνει την ύπαρξη δύο διαστάσεων που έχουν να κάνουν με τις ικανότητες μια χώρας :

A) Η εξωτερική διάσταση : Η εξωτερική διάσταση συνίσταται στην ικανότητα/δυνατότητα ενός κράτους να επηρεάσει το διεθνές σύστημα/παγκόσμιο περιβάλλον μέσω των πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών του δυνατοτήτων.

B) Η εσωτερική διάσταση : Η εσωτερική διάσταση συνίσταται στην ικανότητα του κράτους να μετατρέψει τους πόρους της κοινωνίας του σε «πρακτική γνώση» η οποία θα παράξει αργότερα καλύτερες πολιτικές και στρατιωτικές τεχνολογίες. (Zarghani, 2010, σελ. 2-3)

Δηλαδή, ως εθνική ισχύς μπορεί να υπολογιστεί το άθροισμα των ικανοτήτων και των προοπτικών μιας κοινωνίας η οποία βρίσκεται οργανωμένη σε μια πολιτική οργάνωση – κράτος με καθορισμένη γεωγραφική έκταση.

Επίσης σημαντικό να αναφερθεί είναι και το γεγονός ότι η εθνική ισχύς συνίσταται από δύο πτυχές :

A) Επιρροή : Η πτυχή της επιρροής αποτελεί περισσότερο μια υποκειμενική κατάσταση όπου οι κυβερνήσεις προσπαθούν με τεχνικές επηρεασμού να αλλάξουν ή να δώσουν επιβράβευση για συγκεκριμένες συμπεριφορές με σκοπό να επιβάλουν τη θέληση τους σε άλλους δρώντες.

B) Βία – Δύναμη : Αυτή η πτυχή είναι πιο αντικειμενική και βασίζεται στη στρατιωτική ισχύ και σε εργαλεία – τεχνικές τιμωρίας σε περίπτωση που η πιο πάνω πτυχή του επηρεασμού δεν καρποφορήσει (Zarghani, 2010, σελ. 3).

Κατά αυτό τον τρόπο η εθνική ισχύς μπορεί να έχει διαφορετικά επίπεδα και βαθμίδες, βασισμένα στο χώρο και την αποτελεσματικότητα που καλύπτει η ισχύς μιας χώρας έχουμε την κατηγοριοποίηση :

A) Εξαιρετικά παγκόσμια δύναμη (Extra – Global Power) : Κατέχει τόση ισχύ ώστε να μπορεί να επηρεάσει περιοχές πέραν του πλανήτη.

B) Παγκόσμια Δύναμη (National Power with global effect) : Κατέχει τόση ισχύ ικανή να επηρεάσει τις παγκόσμιες διαδικασίες.

Γ) Περιφερειακή Δύναμη (National Power with regional effect) : Κατέχει ισχύ που μπορεί να επηρεάσει ένα γεωγραφικό εύρος/υποσύστημα/γεωπολιτική περιοχή.

Δ) Τοπική Δύναμη (National Power with local effect) : Η κατοχή εθνικής ισχύος επιτρέπει μόνο τον επηρεασμό των γειτονικών κρατών.

Ε) Εσωτερική Δύναμη (National Power with Domestic effect) : Είναι η ισχύς που εκδηλώνεται μέσα στα σύνορα μιας χώρας αλλά ανίκανη να διοχετευτεί προς τα έξω.

Ζ) Αποδυναμωμένη Εθνική Ισχύς (Weakened National Power) : Ισχύς η οποία δεν μπορεί να εκδηλωθεί ακόμα και μέσα στο εσωτερικό ενός κράτους. (Zarghani, 2010,σελ. 3-4).

Ιστορικά, η εθνική ισχύς ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τις στρατιωτικές ικανότητες μιας χώρας αφού η νίκη ή η ήττα σε ένα πόλεμο ήταν ζωτικής σημασίας τόσο για το κράτος καθαυτό όσο και σαν παράγοντας αξιολόγησης της ισχύος του. Όμως η άνοδος του σύγχρονου κράτους σηματοδότησε την εντατικοποίηση της συσσώρευσης ισχύος με τρόπους προηγουμένως άγνωστους στην ιστορία: η κοινωνική κινητοποίηση, η τεχνολογική καινοτομία, η γραφειοκρατική οργάνωση, ο θεσμικός σχεδιασμός και η ιδεολογική προαγωγή συγκεντρώθηκαν σε εκτεταμένη κλίμακα για να τονώσουν την παραγωγή υλικών δυνατοτήτων με σκοπό την προώθηση ενός αρκετά ποικιλόμορφου φάσματος σκοπών και στόχων όπως εθνική ενοποίηση, εσωτερική ανάπτυξη και εξωτερική ασφάλεια (Tellis, 2015, σελ. 3). Όπως γράφει ο Αχμέτ Νταβούτογλου (2010):

« Έτσι οι παγκόσμιες οικονομικοπολιτικές εξελίξεις επέκτειναν τα γκρίζα πεδία αλληλεπίδρασης, που εμφανίζονται στο πλαίσιο της αμοιβαίας σχέσης κυριαρχίας μεταξύ των χωρών, ενώ οι ιστορικοί και πολιτισμικοί παράμετροι, που αντανακλώνται στο πεδίο της ρεαλιστικής πολιτικής, επηρεάζουν τις εσωτερικές και εξωτερικές δομές των χωρών. Το γεγονός αυτό καθιστά ανεπαρκείς τις παραμέτρους εκείνες της ισχύος, οι οποίες είχαν διατυπωθεί προηγουμένως με απλές έννοιες, και έχει ως αποτέλεσμα να έρθουν στο προσκήνιο οι έννοιες εκείνες που αντανακλούν την αλληλεπίδραση πολλών παραγόντων». (σελ.47)

2.3 Η προσέγγιση «των στοιχείων της εθνικής ισχύος» - Στατική ισχύς

Η ισχύς, μια αρκετά ευρεία έννοια που μπορεί να πάρει πολλούς ορισμούς και να καλύψει αρκετά ζητήματα μπορεί να πάρει την μορφή της πίεσης, της βίας, της απειλής (χρήσης βίας), του επηρεασμού κ.α. Σε αυτή την περίπτωση, η παραπάνω προσέγγιση αντιλαμβάνεται την ισχύ ως κατοχή ή ιδιοκτησία των κρατών. Έτσι εμφανίζεται ως δύναμη (strength), ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει (περισσότερο) τους υλικούς πόρους που ένα κράτος έχει στην κατοχή του με αποτέλεσμα να εμφανίζεται στατικά ως κατοχή αρκετών – περισσότερων μέσων από άλλα κράτη. Η ισχύς δηλαδή εμπεριέχει ή και στηρίζεται στη δύναμη και την χρησιμοποιεί για κάποιο σκοπό (Κουσκουβέλης, 2007, σελ. 141). Σύμφωνα με αυτή την παράδοση, ο Morgenthau εξισώνει την ισχύ με την κατοχή αναγνωρίσιμων και κυρίως μετρήσιμων πόρων και καταγράφει την γεωγραφία, τους φυσικούς πόρους, την βιομηχανική αλλά και στρατιωτική ικανότητα, όπως και τον πληθυσμό ως σταθερά στοιχεία ισχύος ενός έθνους. Ο E.H. Carr υποστήριξε ότι η στρατιωτική ισχύς είναι ίσως ο πιο καθοριστικός τύπος ισχύος στη διεθνή πολιτική λόγω του ότι μπορεί να εξυπηρετήσει ως μέσο άλλα και ως αυτοσκοπός. (Raimzhanova ,2015, σελ. 3). Η συγκεκριμένη προσέγγιση όσον αφορά την ισχύ κατά κύριο λόγο εξυπηρετούσε μια σημαντική λειτουργία στη μέτρηση της εθνικής ισχύος στη μεταβιομηχανική εποχή με βάση τα πλεονεκτήματα και τους περιορισμούς που εγείρονταν σε σχέση πάντα βέβαια με τις ικανότητες του κράτους. Για να γίνει ακόμα πιο σαφής αυτή η προσέγγιση θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούν οι συντελεστές ισχύος ενός κράτους αφού αυτοί βρίσκονται στον πυρήνα της παραπάνω προσέγγισης. Εφόσον η βιβλιογραφία προσφέρει πληθώρα συντελεστών ισχύος που διαφέρουν από αναλυτή σε αναλυτή, μπορεί να γίνει ένας διαχωρισμός (ο πιο συνηθισμένος) μεταξύ τριών ομάδων :

A) Υλικοί συντελεστές : Οι υλικοί ή αντικειμενικοί συντελεστές ισχύος είναι η γεωγραφία, ο πληθυσμός, οι πηγές πλούτου και οι ένοπλες δυνάμεις. Τα πρώτα τρία στοιχεία σχετίζονται άμεσα με το τελευταίο.

B) Λειτουργικοί συντελεστές : Οι παράγοντες αυτοί που επηρεάζουν τη λειτουργία ενός κράτους τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό είναι το πολιτικό σύστημα, η διοίκηση, η ικανότητα στρατιωτικής κινητοποίησης και η θέση που έχει το κράτος στο διεθνές σκηνικό.

Γ) Υποκειμενικοί συντελεστές : Η ηγεσία και το διεθνές κύρος του κράτους είναι στοιχεία ισχύος που μπορούν να τοποθετηθούν σε αυτή την κατηγορία αφού οι συντελεστές που αναλύονται είναι η ψυχοσύνθεση ατόμων, ομάδων ή λαών κρατών και την άποψη που τρέφουν «τρίτοι» για αυτούς. (Κουσκουβέλης, 2007,σελ. 148 - 177).

Παρόλα αυτά αν και αυτή η προσέγγιση δίνει ένα πλεονέκτημα ως προς την ευκολία ταξινόμησης των κρατών στο Διεθνές σύστημα, δεν μπορεί να αποτελεί πάντα μια γενική και αλάνθαστη θεωρία αφού προκύπτουν και πολλές ασάφειες. Έτσι αυτή η προσέγγιση άρχισε να δέχεται ιδιαίτερες πιέσεις από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα από μια διαφορετική προσέγγιση που αντιμετώπιζε την ισχύ σαν μια αιτιατή σχέση. Η προσέγγιση αυτή ήταν η σχεσιακή προσέγγιση (relational power approach). (Baldwin, 2013, σελ. 2).

2.4 Η Σχεσιακή Προσέγγιση

Όπως αναφέρει ο J. Nye, μια από τις σημαντικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει η προσέγγιση των στοιχείων εθνικής – στατικής ισχύος είναι «η ικανότητα μετατροπής της δυναμικής ισχύος, όπως μετράτε με πόρους, στην αληθινή ισχύ, όπως μετράτε από την αλλαγή συμπεριφοράς των άλλων» (Raimzhanova, 2015, σελ. 4). Η «συμπεριφορά» δεν είναι αναγκαίο να οριστεί με την στενή έννοια του όρου, αλλά μπορεί να γίνει κατανοητή συμπεριλαμβάνοντας ευρύτερα τις πεποιθήσεις, στάσεις, προτιμήσεις, απόψεις, προσδοκίες, συναισθήματα ή / και προδιαθέσεις για δράση. Από αυτή την άποψη, η ισχύς είναι μια πραγματική ή δυναμική σχέση μεταξύ δύο ή περισσότερων δρώντων (ατόμων, κρατών, ομάδων κ.λπ.) και όχι μιας ιδιοκτησίας κανενός από αυτούς (Baldwin, 2013, σελ. 2). Αυτή η συνειδητοποίηση αντιλαμβάνεται την ισχύ ως επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος (outcome). Έτσι μπορεί να γίνει κατανοητό ότι δεν είναι τόσο η κατοχή ειδικών ικανοτήτων και μόνο που μπορεί να κρίνει ένα αποτέλεσμα, αλλά και η δυνατότητα αξιοποίησης των ικανοτήτων για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος (Raimzhanova, 2015, σελ. 4).

Η μετατόπιση από την έννοια της ισχύος μεταφραζόμενη σε ιδιοκτησία στην αντίληψη της ισχύος σχεσιακά αποτέλεσε επανάσταση στον τομέα της ανάλυσης της

ισχύος. Πλέον, η ισχύς παρουσιάζεται ως μια πολυδιάστατη σχέση παρά ως μονολιθική και μονοδιάστατη, έτσι ώστε να υπάρχει η πιθανότητα αύξησης της ισχύος σε ένα τομέα – διάσταση και να μειώνεται σε άλλο τομέα. (Baldwin, 2013, σελ. 3).

2.5 Όψεις της Ισχύος

Σκληρή Ισχύς (Hard Power)

Η Σκληρή Ισχύς (Hard Power), ορίζεται ως η ικανότητα απόκτησης ωφελημάτων από άλλον ή άλλους δρώντες μέσω της χρήσης ή της απειλής χρήσης της στρατιωτικής ή της οικονομικής ανωτερότητας του ενός. Ιστορικά είναι η πιο γνωστή μορφή ισχύος, αφού αποτελεί την πιο κατανοητή και απλή μορφή ισχύος η οποία εκδηλώνεται με έναν πολύ πρακτικό και συγκεκριμένο τρόπο, ενώ μπορεί να γίνει εύκολα ορατή και οι επιπτώσεις της εύκολα μετρήσιμες. (Pallaver, 2011, σελ.81)

Στη βάση αυτή, η σκληρή ισχύς βασίζεται σε καθαρά μετρήσιμες πηγές ισχύος και πόρους. Έτσι η αναζήτηση πόρων (με την μετρήσιμη έννοια του όρου, όχι ιδεολογίες και απόψεις) και πιο γενικά εργαλείων ισχύος βρίσκεται στη βάση της σκληρής ισχύος. Επίσης αποτελεί τέλεια έκφραση της ρήσης «καρότο ή μαστίγιο», εφόσον η αντίληψη που διέπει αυτή την πτυχή – κατηγοριοποίηση ή πρόσωπο της ισχύος (face of power) είναι ότι τα κράτη όντας σε ένα αναρχικό διεθνές περιβάλλον όπου δεν υπάρχει κάποια ανώτερη εξουσία που να μπορούν να υπακούσουν, αυτόματα η κάθε κίνηση τους στο σύστημα απαιτεί απόκτηση και χρήση ισχύος έτσι ώστε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο να εξασφαλιστεί κατά πρώτο λόγο η επιβίωση τους και κατ' επέκταση τα συμφέροντα τους. (Raimzhanova, 2015, σελ. 6).

Οι τρόποι οι οποίοι χρησιμοποιείται και εργαλειοποιείται η σκληρή ισχύς είναι η υπεροχή κυρίως στο στρατιωτικό – οικονομικό τομέα με την κατοχή πόρων ισχύος μεγαλύτερη των αντιπάλων, η απειλή χρήσης βίας και μόνο να καθιστά αποτρεπτική την πιθανή κίνηση του αντιπάλου που αντιβαίνει τα συμφέροντα του ενός ή να

ενισχύει τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις του ενός σε βάρος του άλλου, με την προϋπόθεση ότι ο άλλος δρώντας (δρώντας Β) είναι ορθολογικός παίχτης και η δυνατότητα ολοκλήρωσης της απειλής να εγείρεται αποφασιστικά. Με άλλα λόγια η μπλόφα μπορεί να αποβεί μοιραία.

Ο άλλος τρόπος εργαλειοποίησης της σκληρής ισχύος μπορεί να αναχθεί καθαρά στον οικονομικό τομέα και να υπογραμμίζει δηλαδή την ανωτερότητα του ενός έναντι του άλλου και αφορά την αρνητική ή και την θετική παρακίνηση. Η πιο απλή μορφή μπορεί να είναι οι οικονομικές κυρώσεις. Ενόσω βέβαια η ασυμμετρία μεταξύ των δύο πλευρών είναι έκδηλη τότε και μόνο μπορεί να υπάρξει η θετική και η αρνητική παρακίνηση – επιβράβευση, που και στις δύο περιπτώσεις ο πιο αδύνατος δρώντας (πάντα ορθολογικός παίχτης), χωρίς επιλογή (ένεκα ασυμμετρίας ισχύος και χωρίς εναλλακτικές) θα πλεύσει στη ίδια γραμμή με τον ισχυρό.

Αν και υπάρχουν σκεπτικιστές, οι οποίοι αναφέρουν ότι ζητήματα που να καλύπτονται με την χρήση της σκληρής ισχύος δεν υπάρχουν πολλά και με το πέρας του χρόνου όλο και λιγοστεύουν, τότε πρέπει να ληφθεί υπόψη και πάλι η ασυμμετρία ισχύος που δίνει τη δυνατότητα χρήσης της (σκληρής ισχύος). (Pallaver, 2011, σελ.81)

Με άλλα λόγια, όσο μεγαλύτερη η ασυμμετρία ισχύος τόσο πιθανότερο είναι να εφαρμόζεται η σκληρή ισχύς. Ακόμα ένα θετικό όσον αφορά την σκληρή ισχύ είναι ότι αυτού του είδους η ισχύς, όπως λέχθηκε προηγουμένως, είναι κατανοητή και πιο εύκολα ορατή και μετρήσιμη βασιζόμενη πάνω σε φυσικούς συντελεστές ισχύος, άρα μπορεί να ενυπάρχει και η χρήση της να γίνεται τόσο προς την επιβίωση του κράτους όσο και στην καλύτερη δυνατή εξασφάλιση των συμφερόντων της.

Ήπια Ισχύς (Soft Power)

Καθώς η πειθαρχία των διεθνών σχέσεων εξελίσσεται, η άκαμπτη ερμηνεία της ισχύος άρχισε σιγά σιγά να αλλάζει. Πριν περίπου τρεις δεκαετίες, ο Αμερικάνος πολιτικός επιστήμονας και πρώην μέλος της κυβέρνησης Κλίντον, βάζει μπροστά μια ιδέα που κατά τη δεκαετία του 1990 «παίρνει φωτιά», θέλοντας να εξηγήσει το μεταψυχροπολεμικό πολιτικό σκηνικό και το ρόλο της Αμερικής μέσα σε αυτό. Αυτή η ιδέα ονομάστηκε «μαλακή ισχύς».(Li 2018). Ειδικότερα, υποστήριξε ότι η μεταβαλλόμενη φύση του διεθνούς συστήματος έχει υπογραμμίσει εκ νέου τη χρήση

άυλων μορφών ισχύος, όπως ο πολιτισμός, η ιδεολογία και οι θεσμοί. Η αυξανόμενη κοινωνική κινητοποίηση καθιστά τους παράγοντες της τεχνολογίας, της εκπαίδευσης και της οικονομικής ανάπτυξης έως και αν όχι περισσότερο σημαντικούς από τη γεωγραφία, τον πληθυσμό και τους πόρους. Αντίθετα, ο Baldwin ισχυρίστηκε ότι η σημασία της στρατιωτικής ισχύος έχει προηγουμένως υπερβληθεί, ενώ ο ρόλος των μη στρατιωτικών μορφών εξουσίας έχει υποτιμηθεί. (Raimzhanova, 2015, σελ. 5).

Έτσι αυτή η νέα προσέγγιση ως προς την ισχύ (Soft Power), της οποίας τα μέσα είναι οι άυλοι παράγοντες δεν είναι τίποτε άλλο από μια έμμεση προσέγγιση για απόκτηση ωφελημάτων και συμφερόντων (μπορεί να ονομαστεί και ως δεύτερο πρόσωπο της ισχύος, Second Face of Power) . Πολύ απλά η ήπια ισχύς είναι η ικανότητα διαμόρφωσης των προθέσεων και προτιμήσεων των άλλων χωρίς την χρήση ή την απειλή χρήσης βίας και εξαναγκασμού. Κάτω από μια διαφορετική ερμηνεία «μια χώρα μπορεί να επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει στην παγκόσμια πολιτική επειδή άλλες χώρες - θαυμάζοντας τις αξίες της, προσπαθώντας να μιμηθούν το παράδειγμά της, επιδιώκοντας το επίπεδο της ευημερίας και του πόσο ανοικτή οικονομικά, πολιτισμικά είναι - θέλουν να την ακολουθήσουν». Αυτή είναι η ήπια ισχύς : να κάνεις τους άλλους να θέλουν τα αποτελέσματα που θέλεις και εσύ. Συνεταιρισμός αντί εξαναγκασμού (Pallaver, 2011, σελ.86). Σαν άλλο παράδειγμα, μπορούν να βρεθούν οι ρίζες της ήπιας ισχύος στα γραπτά του E. H. Carr όταν και διαχωρίζει την ισχύ σε τρεις ίσης σημαντικότητας κατηγορίες: την στρατιωτική ισχύ, την οικονομική ισχύ και την ισχύ πάνω στην γνώμη (Power over opinion). Έτσι οι πρώτες δύο να ανάγονται στην σκληρή ισχύ και η τελευταία να αποτελεί μια παραλλαγή – πρόδρομο της θεωρίας του Nye. (Raimzhanova, 2015, σελ. 6).

Σύμφωνα με τον Nye, «η προσφυγή στις αξίες, τα συμφέροντα και τις προτιμήσεις των άλλων μπορεί, σε ορισμένες περιπτώσεις, να αντικαταστήσει την εξάρτηση από τη χρήση της σκληρής ισχύος». Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στη σημερινή διεθνή σκηνή, όπου «η στρατιωτική ισχύς είναι κατάλληλη ενάντια σε κράτη, αλλά είναι συχνά κακό μέσο για την καταπολέμηση ιδεών». «Πολλές από τις οργανώσεις τις οποίες αγωνιζόμαστε», συνεχίζει, «δεν ελέγχουν καμία επικράτεια, κατέχουν λίγα περιουσιακά στοιχεία και βρίσκουν νέους ηγέτες για κάθε ένα που σκοτώνεται. Έτσι, η νίκη με την παραδοσιακή έννοια, είναι άπιαστη και απατηλή». Συνεπώς, «σήμερα, η νίκη εξαρτάται από την προσέλκυση ξένων πληθυσμών στο πλευρό μας και την παροχή βοήθειας για την οικοδόμηση ικανοποιητικών δημοκρατικών κρατών. Η

μαλακή ισχύς είναι απαραίτητη για τη νίκη της ειρήνης». «Είναι πιο εύκολο», καταλήγει ο Nye, να «προσελκύσεις τους ανθρώπους στη δημοκρατία από το να τους εξαναγκάσεις να είναι δημοκρατικοί». (Pallaver, 2011, σελ.87).

Σημαντικότερος συντελεστής στην έννοια της ήπιας ισχύος είναι η νομιμότητα. Σε κάποιο βαθμό, μπορούμε να πούμε ότι η σκληρή ισχύς μπορεί να είναι αποτελεσματική ακόμη και χωρίς νομιμότητα, ενώ ένα αφήγημα ήπιας ισχύος δεν μπορεί να είναι επιτυχή χωρίς αυτήν. Αυτό είναι ίσως το πρώτο και μάλλον το κυριότερο χαρακτηριστικό της ήπιας ισχύος σε σύγκριση με τη σκληρή ισχύ: η μαλακή ισχύς λειτουργεί όσο η εντολή που εκδίδεται και ο επιδιωκόμενος στόχος γίνονται αντιληπτοί ως νόμιμοι. Επιπλέον, η ήπια ισχύς λειτουργεί εάν οι "αδύναμοι" δρώντες όχι μόνο υπακούν στην εντολή που εκδίδεται, αλλά εάν εργάζονται οικειοθελώς και ενεργά για να επιτύχουν τον ίδιο στόχο που θέλουν οι «ισχυροί» δρώντες. (Pallaver 2011, σελ.88). Έτσι που, ένα κράτος είναι σε θέση να προσελκύσει και να πείσει άλλους με τη χρήση των αξιών και των πρακτικών τους, η χώρα αυτή να θεωρείται ότι έχει μια αποτελεσματική ήπια ισχύ.

3.0 Η Τουρκική Ισχύς βάσει Συντελεστών

3.1 Πληθυσμός

Ο πληθυσμός χαρακτηρίζεται ως ένας συντελεστής ισχύος στη διεθνή πολιτική τόσο σε περιόδους πολέμου όσο και εν καιρώ ειρήνης. Ένας μεγάλος πληθυσμός αποτελεί εργαλείο στα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής αλλά μπορεί να κατανοηθεί και σαν μια μεγάλη ντόπια αγορά από οικονομικής πλευράς. Παρόλα αυτά η ύπαρξη και μόνο

μεγάλου πληθυσμού πολλές φορές δεν μεταφράζεται σε ισχύ, αποτελώντας έτσι απλώς μια βάση για ανάπτυξη ισχύος. Αυτό γιατί ένας μεγάλος πληθυσμός ο οποίος είναι διχασμένος από εσωτερικές έριδες ή ανισότητες και χάσματα μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά όσον αφορά την ισχύ. Τα βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού είναι επίσης σημαντικός παράγοντας ισχύος και κατατάγεται στους άυλους συντελεστές ισχύος. Οι άυλοι συντελεστές ισχύος είναι κυρίως η ποιότητα. Δηλαδή εάν έχουμε να κάνουμε με τον πληθυσμό μιας χώρας τότε οι άυλοι συντελεστές μπορούν να αφορούν την ψυχολογία του λαού βασισμένη στην ιστορική εμπειρία και κοινή ιστορική συνείδηση ή στο ηθικό του. Σημαντικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού αποτελούν επίσης τα χάσματα και οι ανισότητες που παρατηρούνται στους θρησκευτικούς, εθνοτικούς, οικονομικούς αλλά και ιδεολογικούς τομείς.

3.2 Ο πληθυσμός σε αριθμούς

Με στοιχεία της τουρκικής στατιστικής υπηρεσίας στην Τουρκία το 1935 ο πληθυσμός ανερχόταν στα 21.2 εκατομμύρια. Σήμερα ο αριθμός αυτός αγγίζει τα 83 περίπου εκ. Υπολογίζεται ότι μέχρι την επέτειο των εκατό χρόνων από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας ο πληθυσμός να ανέρχεται στα επίπεδα των 86 εκ. (χαμηλότερο επίπεδο) και 87.5 περίπου εκ. (ψηλότερο επίπεδο). Αν λάβουμε υπόψη ότι ο πληθυσμός της Τουρκίας το 2007 αριθμούσε περίπου 70 εκ. (οι αριθμοί διαφέρουν από πηγή σε πηγή) και το 2017 αριθμούσε 80 εκ. βλέπουμε ότι αυξάνεται κατά μέσο όρο περίπου 1 εκατομμύριο τον χρόνο. Επίσης το γεγονός ότι ο πληθυσμός ηλικίας 15-64 χρονών αποτελεί περισσότερο από το ήμισυ του συνολικού πληθυσμού αποτελεί σημαντικό γνώρισμα και ένδειξη της δυναμικής που υπάρχει εντός του πληθυσμού. Η κυβέρνηση χρησιμοποιεί αυτό το επιχειρήμα κυρίως ως δέλεαρ για προσέλκυση Ξ.Α.Ε στην χώρα.

Πιο αναλυτικά σύμφωνα με στοιχεία του 2020 από το CIA Fact book η ηλικιακή δομή της Τουρκίας διαμορφώνεται ως εξής :

0-14 years: 23.41% (αρσενικά 9,823,553/ θηλυκά 9,378,767)

15-24 years: 15.67% (αρσενικά 6,564,263/ θηλυκά 6,286,615)

25-54 years: 43.31% (αρσενικά 17,987,103/ θηλυκά 17,536,957)

55-64 years: 9.25% (αρσενικά 3,764,878/ θηλυκά 3,822,946)

65 years and over: 8.35% (αρσενικά 3,070,258/ θηλυκά 3,782,174) (2020 est.)

(<https://www.cia.gov>, 30/03/2020)

<i>Scenario</i>	<i>Age Group</i>	<i>2018</i>	<i>2023</i>	<i>2040</i>	<i>2060</i>	<i>2080</i>
	Total	81 867 223	86 907 367	100 331 233	107 095 998	107 100 904
Main scenario	0-14	19 203 792	19 601 384	19 333 893	18 126 086	16 813 783
	15-64	55 500 077	58 438 033	64 623 369	64 727 126	62 873 761
	65 +	7 163 354	8 867 951	16 373 971	24 242 787	27 413 359
	Total	81 989 850	87 662 775	103 570 667	115 074 851	121 099 912
High scenario	0-14	19 276 369	20 051 935	20 799 910	21 322 478	21 163 063
	15-64	55 547 271	58 720 985	66 224 415	68 942 004	71 513 534
	65 +	7 166 210	8 889 856	16 546 341	24 810 369	28 423 315
	Total	81 744 659	86 154 191	97 125 652	99 437 361	94 153 500
Low scenario	0-14	19 131 442	19 154 507	17 904 198	15 192 740	13 060 335
	15-64	55 452 730	58 153 783	63 022 296	60 584 793	54 740 675
	65 +	7 160 486	8 845 901	16 199 157	23 659 828	27 52 490

Σχήμα 3.1

(<http://www.turkstat.gov>, 28/08/2018)

Οι Τούρκοι αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία με ποσοστά 70-75 % ενώ οι Κούρδοι ανέρχονται περίπου στο 19 % και οι υπόλοιπες μειονότητες υπολογίζονται στις 7-12%. Ο Μουσουλμανικός πληθυσμός αποτελεί την πλειοψηφία (στην μεγάλη τους πλειονότητα Σουνίτες) και υπάρχει ένα πολύ μικρό ποσοστό μη μουσουλμάνων (στην πλειονότητα τους Χριστιανοί και Εβραίοι). Τα ποσοστά ανέρχονται : Μουσουλμάνοι 99.8% και μη Μουσουλμάνοι 0.2% (cia.gov, 29/10/2018)

3.3 Η Τουρκική κοινωνία

Μπορούν να διακριθούν τρία κυρίαρχα ρεύματα που διαπερνούν την τουρκική κοινωνία :

- ❖ Εθνοτικογλωσσικό
- ❖ Δογματικό
- ❖ Κοινωνικοπολιτισμικό

Το εθνοτικογλωσσικό ρεύμα εντοπίζεται κυρίως μεταξύ Τούρκων και Κούρδων, οι οποίοι συγκροτούν την πλέον σημαντικότερη εθνοτική μειονότητα). Μεγάλο μέρος των Κούρδων που ζει στα σύνορα Τουρκίας- Συρίας-Ιράν και Ιράκ στηρίζει σε σημαντικό βαθμό το ΡΚΚ. Παρόλο που το Λαϊκό Δημοκρατικό κόμμα της Τουρκίας ΗΔΡ αρνείται τις όποιες σχέσεις με το ΡΚΚ, δεν μπορούν να παραλειφθούν τα κοινά ιδεολογικά αλλά και εθνοτικά σημεία μεταξύ τους. Οι επιδιώξεις των Κούρδων οι οποίες έχουν τις ρίζες τους σε προηγούμενους αιώνες, οι διεθνείς και περιφερειακοί συσχετισμοί οι οποίοι λειτουργούν είτε ανασταλτικά είτε ευνοούν τις συγκρούσεις επενεργώντας στην εξωτερική πολιτική της χώρας έδωσαν στο παρελθόν αλλά και συνεχίζουν να δίνουν ακόμα και σήμερα το πλαίσιο αυτής της διαμάχης που κατά καιρούς οξύνεται και άλλοτε παραμένει σε στασιμότητα.

Το δογματικό ρεύμα σχετίζεται με τους Σουνίτες Μουσουλμάνους και τους Αλεβίτες, όντας η μεγαλύτερη θρησκευτική μειονότητα. Στην αλεβιτική κοινότητα συμπεριλαμβάνονται Τούρκοι, Κούρδοι, Αζέροι και Άραβες ενώ υπολογίζεται ότι αποτελούν τουλάχιστον το 15% του πληθυσμού. Παρόλο που δεν έτυχαν της καλύτερης αντιμετώπισης από τους Κεμαλικούς, υποστηρίζουν τις ιδέες της κοσμικότητας του κράτους φοβούμενη την αυξανόμενη Σουνιτική υπεροχή στην δημόσια σφαίρα και δη την συντηρητικότερη πτυχή του Ισλάμ. Οι ίδιοι ως επι το πλείστον θεωρούνται υποστηρικτές ενός φιλελεύθερου και απελευθερωμένου Ισλάμ, ψηφίζουν το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα και συνεργάζονται ως ένα βαθμό με τους Κούρδους εναντίον του Σουνίτη Ερντογάν.

Το κοινωνικοπολιτισμικό χάσμα εστιάζει στο χάσμα μεταξύ των πολιτισμικά συντηρητικών και κοσμικών. Ως συντηρητικό υπολογίζεται περίπου το 65% του

πληθυσμού που είναι και ισλαμιστές ενώ το υπόλοιπο 35% θεωρείται κοσμικό και βρίσκει τον εαυτό του πιο κοντά στη δύση και επηρεάζεται λιγότερο από την θρησκεία. Μπορεί να λεχθεί ότι στο παρελθόν οι κεμαλικοί καταπίεζαν κάθε προσπάθεια των συντηρητικών- Ισλαμιστών για έκφραση της θρησκευτικής τους ταυτότητας ενώ σήμερα η ισλαμοποίηση της κοινωνίας φαίνεται ότι περιθωριοποιεί σε μεγάλο βαθμό τις αρχές και τις αξίες των κοσμικών.

Επίσης μπορούν να εντοπιστούν ακόμα δύο συμπληρωματικά ρεύματα τα οποία εστιάζουν στο μορφωτικό και στο οικονομικό επίπεδο. Αν συνδυαστούν παρέχουν μια εικόνα ολοκληρωμένη όσον αφορά τον πληθυσμό αλλά φανερώνουν και τις γεωγραφικές διαιρέσεις που λαμβάνουν χώρα εντός της Τουρκικής επικράτειας.

Στην Τουρκία ένα ποσοστό της τάξης του 63% του πληθυσμού ηλικίας 25-64 δεν έχει λάβει ανώτερη δευτεροβάθμια εξέταση, ενώ μόνο το 18% (της ίδιας ηλικιακής ομάδας) έχει λάβει κάποιου είδους τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τα παιδιά σχολικής ηλικίας που βρίσκονται εκτός σχολείου στην πλειονότητα τους είναι γένους θηλυκού, προέρχονται από αγροτικές περιοχές και ανήκουν στα χαμηλότερα οικονομικά στρώματα.

Το χάσμα μεταξύ πλουσίων και οικονομικά ασθενέστερων έχει διευρυνθεί. Οι ψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης που πέτυχε η Τουρκική οικονομία δεν μπόρεσαν να μεταφραστούν σε αύξηση του μεριδίου της μεσαίας τάξης και των οικονομικά ασθενέστερων (παρότι βελτιώθηκε η θέση τους από ότι στο παρελθόν), εφόσον σε απόλυτους αριθμούς το μερίδιο τους από 65% το 2000 έφτασε στα 50% το 2014. Από την άλλη η οικονομική ελίτ αύξησε το μερίδιο της στον πλούτο από 35% σε 50%.

Σημαντικό να λεχθεί το γεγονός ότι η γεωγραφική διαίρεση ευσταθεί στα περισσότερα από τα παραπάνω χάσματα. Έτσι έχουμε τα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και τα παράλια της Μ. Ασίας στα οποία κυριαρχούν οι πιο εύπορες ομάδες πληθυσμού, οι οποίες ως επι το πλείστον μπορούν να θεωρηθούν κοσμικές ενώ στις αγροτικές περιοχές της Ανατολίας παρατηρείται ακριβώς το αντίθετο φαινόμενο. (Φίλης 2017 σελ. 14 – 23)

3.4 Γεωγραφία

Η Τουρκία που γεωγραφικά εδράζεται στην νοτιοδυτική Ασία έχοντας ένα πολύ μικρό τμήμα της επικράτειάς της στη νοτιοανατολική Ευρώπη μοιράζεται σύνορα με

οχτώ χώρες. Με την Αρμενία στα 311 km, Αζερμπαϊτζάν 17 km, Βουλγαρία 223 km, Γεωργία 273 km, Ελλάδα 192 km, Ιράν 534 km, Ιράκ 367 km και Συρία 899 km. Η συνολική απόσταση των συνόρων της σε km είναι 2,816. Το βασικό τμήμα της χώρας συγκροτείται από την χερσόνησο της Μ. Ασίας. Καλύπτει 783,562 τετραγωνικά χιλιόμετρα και εξ αυτών τα 769,632 είναι γη ενώ τα 13,930 sq. καλύπτονται από νερό. Νοτίως βρέχεται από την Μεσόγειο Θάλασσα, δυτικά από το Αιγαίο πέλαγος και βόρεια από τον Εύξεινο Πόντο. Ο Βόσπορος, ο Ελλήσποντος και η Θάλασσα του Μαρμαρά χωρίζουν την Ευρώπη από την Ασία και κάνουν την θέση της Τουρκίας εξαιρετικά σημαντική. Η ακτογραμμή της υπολογίζεται στα 7,200 Km. (<https://www.cia.gov>, 05/11/2018) Η απόσταση που καλύπτει η έκταση βορρά-νότου κυμαίνεται από περίπου 300 έως 400 μίλια (480 έως 640 χιλιόμετρα) και εκτείνεται περίπου 1.000 μίλια από τα δυτικά προς τα ανατολικά. Η πρωτεύουσα είναι η Άγκυρα και η μεγαλύτερη πόλη και λιμάνι της είναι η Κωνσταντινούπολη.

Η Τουρκία είναι μια κατά κύριο λόγο ορεινή χώρα και η πεδιάδα περιορίζεται στα παράκτια κρásaπεδα. Περίπου το ένα τέταρτο της επιφάνειας έχει υψόμετρο πάνω από 4.000 πόδια (1.200 μέτρα), και λιγότερο από τα δύο πέμπτα βρίσκεται κάτω από 1.500 πόδια (460 μέτρα). Οι κορυφές των βουνών ξεπερνούν τα 2.500 πόδια σε πολλά μέρη, ιδιαίτερα στα ανατολικά, όπου το υψηλότερο βουνό της Τουρκίας, το όρος Aararat, φτάνει τα 16.945 πόδια (5,165 μέτρα) κοντά στα σύνορα με την Αρμενία και το Ιράν. Στα νοτιοανατολικά η κορυφή Uludoruk φτάνει τα 15.563 πόδια (4.744 μέτρα) αν και πιο δυτικά, οι κορυφές Demirkazik (3720 μέτρα) και το όρος Aydos στα 11.414 πόδια (3.479 μέτρα) είναι επίσης σημαντικές κορυφές. Οι απότομες πλαγιές είναι κοινό σημείο σε ολόκληρη τη χώρα και η επίπεδη κλίση της γης αποτελεί μόλις το ένα έκτο της συνολικής έκτασης. Το εσωτερικό μέρος της χερσονήσου είναι ένα οροπέδιο, με μέσο ύψος 1.000 μέτρων το οποίο και περιβάλλουν συνεχείς οροσειρές, που αφήνουν ελάχιστα ανοίγματα προς τη θάλασσα. Η οροσειρά του Πόντου εκτείνεται παράλληλα με την θάλασσα από τα σύνορα με την Ρωσία μέχρι τον Βόσπορο στα Βόρεια και στα δυτικά τα βουνά είναι απόκρημνα σχηματίζοντας απότομες ακτές και ακρωτήρια. Η οροσειρά του Ταύρου εκτείνεται στα νότια του οροπεδίου και συνεχίζεται ανατολικά με την οροσειρά του Αντίταυρου. Ανατολικά το οροπέδιο κλείνεται από το Χακαρί Νταγλαρί (3.630 μ.), Μεγκενί Νταγλαρί (3.610 μ.) και από το όρος Αραράτ. Κατά μήκος της ακτής της Μαύρης Θάλασσας και της Μεσογείου η γη είναι χαμηλότερη και αρκετά εύφορη. Ο Τίγρης, ο

Ευφράτης και ο Σαγγάριος είναι τα σημαντικότερα ποτάμια και η λίμνη Van είναι η μεγαλύτερη λίμνη. Η χώρα είναι τοποθετημένη σε μια από τις πιο μεγάλες σεισμογενείς γραμμές (fault lines) του πλανήτη και οι σεισμοί είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Το γεγονός ότι η χώρα περικλείεται από θάλασσα σε τρεις μεριές (δυτικά, βόρεια, νότια) παίζει τεράστια σημασία όσον αφορά την διαμόρφωση του κλίματος. Επίσης το υπερυψωμένο εσωτερικό περικλεισμένο από τα ψηλά βουνά δημιουργεί κλιματικές αντιθέσεις με τα παραθαλάσσια κράσπεδα. Για παράδειγμα οι περιοχές στα παράλια του Αιγαίου και οι μεσογειακές ακτές παρουσιάζουν μεταξύ τους κοινά χαρακτηριστικά. δηλαδή απολαμβάνουν ένα μεσογειακό κλίμα. Οι μέσες θερμοκρασίες κυμαίνονται από 7-8 ° C τον Ιανουάριο στους 25-30 ° C τον Ιούλιο και οι παγετοί είναι σπάνιοι. Οι ετήσιες βροχοπτώσεις ποικίλλουν από 24 έως 32 ίντσες και υπάρχει θερινή ξηρασία. Τώρα οι περιοχές κατά μήκος της ακτογραμμής της Μαύρης Θάλασσας θεωρούνται ως οι πιο υγρές περιοχές, με βροχή όλο το χρόνο. Τα ετήσια σύνολα υπερβαίνουν τις 32 ίντσες (813 mm), φθάνοντας στις 96 ίντσες (2.438 mm) στα ανατολικά. Παγετοί μπορεί να εμφανιστούν, αλλά οι χειμώνες είναι γενικά ήπιοι, με τον Ιανουάριο να είναι 6-7 ° C ενώ τα καλοκαίρια είναι ζεστά, με τον Ιούλιο να σημαίνει πάνω από 20 ° C σε επίπεδο θάλασσας. Στο νοτιοανατολικό τμήμα το κλίμα γίνεται ξηρό και ζεστό κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Οι χειμώνες είναι παγωμένοι, με τον Ιανουάριο να σημαίνει θερμοκρασίες μηδενικές. Τα μέσα Ιουλίου είναι γενικά άνω των 30 ° C. Οι ετήσιες βροχοπτώσεις κυμαίνονται από 12 έως 24 ίντσες (305 έως 610 mm). Το ανατολικό εσωτερικό έχει ημιηπειρωτικό κλίμα. Η μέση τιμή της Άγκυρας τον Ιανουάριο είναι -2 ° C, ενώ ο μέσος όρος του Ιουλίου είναι 23 ° C. (www.britannica.com, 14/11/2018)

Η Τουρκία έχει μεγάλη ποικιλία φυσικών πόρων, αν και λίγες εμφανίζονται σε μεγάλη κλίμακα. Εκτός του Ιράν, η Τουρκία είναι η μόνη χώρα της Μέσης Ανατολής με σημαντικά αποθέματα άνθρακα, κυρίως στην περιοχή του Zonguldak. Η παραγωγή λιγνίτη είναι επίσης σημαντική. Υπάρχει ωστόσο μικρή παραγωγή πετρελαίου από τα αγροτεμάχια στα νοτιοανατολικά της χώρας, καθώς και στη βορειοδυτική περιοχή της Θράκης που όμως καλύπτει μόνο ένα μικρό μέρος των αναγκών της χώρας, ώστε να την καθιστά εξαρτώμενη από εισαγόμενα πετρελαϊκά προϊόντα. Τόσο ο λιγνίτης όσο και το πετρέλαιο χρησιμοποιούνται στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας και οι υδροηλεκτρικοί πόροι βρίσκονται υπό εντατική ανάπτυξη. Τα σημαντικότερα μεταλλεύματα είναι ο σίδηρος, κυρίως από το Dinvigi της επαρχίας Σίβα, και ο

χρωμίτης, μεγάλος αριθμός των οποίων εξάγεται. Υπάρχουν σημαντικά αποθέματα μαγγανίου, ψευδαργύρου, μόλυβδου, χαλκού και βωξίτη. Τους φυσικούς πόρους της χώρας απαρτίζουν επίσης το χρώμιο, αντιμόνιο, υδράργυρος, χρυσός, βαρίτης, βορικό άλας, κεστέλαιο, σμύριδα, άστριος, ασβεστόλιθος, μαγνησίτης, μάρμαρο(κατέχει το 40% των συνολικών αποθεμάτων στον κόσμο), περλίτης, ελαφρόπετρα, πυρίτες (www.britannica.com, 16/11/2018). Σε αυτό το σημείο πρέπει να λεχθεί ότι τα ορυκτά του βορίου αποτελούν το πιο σημαντικό εξαγωγικό προϊόν της Τουρκίας. Η Τουρκία διαθέτει τις 4 από τις 13 επιχειρήσεις εξόρυξης βορίου στον κόσμο και τα τουρκικά αποθέματα αποτελούν το 72% των παγκοσμίων αποθεμάτων. Επισημαίνεται ότι το Βόριο βρίσκεται στον κατάλογο των κρίσιμων για την Ευρώπη υλικών και η Τουρκία καλύπτει ένα μεγάλο μέρος (38%) της παγκόσμιας παραγωγής. Τα συνολικά αποθέματα της Τουρκίας σε μάρμαρο εκτιμώνται σε περίπου 13,9 εκατ. τόνους. Ο λιγνίτης αποτελεί τη πιο σημαντική πηγή ενέργειας για την Τουρκία και τα συνολικά του αποθέματα υπολογίζονται στα 8 δις τόνους. (oryktosploutos.net, 18/11/2018)

Σχήμα 3.2

YEAR MINERAL EXPORT VALUE (\$)

2007 2.715.484.019

2017 4.688.240.328

(<http://www.turkishminerals.org>)

3.5 Οικονομική Ικανότητα

Ιστορικό

Ήδη από την ίδρυση της δημοκρατίας το 1923, η Τουρκική οικονομία λειτούργησε και λειτουργεί ως μικτή οικονομία όπου τόσο οι κρατικές όσο και οι ιδιωτικές

επιχειρήσεις συμβάλουν στην ανάπτυξη. Μετατράπηκε από μια κατά κύριο λόγο γεωργικά προσανατολισμένη οικονομία σε μια οικονομία που τον πρώτο λόγο έχουν οι υπηρεσίες και η βιομηχανία.

Μέχρι και το 1950 περίπου το κράτος ήταν ο βασικός πυλώνας στις προσπάθειες εκβιομηχάνισης, παρέχοντας κεφάλαια για βελτίωση των σιδηροδρόμων, των λιμανιών και των ναυτιλιακών εγκαταστάσεων και για την ίδρυση βασικών βιομηχανιών όπως η μεταλλουργία και η χημική βιομηχανία. Κεφάλαια επίσης επενδύθηκαν στους τομείς της μεταποίησης τροφίμων, της κλωστοϋφαντουργίας και των δομικών υλικών. Οι αναδυόμενες βιομηχανίες προστατεύονταν από τους δασμολογικούς φραγμούς αλλά και την νομοθεσία και αποθαρρύνονταν οι ξένες επενδύσεις. Σε αυτά τα πλαίσια η οικονομία παρέμεινε αυτοδύναμη, αλλά και κάπως απομονωμένη, με το εξωτερικό εμπόριο να παίζει ελάχιστο ρόλο.

Η δεκαετία μετά από τον Β΄ Π.Π, το διπολικό του διεθνώς συστήματος, ο ψυχρός πόλεμος άλλαξαν τις ισορροπίες σε παγκόσμια κλίμακα. Η τουρκική οικονομία δεν έμεινε ανεπηρέαστη. Οι μεγάλης σημαντικότητας πολιτικές αλλαγές που έλαβαν χώρα στην Τουρκία - όπως η μετάβαση στον πολυκομματισμό (1945) και η προσχώρηση της στις δυτικές δομές - είχαν άμεση επίδραση και στην οικονομία κάνοντας την πιο εξωστρεφή και ανοικτή σε ξένες επιρροές. Τα υπέρογκα ποσά που δόθηκαν (κυρίως από τις Η.Π.Α) έπαιξαν μεγάλο ρόλο στην μετάλλαξη της οικονομίας της. Μέρος των κεφαλαίων χρηματοδότησε τον γεωργικό τομέα - εισαγωγή γεωργικών και βιομηχανικών μηχανημάτων - ο οποίος είδε ραγδαία αύξηση. Η ανάπτυξη επιταχύνθηκε και ο ιδιωτικός τομέας έπαιξε ολοένα και αυξανόμενο ρόλο. Οι κρατικές παρεμβάσεις συνεχίζονται και η ανάπτυξη καθοδηγείται από σειρά πενταετών σχεδίων. Παρόλα αυτά στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η οικονομία παρουσιάζει φαινόμενα αυξημένης ανεργίας και πληθωρισμού όπως επίσης και το χρόνιο έλλειμμα του εξωτερικού εμπορίου. Ως αποτέλεσμα, κατά την επόμενη δεκαετία παρατηρούνται περαιτέρω μετατοπίσεις της οικονομικής πολιτικής όπως αυτές περιλαμβάνουν την ενθάρρυνση ξένων επενδύσεων, τη σύσταση κοινών επιχειρήσεων, τη μείωση της σημασίας του κρατικού τομέα και τον προσανατολισμό στις εξαγωγές με ένα εντονότερο ρυθμό. Μέχρι τη δεκαετία του 1990, ο πληθωρισμός παρέμεινε σοβαρό πρόβλημα και το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εγχώριο προϊόν της Τουρκίας παρέμεινε σε χαμηλότερα επίπεδα από αυτό των περισσότερων χωρών της Μέσης Ανατολής και της Ευρώπης. Για την μείωση του

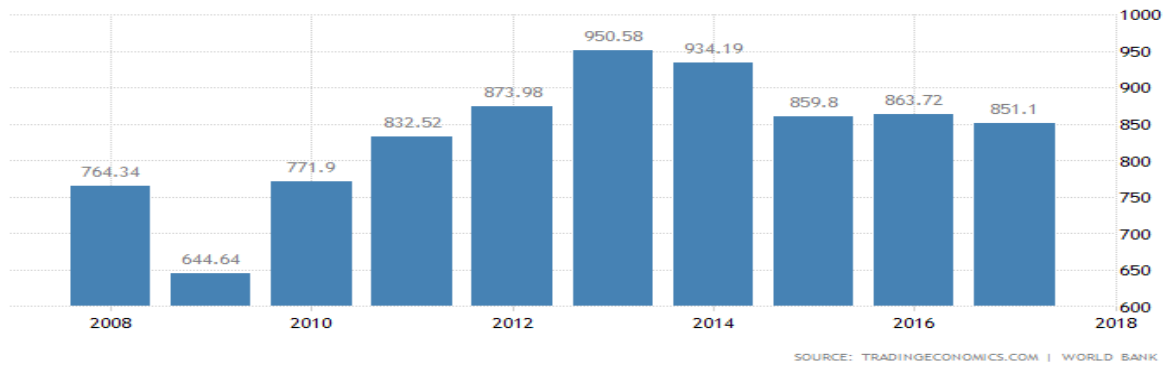
πληθωρισμού η χώρα εισήχθη σε ένα 18μηνο πρόγραμμα οικονομικής εποπτείας από το Δ.Ν.Τ που κατάφερε να μειώσει τον πληθωρισμό στα επόμενα δύο χρόνια. Η οικονομική κρίση του 2000-2001 ανάγκασε την Τουρκία να δεχθεί ακόμα ένα γύρο οικονομικών διαρθρώσεων από το Δ.Ν.Τ. Η πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα χαρακτηρίζεται από την ανάπτυξη της οικονομίας μέχρι το 2009 όπου η παγκόσμια κρίση ώθησε την οικονομία σε ακόμη μια ύφεση που ακολούθησε ανάκαμψη. (www.britannica.com, 25/11/2018). Η μακροοικονομική και δημοσιονομική σταθερότητα αποτέλεσαν θέματα καίριας σημασίας στην οικονομική ατζέντα της κυβέρνησης, οδηγώντας έτσι σε αύξηση των ποσοστών της απασχόλησης και των εισοδημάτων, καθιστώντας την Τουρκία μια χώρα μεσαίου εισοδήματος.

Σήμερα η χώρα αντιμετωπίζει προκλήσεις όσον αφορά θέματα ανθρώπινου δυναμικού. Η ανισότητα αυξάνεται από την κρίση του 2008/09 και έπειτα, ο τομέας της αγοράς εργασίας παρουσιάζει εκτεταμένα σημάδια ακαμψίας, η συμμετοχή του γυναικείου εργατικού δυναμικού παραμένει σε χαμηλά ακόμα επίπεδα σε σχέση με άλλες χώρες και οι επιδόσεις στους τομείς της εκπαίδευσης έχουν συρρικνωθεί. (www.worldbank.org, 29/11/2018)

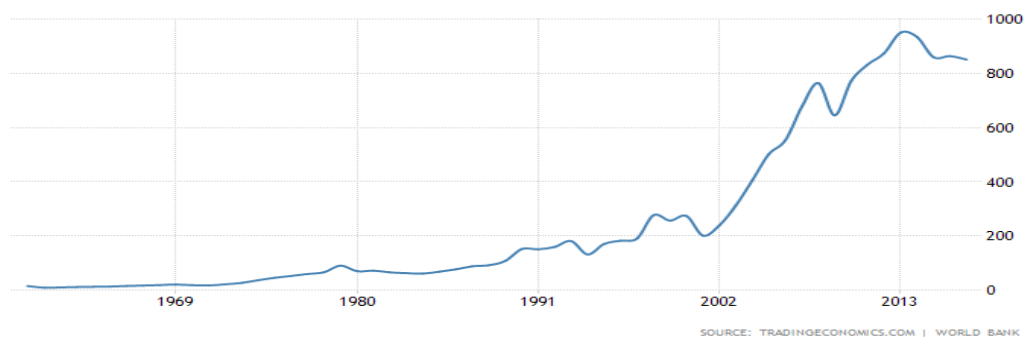
Οικονομική Ικανότητα της Τουρκίας

Το ΑΕΠ στην Τουρκία ανερχόταν σε 851,10 δισ. Δολάρια το 2017. Η αξία του ΑΕΠ της Τουρκίας αντιπροσωπεύει ένα ποσοστό της τάξης του 1,37% της παγκόσμιας οικονομίας και κατά μέσο όρο από το 1960 έως το 2017 είναι 252,70 δισεκατομμύρια, φθάνοντας στο επίπεδο των 950,58 δισεκατομμυρίων δολαρίων(ψηλότερο επίπεδο) το 2013 και ρεκόρ χαμηλό στα 8,02 δισεκατομμύρια δολάρια το 1961 (χαμηλότερο επίπεδο). (tradingeconomics)

Διάγραμμα 3.1

Διάγραμμα 3.2

(tradingeconomics.com, 02/12/2018)

Οι τομείς της οικονομίας που συνέβαλαν στο Α.Ε.Π της Τουρκίας το 2017 έχουν ως εξής :

Γεωργικός τομέας: 6.8%

Βιομηχανικός τομέας: 29.19%

Υπηρεσίες : 53.31% (www.statista.com, 02/12/2018)

Οι κύριες βιομηχανίες στην Τουρκία βασίζονται στη γεωργική παραγωγή με προϊόντα όπως ρόδια, φουντούκια, καρπούζια, τσάι, ντομάτες, καπνό, μήλα, σιτάρι και σίκαλη. Εξέχουσας σημασίας είναι επίσης οι βιομηχανίες της κλωστοϋφαντουργίας, της επεξεργασίας τροφίμων, η αυτοκινητοβιομηχανία, η

τουριστική βιομηχανία, η εξορυκτική (άνθρακα, χρωμίου, χαλκού, βορίου, γάλυβα, πετρελαίου κ.α.), κατασκευαστική και η βιομηχανία ξυλείας και χαρτιού. (www.worldatlas.com, 4/12/2018)

(Gross domestic product at current prices by kind of economic activity value, share, percentage change, at current prices, 1998-2018)

Manufacturing *By thousand TRY(TL)*

<u>Έτος</u>	<u>Αξία</u>	<u>Share %</u>
2010	175 176 723	15.1
2014	343 304 828	16.8
2018	709 374 936	19.0

(www.turkstat.gov.tr , 23/09/2019)

Στον τομέα των εξαγωγών η Τουρκία είναι η 25^η μεγαλύτερη εξαγωγέας στον κόσμο με εξαγωγές που έφτασαν τα 156,992 δις δολάρια. Τα κυριότερα εξαγωγικά της προϊόντα είναι τα αυτοκίνητα, εξαρτήματα αυτοκινήτων, πολύτιμοι λίθοι και μέταλλα, σίδηρος και ατσάλι, διαφόρων ειδών τρόφιμα όπως και κοσμήματα, είδη ένδυσης και υφάσματα. Κύριους εξαγωγικούς εταίρους αποτελούν χώρες όπως η Γερμανία (που απορροφά την μερίδα του λέοντος των εξαγωγών), το Ηνωμένο Βασίλειο, τα Η.Α.Ε το Ιράκ, η Ιταλία, η ΗΠΑ και η Γαλλία.

Οι εισαγωγές της Τουρκίας το 2017 έφτασαν τα 233 περίπου δις δολάρια. Είναι η 18^η χώρα στην παγκόσμια κατάταξη όσον αφορά τις εισαγωγές. Εισάγει κυρίως πετρέλαιο και ορυκτά καύσιμα, βιομηχανικά μηχανήματα, ηλεκτρικές μηχανές, πολύτιμους λίθους και μέταλλα, μηχανοκίνητα οχήματα και εξαρτήματα όπως και πλαστικά αλλά και σίδηρο και ατσάλι. Οι βασικές χώρες από τις οποίες η Τουρκία αποτελεί εισαγωγέα προϊόντων είναι η Κίνα, η Γερμανία, η Ρωσία, η Αμερική, η Ιταλία, η Γαλλία και το Ιράν. Το εμπορικό ισοζύγιο για την χρονιά του 2017 έφτασε τα μείον \$76,806,710,820. (globaledege.msu.edu, 13/12/2018)

Σχήμα 3.3

Foreign Trade by years, (Value: thousand U.S dollars)

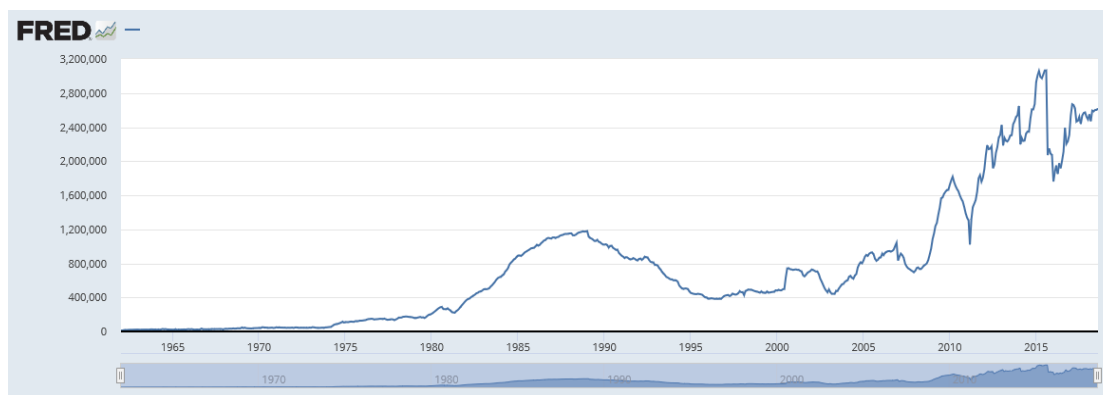
	Εξαγωγές (Αξία)	Εισαγωγές (Αξία)	Ισοζύγιο
2001	31 334 216	41 399 083	-10 064 867
2005	73 476 408	116 774 151	-43 297 743
2009	102 142 613	140 928 421	-38 785 809
2013	151 802 637	251 661 250	- 99 858 613
2017	156 992 940	233 799 651	- 76 806 711

(www.turkstat.gov.tr, 14/12/2018)

Τα ποσοστά του πληθωρισμού ανέρχονταν στα 11.13% (average) για το 2017,(www.inflation.eu), τα ποσοστά της ανεργίας ανέρχονταν στα 10.9%, και το εξωτερικό χρέος στα 452.4 δις. (www.cia.gov). (30/12/2018)

Διάγραμμα 3.3

Καταγεγραμμένα επίπεδα ανεργίας στην Τουρκία (1965-2018)

Source: Organization for Economic Co-operation and Development
(<https://fred.stlouisfed.org>)

3.6 Τουριστικός Τομέας

Ο τουρισμός αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι ανάπτυξης μιας χώρας από την μια αλλά και ευνοεί την ειρηνική συνύπαρξη από την άλλη μέσω της επαφής ανθρώπων

από διάφορα εθνικό-θρησκευτικό-πολιτισμικά backgrounds. Για μια χώρα, το να έχει προέλευση τουριστών σε ικανοποιητικά επίπεδα λειτουργία ευνοϊκά τόσο σε επίπεδο κοινωνίας όσο και σε επίπεδο οικονομίας. Ο τουρισμός αποτελεί μορφή απόκτησης ξένου συναλλάγματος, δίνει ευκαιρίες για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, αυξάνει την δουλειά των αρκετών επιχειρήσεων που είναι στενά συνυφασμένες με τον τουρισμό, δίνει την ευκαιρία στον έξω κόσμο να γνωρίσει την ιστορία, την παράδοση και τον πολιτισμό της χώρας, βάζοντας έτσι την βάση για την ισχυροποίηση και της ήπιας ισχύος μιας χώρας. Πρέπει να λεχθεί ότι αυτό μπορεί να λειτουργήσει και αντίστροφα εννοώντας ότι μια χώρα που κατέχει ήπια ισχύ είναι σε καλύτερη θέση να προσελκύσει τουρίστες. Όπως και να έχει το ζήτημα, είναι κοινό σημείο ότι ο τουρισμός βοηθά στα μέγιστα την ανάπτυξη μιας χώρας. Ζητήματα που προκύπτουν όμως στο εσωτερικό μιας χώρας μπορούν να αποτρέψουν την προέλευση τουριστών, πράγμα που φέρνει οικονομική κυρίως ζημιά στην εν λόγω χώρα. Πόσο μάλλον αν μιλούμε για την Τουρκία μια χώρα, η οποία έχει ανάγκη από ξένο συνάλλαγμα. (Kantarci, Karakaya, 2016, σελ 1-3)

Σύμφωνα με στοιχεία από την Τουρκική Στατιστική Υπηρεσία για το έτος 2018, οι ξένοι τουρίστες που επισκέφθηκαν την Τουρκία ανήλθαν τα 40 περίπου εκατομμύρια, ποσοστό που αναλογεί σε μια αύξηση της τάξης πέραν του 21% από την προηγούμενη χρονιά.

Από το έτος 2001 μέχρι και το 2018 όπου υπάρχουν στατιστικά στοιχεία, η προσέλευση τουριστών στην χώρα παρουσιάζει συνεχόμενη αύξηση αν εξαιρεθούν δύο χρονιές όπου παρατηρείται μείωση. Το 2005, και πάλι με στοιχεία της Τουρκικής Στατιστικής Υπηρεσίας, οι ξένοι τουρίστες που επισκέφθηκαν την χώρα ανέρχονταν στα 20,5 εκατομμύρια, ενώ το 2006 ανέρχονταν στους 19,2. Το 2007 η προσέλευση έφτασε τα 23 εκατομμύρια ξεπερνώντας κάθε άλλη προηγούμενη χρονιά. Το 2014 οι ξένοι τουρίστες αγγίζουν τα 36 εκατομμύρια κάνοντας την χρονιά αυτή ως την πιο επιτυχημένη από πλευράς προσέλευσης μέχρι στιγμής με τζίρο περίπου 28 δισεκατομμύρια δολάρια. Το 2015 και το 2016 παρατηρείται μείωση σε 35,5 περίπου εκατομμύρια και 25,2 εκατομμύρια ξένους τουρίστες αντίστοιχα. Το 2016 ο τζίρος από τον τουρισμό βρίσκεται σε αρκετά μειωμένα επίπεδα, κοντά στα 16 δισεκατομμύρια δολάρια λίγα περισσότερα από την χρονιά του 2007. Το 2017 τα πράγματα πήραν καλύτερη τροπή αφού η προσέλευση κινήθηκε γύρω στα 32,1 εκατομμύρια, χωρίς όμως να ξεπεράσει το ρεκόρ μέχρι στιγμής των 36 περίπου εκ.

του 2014. Το 2018 ξεπερνά κάθε προηγούμενο με συνολική προσέλευση περίπου 39 εκατομμύρια ξένους τουρίστες και τζίρο περίπου 24 δις.

<u>Χρονιά</u>	<u>Τζίρος (δισ. Δολ.)</u>	<u>Ξένοι επισκέπτες</u>
2017	20 222 971	32 079 527
2018	24 028 311	38 951 902

Πρέπει να αναφερθεί ότι την μερίδα του λέοντος για το 2018 κατέχει η Ρωσία με περίπου 4,5 εκατομμύρια τουρίστες, ακολουθεί η Γερμανία με 3,6 εκατομμύρια, Βουλγαρία με σχεδόν 3 εκ., Γεωργία με 2 εκ, Αγγλία (1,884 εκ), Ιράν (1,865 εκ) και Ουκρανία (1,132 εκ). Σημαντικό αναφοράς είναι και το γεγονός ότι το 2016 όταν η τουριστική βιομηχανία στην Τουρκία βρισκόταν σε πτωτική φάση, ο τουρισμός από την Ρωσία ήταν σε δραματικά χαμηλά επίπεδα. Ενδεικτικά, το 2015 επισκέφτηκαν την Τουρκία περίπου 3 εκατομμύρια Ρώσοι τουρίστες, το 2016 μόλις κάτι παραπάνω από μισό εκατομμύριο, το 2017 3,5 εκατομμύρια και το 2018 4,5 εκ. Από αυτό μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η Ρωσία είναι βασικός και υπολογίσιμος παίκτης για την τουριστική βιομηχανία της Τουρκίας.

Ρωσία	3 049 035	3 451 749	2 842 972	683 335	3 524 256	4 500 408
	<u>2013</u>	<u>2014</u>	<u>2015</u>	<u>2016</u>	<u>2017</u>	<u>2018</u>

Σήμερα η τουρκική τουριστική βιομηχανία φαίνεται ότι έχει ξεπεράσει τις κακές χρονιές του 2015 και ειδικότερα του 2016, αφού πλήγηκε από σειρά τρομοκρατικών επιθέσεων και από ένα αποτυχημένο πραξικόπημα που στοίχησαν τα μέγιστα τόσο στον τουρισμό όσο και στην οικονομία γενικότερα. (<http://www.turkstat.gov>, 17/3/2019)

3.7 Ενεργειακός τομέας

Ο ενεργειακός τομέας αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα οικονομικής αλλά και πολιτικής ισχύος. Στενά συνυφασμένος τόσο με τις παγκόσμιες αγορές όσο και με την ντόπια παραγωγή αλλά και ζήτηση όντας και ένας κρίσιμος τομέας της οικονομίας αλλά και ως ανάγκη για ένα κράτος απαιτεί σωστούς και ευέλικτους χειρισμούς. Αποτελεί γεγονός ότι η κάθε διαδικασία παραγωγής βασίζεται στην παροχή και χρήση της ενέργειας. Είτε ως πρώτη ύλη, είτε ως ενδιάμεσο αγαθό η ενέργεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και με την ανάπτυξη μιας χώρας.

Η ενεργειακή πολιτική μιας χώρας μπορεί να καταδείξει τους στόχους, τις αδυναμίες και ελλείψεις και γενικότερα τους τρόπους εξασφάλισης και διαχείρισης της ενέργειας που είναι και κατ' επέκταση συνδυασμένη με την υψηλή στρατηγική και νοοτροπία μιας κυβέρνησης. Ο κυριότερος στόχος και προτεραιότητα της ενεργειακής πολιτικής όπως δίνεται από το Ελληνικό Υπουργείο Περιβάλλοντος και Υγείας είναι ο εξής : «Προτεραιότητα και κορυφαίος στόχος της ενεργειακής πολιτικής είναι η εξεύρεση, η εξασφάλιση και η διαχείριση ενεργειακών πόρων, με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται η ασφαλής, ομαλή, αδιάλειπτη και αξιόπιστη κάλυψη των ενεργειακών αναγκών της χώρας, σε όλη της την επικράτεια, και με τους καλύτερους δυνατούς όρους για τους πολίτες». (Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας)

Η αξία της ενεργειακής πολιτικής αποκτά νέα βαρύτητα αν υπολογιστεί ότι η ενεργειακή ζήτηση προβλέπεται να διογκωθεί κατά 45% μέχρι το 2030 και κατά 300% μέχρι το τέλος του αιώνα. Από αυτό προκύπτουν θέματα όπως η ανάγκη για εξεύρεση νέων και έξυπνων λύσεων για την αντικατάσταση των ορυκτών καυσίμων που κάποια στιγμή θα στερέψουν. Ένα άλλο θέμα που προκύπτει είναι η ανάγκη για αύξηση των επενδύσεων σε υποδομές που να μπορούν να ικανοποιούν την ζήτηση. Βασισμένα σε αυτά τα σενάρια, τα κράτη (τόσο τα κράτη εισαγωγείς αλλά και εξαγωγείς ενεργειακών αποθεμάτων), τοποθετούν αρκετά ψηλά στην ατζέντα τους την ενεργειακή πολιτική. Η δυναμική θέση που κατέχει ο ενεργειακός τομέας σε όλες τις οικονομίες σε συνδυασμό με τον εξαιρετικά ευάλωτο (μέχρι τώρα) και εξαιρετικά θολό 21^ο αιώνα, όντας αιώνας ανακατατάξεως στο ισοζύγιο της οικονομικής τουλάχιστον ισχύος, με τεράστιο ανταγωνισμό, ο ενεργειακός τομέας (η κάλυψη

δηλαδή των ενεργειακών αναγκών ενός κράτους) αλλά και η ενεργειακή πολιτική (ο τρόπος κάλυψης των ενεργειακών αναγκών ενός κράτους) θεωρούνται μείζονος σημασίας. (Erdoğan, Gedikli, Yılmaz, 2018, σελ 143-144)

Η οικονομική αλλά και πληθυσμιακή ανάπτυξη της Τουρκίας κατά τα τελευταία περίπου 15 χρόνια αύξησε σταδιακά και την ζήτηση ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικών πόρων. Τα τελευταία χρόνια, η Τουρκία σημείωσε την ταχύτερη αύξηση ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας μεταξύ των χωρών - μελών του ΟΟΣΑ, με ετήσιο ρυθμό αύξησης 5,5% από το 2002 και η χρήση ενέργειας από την Τουρκία αναμένεται να αυξηθεί κατά 50% κατά την επόμενη δεκαετία. (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs). Οι εισαγωγές, όσον αφορούν το κομμάτι της ενέργειας παρουσίασαν αύξηση κατά το 2018. Πιο συγκεκριμένα, το 2018 οι ενεργειακές εισαγωγές κόστισαν στη χώρα 42,99 δις σε σχέση με τα 37,2 δις του 2017. Αυτή είναι μια αύξηση της τάξης του 15.6%. Ο Yunus Furuncu (ενεργειακός ερευνητής στο Ίδρυμα Πολιτικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών (SETA), ανέφερε στο πρακτορείο Anadolu ότι η αύξηση αυτή στις ενεργειακές εισαγωγές οφείλεται κυρίως στην διεθνή κατάσταση – στις διεθνείς αγορές και στην ανοδική τάση που είδαν οι τιμές (κυρίως του πετρελαίου- επίπεδα άνω των 80 δολαρίων ανά βαρέλι). Και συνεχίζει αναφέροντας πως όντας η χώρα καλύπτει το 90% και 99% των αναγκών της σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο αντίστοιχα μέσω εισαγωγών, εύκολα γίνεται κατανοητή η αύξηση στις εισαγωγές. (Hürriyet Daily News, 2019). Σύμφωνα με την νέα Εθνική Πολιτική Ενέργειας και Εξόρυξης (National Energy and Mining Policy) η οποία ανακοινώθηκε τον Απρίλιο του 2017 από τον Υπουργό Ενέργειας και Φυσικών Πόρων της Τουρκίας Berat Albayrak, η Τουρκία στοχεύει σε αναδιαμόρφωση και επίτευξη ανάπτυξης σε πολλούς τομείς που αφορούν την ενέργεια από την παραγωγή, μέχρι την μεταφορά, την διανομή και την κατανάλωση. Το σλόγκαν της παραπάνω πολιτικής που είναι «Independent Energy, Strong Turkey» καταδεικνύει απόλυτα την κατεύθυνση που θέλει να ακολουθήσει η Τουρκία αλλά και τους στόχους της. (Karagol, Kavaz, Kaya, Ozdemir, 2017, σελ.9).

Βασικοί άξονες πάνω στους οποίους κινείται η πολιτική είναι :

A) Ασφάλεια Εφοδιασμού (Security of Supply) : Οι κύριοι στόχοι εδώ είναι η διαφοροποίηση των ενεργειακών πόρων αλλά και των αγορών, η βιωσιμότητα και η αξιοπιστία της μεταφοράς πόρων και η μείωση του κόστους των εισαγόμενων

ενεργειακών προϊόντων. Η ασφάλεια του εφοδιασμού συνδέεται επίσης στενά με την ισχυρή οικονομία και την εθνική ασφάλεια. Το ζήτημα της ασφάλειας του εφοδιασμού βασίζεται σε πέντε κατηγορίες: διαφοροποίηση των ενεργειακών πόρων και των προμηθευτριών χωρών, εγκαταστάσεις αποθήκευσης φυσικού αερίου και πετρελαίου, δυνατότητα παροχής φυσικού αερίου στο σύστημα, υποδομές ενεργειακής παράδοσης και ενεργειακή απόδοση.

B) Εγγώρια παραγωγή (Indigenization of Energy) : Η παραγωγή εγχώριων πηγών ενέργειας με εθνικούς πόρους είναι σημαντική για την επίτευξη ενεργειακής ανεξαρτησίας. Προκειμένου να μειωθεί η εξάρτηση της Τουρκίας από την εισαγόμενη ενέργεια, προβλέπεται να αυξηθεί η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ο εγχώριος άνθρακας και η πυρηνική ενέργεια και να αξιοποιηθούν εγχώρια αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Γ) Δημιουργία προβλέψιμης ενεργειακής αγοράς (Formation of foreseeable energy market) : Η Τουρκία προτίθεται να βελτιώσει την αγορά ηλεκτρικής ενέργειας και να δημιουργήσει μια σωστή αγορά φυσικού αερίου, να αναδιαρθρώσει τα ιδρύματα στον ενεργειακό τομέα και να αποκαταστήσει την υποδομή του ενεργειακού εφοδιασμού. Η εθνική πολιτική για την ενέργεια και τη μεταλλεία (Energy and Mining Policy) αποκαλύπτει διάφορες στρατηγικές και στόχους, προκειμένου να δημιουργηθεί μια πιο προβλέψιμη, διαφανής και φιλική προς τους επενδυτές αγορά ενέργειας. Τα τελευταία χρόνια, έχουν υπογραφεί μια σειρά σημαντικών ενεργειακών έργων και τα έργα αυτά θα συμβάλουν στην επίτευξη του στόχου της Τουρκίας να διαδραματίσει σημαντικότερο ρόλο ως κέντρο εμπορίας ενέργειας. (Sarı, 2019)

Πιο γενικά η Τουρκία κάνει χρήση των παραπάνω στρατηγικών έτσι ώστε να διαμορφώσει ένα καλύτερο και πιο συμβατό με τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις της ενεργειακό περιβάλλον. Στο στόχαστρο μπαίνουν κυρίως προβλήματα όπως η μείωση της εξάρτησης σε εισαγωγές, η μείωση της εξάρτησης από κράτη που μονοπωλούν τις ενεργειακές εισαγωγές προς την Τουρκία (π.χ. Ρωσία) και αναγνωρίζεται η ανάγκη διαφοροποίησης τόσο των πηγών ενέργειας (π.χ. περαιτέρω χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας), αλλά και αποθήκευσης ενέργειας μέσω της ανάπτυξης των εγκαταστάσεων και της τεχνολογίας. Επίσης ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην χρηματοδότηση και επένδυση στον τομέα της ενέργειας μέσω των Α.Ξ.Ε (Άμεσες

Ξένες Επενδύσεις) μέσω ειδικής στήριξης εγγυήσεων αγοράς και αδειοδοτήσεων. (Karagol, Kavaz, Kaya, Ozdemir, 2017 σελ. 10)

Διάγραμμα 3.4

Electricity production from renewable sources, excluding hydroelectric (kWh) – Turkey
(<https://data.worldbank.org>)

Το γεγονός ότι η Τουρκία γεωγραφικά εδράζεται σε ένα στρατηγικό σημείο όσον αφορά τα ενεργειακά, είναι ιδιαίτερης σημασίας. Συγκεκριμένα, οι γείτονες χώρες της Τουρκίας έχουν τα πλουσιότερα αποθέματα τόσο σε πετρέλαιο όσο και σε φυσικό αέριο. Η λεκάνη της Κασπίας, η Μ. Ανατολή και η Ρωσική Ομοσπονδία, καταγράφουν περίπου το 65% των παγκόσμιων πετρελαϊκών και το 71% των αποθεμάτων φυσικού αερίου. (<https://dergipark.org.tr>, The Energy Policies for a Sustainable Economic Growth in Turkey, International Journal of Energy Economics and Policy, 2/10/2019)

3.8 Το πυρηνικό πρόγραμμα της Τουρκίας

Το ιστορικό της Τουρκίας όσον αφορά την πυρηνική ενέργεια βρίσκει τις απαρχές του στα μέσα της δεκαετίας του '50, μετά την ανάμειξη της χώρας στην πρωτοβουλία «Atoms for peace». Το 1956 εγκαθιδρύεται η εθνική υπηρεσία με το όνομα “Γενική Γραμματεία Υπηρεσίας για την ατομική ενέργεια”. Έπειτα η Τουρκία γίνεται μέλος της Διεθνούς Υπηρεσίας για την ατομική ενέργεια και το 1957 εγκρίθηκε νομοθεσία για υλοποίηση σχεδίων όσον αφορά την πυρηνική ενέργεια στην χώρα. Από εκείνο το

σημείο και έπειτα όλες οι κυβερνήσεις της Τουρκίας ανεξαρτήτως πολιτικής και ιδεολογικής κατεύθυνσης επιχείρησαν αρκετές φορές (τουλάχιστον 4 με 5 φορές) να χτίσουν σταθμό παραγωγής πυρηνικής ενέργειας για εμπορικούς σκοπούς αλλά όλες οι προσπάθειες μέχρι στιγμής έπεσαν στο κενό για διάφορους λόγους (πραξικοπήματα, ασυμφωνίες ως προς τα οικονομικά και τις πληρωμές, ασυμφωνίες στον τρόπο διαχείρισης τους, ένα αρκετά μεγάλο και ισχυρό αντιπυρηνικό κίνημα και κυρίως οι φόβοι άλλων κρατών όπως Αμερικής, Ισραήλ, Ελλάδας για δημιουργία πυρηνικού οπλοστασίου). Την δεκαετία του 1960 γίνονται οι πρώτες προσπάθειες δημιουργίας πυρηνικού αντιδραστήρα στην Τουρκία. Αφότου γίνεται μέλος στην Διεθνή Αντιπροσωπεία για την πυρηνική ενέργεια, η Τουρκία αναθέτει την κατασκευή του πρώτου ερευνητικού αντιδραστήρα χωρητικότητας ενός MW στην American Machinery and Foundry. Έκτοτε μέχρι το 2010 (υπογραφή συμφωνίας με τη Ρωσική Rosatom) όλες οι προσπάθειες των τουρκικών κυβερνήσεων έπεφταν στο κενό για τους παραπάνω λόγους. (Cem, 2018) Στην παρούσα φάση, δεν υπάρχει κανένα πυρηνικό εργοστάσιο στη Τουρκία, παρόλα αυτά η χώρα εξετάζει το ενδεχόμενο να ξεκινήσει ένα πρόγραμμα πυρηνικής ενέργειας και σχεδιάζει να εγκαταστήσει τρεις πυρηνικούς σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, που θα περιλαμβάνουν 12 μονάδες αντιδραστήρων πυρηνικής ενέργειας. (4 αντιδραστήρες σε κάθε πυρηνικό σταθμό). Ο πρώτος πυρηνικός σταθμός ηλεκτροπαραγωγής στο Akkuyu αναμένεται να περιλαμβάνει τέσσερις μονάδες αντιδραστήρων τύπου WWER-1200 και θα κατασκευαστεί και θα λειτουργήσει στην επαρχία της Μερσίνης βάσει της συμφωνίας που υπογράφηκε με τη Ρωσική Ομοσπονδία το 2010. Η δεύτερη πυρηνική μονάδα της Σινώπης (Sinop) η οποία θα περιλαμβάνει τέσσερις μονάδες αντιδραστήρα τύπου ATMEA1, θα κατασκευαστεί και θα λειτουργήσει στην ομώνυμη επαρχία βάσει της συμφωνίας με την Ιαπωνία το 2013 ενώ σε εξέλιξη βρίσκεται ακόμα η διαδικασία εύρεσης και επιλογής χώρου για το τρίτο πυρηνικό εργοστάσιο. Η κατασκευή της πρώτης μονάδας του NPP Akkuyu εγκαινιάστηκε επίσημα στις 3 Απριλίου 2018. Προβλέπεται ότι η πρώτη μονάδα του NPP Akkuyu θα τεθεί σε λειτουργία έως τα τέλη του 2023. Οι άλλες μονάδες θα τίθενται σε επιχειρησιακή - εμπορική λειτουργία σε διάστημα ενός έτους έως στο τέλος του 2026. Οι άλλοι πυρηνικοί σταθμοί θα τεθούν σε λειτουργία έως το 2035. Όπως και προαναφέρθηκε μετά από σειρά χρόνιων αποτυχιών, ξεκίνησε η διαπραγματευτική διαδικασία και τελικά υπογράφεται διακυβερνητική συμφωνία (IGA) με τη Ρωσία τον Φεβρουάριο του 2010 για κατασκευή πυρηνικού σταθμού στο Akkuyu, βασισμένο

στο μοντέλο B-0-0 (Build – Operate – Own). Τελικά η συμφωνία υπογράφεται στις 12 Φεβρουαρίου του 2010.

Μερικές σημαντικές παράμετροι της διακυβερνητικής συμφωνίας αποτελούν :

A) Από την πλευρά της Τουρκίας διατέθηκε δωρεάν η τοποθεσία Akkuyu στην Ρωσική εταιρεία που ανάλαβε το έργο μέχρι τον σταματημό της λειτουργίας του πυρηνικού σταθμού. Άλλες επιπρόσθετες εκτάσεις γης διατίθενται επίσης δωρεάν, εφόσον απαιτείται.

B) Το μερίδιο της Ρωσικής εταιρίας δεν θα πέσει ποτέ κάτω του 51%.

Γ) Η παραγόμενη ηλεκτρική ενέργεια αγοράζεται από την TETAS σύμφωνα με PPA για 15 έτη σε 0,1235 USD / kWh (σταθερή τιμή, χωρίς κλιμάκωση) σε σταθμισμένο μέσο όρο. (Öztürk, Bakan, 2019) Σύμφωνα με τον Παντελή Οικονόμου (επιθεωρητής μη-διασποράς πυρηνικών όπλων του Διεθνούς Οργανισμού Ατομικής Ενέργειας (IAEA) από το 1979 μέχρι το 2011), τόσο η Τουρκία όσο και η Ρωσία κερδίζουν από αυτό το έργο, έργο του οποίου η σύμβαση για την κατασκευή του (B-O-O) πρώτη φορά γίνεται στην ιστορία. Έτσι που καθιστά έργο σε τουρκική γη καθαρά ρωσικό. Η Τουρκία βγαίνει κερδισμένη, γιατί θα αγοράζει επί 15 χρόνια την κιλοβατώρα σε σχετικά καλή τιμή χωρίς πληθωριστικές προσαρμογές, μετά την απόσβεση της επένδυσης από την πλευρά της Ρωσίας που θα πουλάει το ρεύμα, έχει συμφωνηθεί να παίρνει 20% των κερδών, επομένως, μπορεί να δικαιολογηθεί αυτό το οξύμωρο γιατί θα συνεχίσει να εξαρτάται εξωτερικά από ενέργεια αλλά κάνει αυτήν την αλλαγή που δεν θα της κοστίζει αλλά της προσδίδει γεωπολιτικό κύρος.

Από την άλλη, πάντα κατά τη γνώμη του Παντελή Οικονόμου, η Ρωσία πράττει αυτό το εγχείρημα για δύο κύριους λόγους :

A) Να διεμβολίσει τη Δυτική Συμμαχία (N.A.T.O)

B) Θα έχει εξωχώρια δικαιώματα στην περιοχή. Δηλαδή, το Akkuyu θα είναι μια ενεργειακή βάση, όχι στρατιωτική βάση παρόλα αυτά οι τεχνικοί όπως και οι σύμβουλοι θα χαίρουν διπλωματικής ασυλίας, θα πηγαινοέρχονται και θα έχουν το πάνω χέρι στην παροχή ενέργειας σ' ένα κράτος το μεγαλύτερο ποσοστό της ενέργειάς του το εισάγει και διψάει για ενέργεια. Δηλαδή οι ανάγκες του ανεβαίνουν συνεχώς και με ραγδαίο τρόπο (Καρχλιάκη , 2018).

Το ζήτημα που προκύπτει από το όλο θέμα της πυρηνικοποίησης της Τουρκίας δεν είναι άλλο από την χρήση της πυρηνικής ενέργειας για στρατιωτικούς σκοπούς. Στις 4 Σεπτεμβρίου του 2019 ο πρόεδρος της Τουρκίας Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ανακοίνωσε ότι είναι απαράδεκτο από την πλευρά των κρατών κατόχων πυρηνικών όπλων να απαγορεύουν στην Άγκυρα την απόκτηση τους. (Yazicioglu, 2019, σελ 2). Οι ενδείξεις δεν είναι σημερινές αφού με τα λόγια του Παντελή Οικονόμου και πάλι «Οι κυριότερες είναι ότι τόσο η Ρωσία στη συμφωνία της με την Τουρκία για το Akkuyu του 2010 όσο και τρία χρόνια αργότερα η Ιαπωνία σε αντίστοιχη συμφωνία της για τέσσερις αντιδραστήρες στη Σινώπη, και οι δύο εμπεριέχουν μία ευαίσθητη πρόβλεψη, δηλαδή να μπορεί η Τουρκία - αν τελικά συμφωνούν αυτά τα δύο κράτη - να παρακρατεί τα αναλώσιμα, τα καύσιμα τα οποία περιέχουν **πλουτόνιο**, των αντιδραστήρων τα καύσιμα, όπως επίσης να τη βοηθήσουν - ειδικά η συμφωνία με την Ιαπωνία μιλάει καθαρά για βοήθεια παροχής **τεχνογνωσίας και τεχνολογίας για εμπλουτισμό.**» (Μαρία Καρχιλάκη , 2018). Ενώ το 2006 ο αρχηγός του Γενικού επιτελείου στρατού στρατηγός Himi Özkök αναφέρει «η παρουσία χωρών οι οποίες κατέχουν ή υπάρχουν οι υποψίες ότι κατέχουν όπλα μαζικής καταστροφής στον άξονα Β. Κορέας μέχρι και τη Μ. Ανατολή αποτελεί σοβαρή απειλή για τη χώρα μας σήμερα... αν το πρόβλημα της διάδοσης των όπλων μαζικής καταστροφής δεν μπορεί να επιλυθεί μέσω των διπλωματικών προσπαθειών της διεθνής κοινότητας, πιστεύω ότι στο άμεσο μέλλον υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να έρθουμε αντιμέτωποι με ορισμένες σημαντικές αποφάσεις... διαφορετικά θα αντιμετωπίσουμε την προοπτική απώλειας της στρατηγικής μας ανωτερότητας στην περιοχή» (Yazicioglu, 2018,σελ 3).

Σύμφωνα με διάφορες πηγές, σήμερα στην Τουρκία βρίσκονται 60 με 70 βλήματα (μέσω του σχεδίου του Ν.Α.Τ.Ο για πυρηνικό διαμοιρασμό – nuclear sharing στις αρχές του Ψυχρού Πολέμου) που σε συνδυασμό με τις προσπάθειες ανέγερσης πυρηνικών εργοστασίων, της ρητορικής Ερντογάν αλλά και της «στροφής» της Τουρκίας και των ισορροπιών μετά την απόκτηση του συστήματος S – 400 κάνουν την κατάσταση ακόμα πιο θολή, την ίδια στιγμή που το υπουργείο Εξωτερικών της χώρας διαβεβαιώνει ότι η Τουρκία βρίσκεται σε πλήρη ευθυγράμμιση με τις διεθνείς συνθήκες και πρακτικές προς αυτό το ζήτημα δημιουργώντας ακόμα ένα παράδοξο.

Αξίζει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι το Άσπρο Βιβλίο (White Book) το οποίο και εκδόθηκε το 1998 και αφορά τη στρατιωτική στρατηγική της Τουρκίας για τον 21^ο αιώνα υπογραμμίζει «Η ενεργός συμμετοχή σε διεθνείς και περιφερειακές

συμμαχίες / οργανισμούς όπως NATO και BAB και στις υφιστάμενες ευρωπαϊκές οντότητες ασφάλειας και άμυνας (ESCK) παραμένει ένα από τα βασικά στοιχεία της τουρκικής εθνικής στρατιωτικής στρατηγικής». Από αυτό και μόνο φαίνεται ότι η Τουρκία είναι έτοιμη να δεσμευτεί στο μακροχρόνιο τουλάχιστον, ακόμα και να σχεδιάσει την στρατηγική εθνικής ασφαλείας σε συμφωνία με τους παραπάνω θεσμούς, ενώ ακόμα και η κυβέρνηση κινείται στο ίδιο μήκος κύματος παρά τη ρητορική Ερντογάν η οποία (για ακόμα μια φορά ή προτρέχει ή δεν βασίζεται στην πραγματικότητα). Πάνω σε αυτό ο Sinan Ülgen, αναφέρει ότι η παραπάνω δήλωση Ερντογάν είναι γεμάτη με λαϊκισμό επισημαίνοντας ότι *«ο Ερντογάν πήγε ένα βήμα παραπέρα, υπονοώντας ότι η Τουρκία προετοιμάζεται, όμως είναι δύσκολο να φανταστεί ότι η Τουρκία θα ακολουθήσει αυτή τη διαδρομή»*. (Yazicioglu, 2018,σελ 4).

Επιπλέον, οι δεσμεύσεις της Τουρκίας στην διεθνή κοινότητα, σε συνθήκες όπως η NPT είναι κρίσιμες πτυχές του ζητήματος τις οποίες η κυβέρνηση το πιο πιθανόν δεν μπορεί να αντέξει να παραβιάσει.

3.9 Στρατιωτική Ικανότητα

Ο όρος στρατιωτική ικανότητα μπορεί να συμπεριλάβει τις έννοιες στρατιωτική ισχύς αλλά και ικανότητα κινητοποίησης του στρατεύματος όπως και επιχειρησιακή ευελιξία. Στις Διεθνείς σχέσεις ο παράγοντας της στρατιωτικής ισχύος ακόμα και σήμερα καταλαμβάνει ιδιαίτερη σημασία όντας το έσχατο μέσο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επίλυση των διαφορών ή τον προσδιορισμό των σχέσεων μεταξύ των κρατών. Η καθαρά στρατιωτική ισχύς εξαρτάται κυρίως από την οργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων, μιας σύνθεσης δηλαδή στελεχών και εξοπλισμών. Ένας στρατός μπορεί να χαρακτηριστεί παραδοσιακός ή σύγχρονος με την εξέταση του τρόπου οργάνωσης και των εξοπλισμών του και σε συμβατικό και μη (στρατηγικό) με τις στρατηγικές δυνάμεις να κατέχουν όπλα μαζικής καταστροφής ενώ οι συμβατικές δυνάμεις όχι. Προφανώς τα ισχυρά κράτη διαθέτουν και τις δύο κατηγορίες δυνάμεων συμβατικές και στρατηγικές.

Σημαντικό να αναφερθεί είναι το ότι η στρατιωτική ισχύς αποτελείται από ένα μείγμα πολλών άλλων συντελεστών ισχύος (ιδίως για τις συμβατικές δυνάμεις) όπως

η γεωγραφία, ο πληθυσμός, η οικονομία, η τεχνολογία κ.α. Σαφώς η στρατιωτική ισχύς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό τόσο από τις αμυντικές ανάγκες του κάθε κράτους και τις απειλές που ενδέχεται να αντιμετωπίσει όσο και από την αντίληψη που έχουν οι κυβερνήσεις για τα πιο πάνω αφού η ανάπτυξη μεγάλου και ισχυρού στρατού αποτελεί επιλογή της εκάστοτε κυβέρνησης και τους στόχους και τις προτεραιότητες που αυτή θέτει. (Ηλίας Κουσκουβέλης, 2007, σελ. 167) .Ο Christopher Hill στο βιβλίο του «Η Εξωτερική πολιτική τον 21^ο αιώνα» αναφέρει: «η αιχμή της σκληρής ισχύος δεν είναι άλλη από την χρήση της στρατιωτικής δύναμης. Αν ο πόλεμος έχει πάντοτε πολιτικό χαρακτήρα, σύμφωνα με την περίφημη ρήση του Κλαούζεβιτς, τότε η άλλη πλευρά του νομίσματος είναι ότι πίσω από πολλές κινήσεις στην εξωτερική πολιτική κρύβεται μια άρρηκτη απειλή άσκησης ισχύος... Αλλά στη Διεθνή πολιτική πάντοτε αφήνεται η υπόνοια της απειλής και της πίεσης ακόμα και από αδύναμα κράτη που στέκονται με την πλάτη στον τοίχο. Αυτό σημαίνει ότι η διακινδύνευση έχει και το κόστος της, λόγω των απρόβλεπτων αντιδράσεων των άλλων». Έτσι λοιπόν τα κράτη κάτω από μια συνεχή υποβόσκουσα απειλή άσκησης ισχύος, δεν μπορούν να παραβλέψουν τη χρησιμότητα ενός καλά εξοπλισμένου και ετοιμοπόλεμου στρατού, ακόμα και σήμερα που θεωρείται ότι η πίστη στους στρατιωτικούς θριάμβους έχει παρέλθει και ο στρατός έχει μετατραπεί σε κομμάτι της γραφειοκρατίας. Ωστόσο μπορεί να δώσει τέτοιες λύσεις που οι ηγέτες δεν μπορούν εύκολα να παραβλέψουν. Αυτές χωρίζονται σε δύο κατηγορίες, του *αναθεωρητισμού* και της *αποτροπής*. Η επιλογή του αναθεωρητισμού έχει να κάνει με την αλλαγή της αντίληψης που έχουν τα άλλα κράτη για σένα ενδυναμώνοντας την θέση σου στο διεθνές σύστημα. Αυτό μπορεί να γίνει και με χρήση άλλων εργαλείων όμως ακόμη και σήμερα η στρατιωτική ισχύς αντιλαμβάνεται ως καταλυτικός παράγοντας προβολής ισχύος. Η πιο διαδεδομένη χρήση στρατιωτικής ισχύος γίνεται για λόγους άμυνας και αποτροπής. Ένας καλά εκπαιδευμένος, εξοπλισμένος και οργανωμένος στρατός έχει την ικανότητα να υπερασπίζεται τα συμφέροντα του κράτους του. Ο όρος αποτροπή όμως συνδέεται περισσότερο με την στρατηγική ισχύ παρά με την συμβατική παρόλο που γίνεται λόγος και για αποτροπή με συμβατικά μέσα. Ένα δυνατό στράτευμα μπορεί να παράσχει μεγαλύτερη ασφάλεια στο κράτος, άρα περισσότερη ευελιξία και ελευθερία κινήσεων. (Hill, 2017, σελ.211-215.)

Επιπλέον, στο σύγχρονο περιβάλλον όπου η στρατιωτική ισχύς μπορεί να συνδυαστεί με την διπλωματία, η απειλή από ένα κράτος το οποίο συντηρεί ένα

αρκετά αξιόμαχο στρατό παίρνει διαφορετική βαρύτητα από την απειλή που θα εκτοξεύσει ένα κράτος με ισχνή ή καθόλου στρατιωτική ισχύ, έτσι και μόνο η ύπαρξη ισχυρού στρατού μπορεί να επιφέρει τετελεσμένα. Παρόλο που μια συμβατική ή ακόμα και πυρηνική δύναμη δεν μπορεί να βασίσει την ασφάλεια της μόνο στη στρατιωτική ισχύ (π.χ. η στρατιωτική ισχύς δεν μπορεί να ανακόψει μια επίθεση στον κυβερνοχώρο ή να κερδίσει σε ένα εμπορικό πόλεμο) αυτή ακόμα παραμένει ένας πολύ σημαντικός συντελεστής ισχύος ενός κράτους που μπορεί να δώσει επιλογές στην εκάστοτε κυβέρνηση.

3.10 Η στρατιωτική ικανότητα της Τουρκίας

Η Τουρκία σήμερα διατηρεί τον 2^ο πιο ισχυρό στρατό στο Ν.Α.Τ.Ο και καταλαμβάνει την 9^η θέση παγκοσμίως σύμφωνα με στοιχεία της Globalfirepower όσον αφορά την στρατιωτική της ισχύ. Η μονάδα μέτρησης αποτελεί το Power Index το οποίο λαμβάνει υπόψη πολλές μεταβλητές που το καθορίζουν. Μερικές από αυτές τις μεταβλητές είναι το status της χώρας (πρώτος, δεύτερος και τρίτος κόσμος). Λαμβάνονται υπόψη όμως και παράγοντες γεωγραφικοί, παράγοντες όπως η υλικοτεχνική ευελιξία, βιομηχανική ικανότητα, φυσικοί πόροι κ.α. Σημαντικό επίσης παράγοντα αποτελεί το διαθέσιμο δυναμικό (Available Manpower).

Οι ένοπλες δυνάμεις αριθμούν δυναμικό περίπου 710,565. Το εν υπηρεσία δυναμικό αριθμεί 350.000 και οι εφεδρείες φτάνουν τις 360.565. Υπολογίζεται ότι κάθε χρόνο περίπου 1.375.000 φτάνουν σε στρατεύσιμη ηλικία και υπάρχει διαθέσιμο δυναμικό περίπου 41.640.000 εκ των οποίων κατάλληλοι για υπηρεσία 35.010.000. (www.globalfirepower.com) (με στοιχεία της χρονιάς 2018). (28/11/2018)

Μείωση παρουσιάζει ο αριθμός στρατιωτικού προσωπικού της Τουρκίας αφού το 1985 ο αριθμός αυτός φτάνει τις 630.000 ενώ το 2016 τα 512.000 άτομα. Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι το στρατιωτικό προσωπικό της Τουρκίας ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού της χώρας παρουσιάζει μειωμένες αποδόσεις. Το 1990 το ποσοστό του τουρκικού στρατιωτικού προσωπικού ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας ανερχόταν στο 3.7% και το 2016 στο 1.7%. Από την άλλη, οι δαπάνες για τον στρατό το 1990 ανέρχονταν περίπου στα 5 δις, το 2017 έφτασαν τα 18 δις και παράλληλα επίσης μείωση παρουσιάζουν οι

στρατιωτικές δαπάνες ως ποσοστό του Α.Ε.Π όντας το 1990 3.5% και το 2017 2.2%. Οι δαπάνες στις εισαγωγές οπλικών συστημάτων επίσης παρουσίασαν μείωση από το 1990 (περίπου 1.2 δις.) μέχρι και το 2017 (περίπου 410 εκ.). Το ακριβώς αντίθετο φαινόμενο παρατηρείται στον τομέα των εξαγωγών οπλικών συστημάτων με την χρονιά του 1995 να φτάνουν τα 3.εκ και το 2017 τα 244 εκ. και με το 2016 ως χρονιά ρεκόρ στις εξαγωγές όπλων με συνολικό τζίρο 311 εκ. Οι Τουρκικές ένοπλες δυνάμεις απαρτίζονται από το Γενικό επιτελείο και όλες τις μονάδες που υπάγονται σε αυτό όπως και τις διοικήσεις του Στρατού Ξηράς, Ναυτικού και Αεροπορίας. (data.worldbank.org, 29/11/2018)

3.11 Κύριοι σκοποί των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων

- ❖ Θεμελιώδη στόχο και καθήκον αποτελεί η υπεράσπιση του τουρκικού εδάφους από ξένες απειλές και κινδύνους.
- ❖ Η διασφάλιση της διατήρησης και ενίσχυσης της στρατιωτικής ισχύος ώστε να επιβεβαιώνεται η αποτροπή
- ❖ Διεξαγωγή αποστολών τόσο εντός όσο και εκτός συνόρων
- ❖ Αποτελούν πυλώνα διδασκαλίας και εκμάθησης της τέχνης του πολέμου
- ❖ Υποστήριξη προσπαθειών περιθάλψης μετά από φυσικές καταστροφές
- ❖ Αντί-τρομοκρατία
- ❖ Καταπολέμηση της πειρατείας
- ❖ Προστασία των εναέριων - θαλάσσιων και χερσαίων συνόρων
- ❖ Υποστήριξη των σωμάτων επιβολής του νόμου με σκοπό τη πρόληψη όλων των πράξεων που μπορεί να διαταράξουν την δημόσια τάξη. (https://www.tsk.tr) (30/10/2018)

Στη ξηρά διαθέτει 2.446 τανκς (combat tanks), όπου σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται τα κύρια άρματα μάχης (Main Battle Tanks –MBT’s), τα ελαφριά τανκς (Light Tanks) και τα αντιτάνκ (tank destroyers). Τα τεθωρακισμένα οχήματα μάχης (Armored Fighting Vehicles -AFVs) ανέρχονται στα 9.031. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται (κυρίως) τα τεθωρακισμένα οχήματα μεταφοράς προσωπικού (Armored Personnel Carriers - APCs) αλλά και τα οχήματα μεταφοράς πεζικού

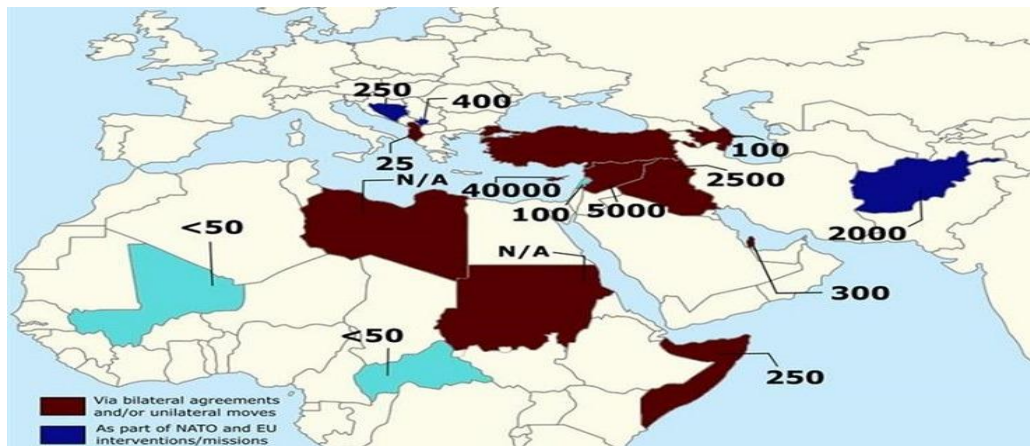
(Infantry Fighting Vehicles - IFVs). Ο αριθμός των αυτοκινούμενων πυροβόλων (self-propelled artillery) φτάνει τα 1.108 ενώ τα ρημουλκώμενα πυροβόλα (towed artillery) φτάνουν τα 872. Όσον αφορά τα συστήματα εκτόξευσης ρουκετών - rocket projectors (κυρίως αυτοκινούμενων) αριθμούν 418.

Στη θάλασσα διαθέτει 10 Κορβέτες, 11 ναρκαλιευτικά, 34 παράκτιας περιπολίας, 12 υποβρύχια, 16 φρεγάτες. Η συνολική ναυτική περιουσία (total naval assets) εκτιμάται στα περίπου στα 194 στοιχεία, αν υπολογιστούν και τα υποστηρικτικά στοιχεία όπως τα Αρματαγωγά, τα Πλοία Γενικής Υποστήριξης, τα Ελικόπτερα Ανθυποβρυχιακού Πολέμου, τα Αεροσκάφη Ναυτικής Συνεργασίας κ. α. Όσον αφορά την ναυτική της ισχύ (υλική) τοποθετείται στη 12^η θέση παγκοσμίως.

Η συνολική αεροπορική ισχύς ως προς τα περιουσιακά στοιχεία εκτιμάται γύρω στα 1.056. Διαθέτει 207 μαχητικά αεροσκάφη, 207 επιθετικά αεροσκάφη (Attack Aircraft- που ορίζονται ως τα αεροσκάφη που έχουν τη δυνατότητα να πλήξουν στόχους στο έδαφος), 445 μεταφορικά (transports) και 287 εκπαιδευτικά. Ο συνολικός αριθμός των ελικοπτέρων εκτιμάται γύρω στα 475 εκ των οποίων τα 54 είναι επιθετικά (Attack Aircraft- που ορίζονται ως τα ελικόπτερα με πολλαπλούς κινητήρες και με συστήματα περιστρεφόμενων φτερών τα οποία αναπτύχθηκαν ειδικά για να χτυπούν στόχους στο έδαφος). Η Αεροπορική της ισχύ (υλική) την κατατάσσει στην 10^η θέση του παγκόσμιου πίνακα. (www.globalfirepower.com, 29/11/2018)

3.12 Βάσεις της Τουρκίας ανά τον κόσμο.

Χάρτης 3.1

(sofokleousIn.gr, 2020)

Η Τουρκία μετρά 14 (το Σουδάν παραλείπεται) στρατιωτικές βάσεις εκτός συνόρων. Οι χώρες όπου είναι εγκατεστημένες είναι : Κατάρ, Σομαλία, Αζερμπαϊτζάν, Βοσνία – Ερζεγοβίνη, Αλβανία, Λιβύη, Κύπρος, Ιράκ, Μάλι, Λίβανος, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία, Αφγανιστάν, Συρία. Οι πιο σημαντικές εξ αυτών κρίνονται οι βάσεις στη Σομαλία, στο Κατάρ, στο Ιράκ, στη Συρία και στην Κύπρο.

- ❖ Κατάρ : Η Βάση στο Κατάρ φιλοξενεί το περισσότερο στρατιωτικό προσωπικό, δύναμη που αριθμεί σε περίπου 3.000 άνδρες. Η βάση άρχισε την λειτουργία της κατά τους πρώτους μήνες του 2016 με το επιχείρημα ότι τα δύο κράτη αντιμετωπίζουν κοινές απειλές. Προσφέρει επίσης στην Άγκυρα ένα πλαίσιο περεταίρω επιρροής στην περιοχή στηρίζοντας επίσης την ανεξαρτησία του Κατάρ από τους γείτονές του (Ιράν, Σαουδική Αραβία).
- ❖ Σομαλία : Πρέπει να λεχθεί ότι περισσότερα από πέντε χρόνια η Άγκυρα παρέχει στρατιωτική βοήθεια στη Σομαλία. Η βάση αυτή εγκαινιάστηκε σχετικά πρόσφατα (2017) και σε πρώτη φάση θα εδράζει περίπου 200 στρατιωτικούς με σκοπό την εκπαίδευση ικανού αριθμού Σομαλών. Η βάση προσφέρει σημαντικά πλεονεκτήματα για την Τουρκία αποκτώντας πρόσβαση στο «κέρασ» της Αφρικής και μέσω αυτού ικανότητα ελέγχου της κρίσιμης αυτής εμπορικής οδού ναυσιπλοΐας.
- ❖ Ιράκ : Η βάση άρχισε την λειτουργία της στις αρχές του 2016 και εκεί εδράζονται περίπου 2000 δύναμη προσωπικό αλλά και βαρύς εξοπλισμός. Αποτελεί την

δεύτερη μεγαλύτερη σε δύναμη βάση μετά την βάση στο Κατάρ και βρίσκεται στην περιοχή Μπασκικά του Ιράκ πάνω από τα πλούσια κοιτάσματα υδρογονανθράκων της περιοχής. Η τοποθέτηση της τουρκικής δύναμης στο σημείο αυτό, έφερε εκτεταμένες αντιδράσεις από την κυβέρνηση της Βαγδάτης. (newsbeast, 2018) Σήμερα οι Τουρκία διατηρεί 13 πόστα σε Ιρακινό έδαφος με 2,500 δύναμη προσωπικού με στόχο την διεξαγωγή επιχειρήσεων ενάντια στο PKK.

- ❖ Κύπρος : Η Τουρκία διατηρεί μόνιμα εγκατεστημένες δυνάμεις από την εισβολή του 1974 και εντεύθεν. Σύμφωνα με εκτιμήσεις ο αριθμός των στρατευμάτων στην περιοχή (τδβκ) ανέρχεται στους 30.000 - 40.000. (sofokleousIn.gr, 2020)
- ❖ Συρία : Η Συρία μετρά τρεις στρατιωτικές επιδρομές από την Τουρκία, με την τελευταία να εκτιμάται ότι σταθμεύει περί τους 5.000 στρατιωτικό προσωπικό εντός συριακού εδάφους (sofokleousIn.gr, 2020) διατηρώντας επίσης 12 παρατηρητήρια γύρω από τη Συριακή επαρχία Idlib όπως εγκαθιδρύθηκε με τη Συμφωνία της Αστάνας με τη Ρωσία και το Ιράν. Σήμερα διαθέτει πέραν των 50 παρατηρητηρίων συνολικά στην Συρία. (Paul Iddon, 2019) Στόχος της Τουρκικής παρουσίας στη Συρία αποτελεί ο έλεγχος των κινήσεων του εκεί εγκατεστημένου κουρδικού στοιχείου.

3.13 Αμυντική Βιομηχανία

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου υποστηρίζει ότι η αμυντική βιομηχανία είναι τόσο το αποτέλεσμα όσο και μέρος της εξίσωσης της ισχύος που αναφέρθηκε στην αρχή. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο, η αμυντική βιομηχανία μιας χώρας αποτελεί προϊόν τόσο σταθερών όσο και μεταβλητών δεδομένων αλλά και βρίσκεται στο πεδίο αλληλεπίδρασης όλων των στοιχείων που παρουσιάζονται στην εξίσωση της ισχύος. Δηλαδή μια αμυντική βιομηχανία χτίζεται μέσα από τις γεωγραφικές, αμυντικές, πληθυσμιακές ανάγκες της χώρας, σε συνάρτηση με την οικονομική, τεχνολογική και στρατηγική δυνατότητα και βάση. Εκτός αυτού, η αμυντική βιομηχανία όντας ένας οικονομικός κλάδος στηρίζεται στους νόμους της αγοράς, στον ανταγωνισμό, στην ποιότητα του υλικού που παράγεται από την μια και από την άλλη εντός της χώρας

χρειάζεται τον όσο καλύτερο συντονισμό του πανεπιστημιακού – επιστημονικού – ερευνητικού κλάδου με την κυβέρνηση, τον στρατό και τον ιδιωτικό τομέα ώστε να υπάρχει σωστός συντονισμός και εύρυθμη λειτουργία της βιομηχανίας.

Έτσι και πάλι κατά τον Αχμέτ Νταβούτογλου, η ιστορία μπορεί να δείξει και να χαρακτηρίσει εν μέρει την αμυντική διάρθρωση και κατ' επέκταση βιομηχανία μιας χώρας δίνοντας ο ίδιος το παράδειγμα της Γερμανίας που από την εποχή του της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Καρλομάγνου, καλύπτει τον άξονα Βορρά-Νότου της ηπειρωτικής Ευρώπης όπου η ενδοχώρα της είναι οι στέπες της Ανατολικής Ευρώπης άρα απαιτούνται κυρίως χερσαίες στρατιωτικές δομές.

Κατά αυτόν τον τρόπο, η γεωγραφία μιας χώρας είναι μέγιστης σημασίας για την διάρθρωση των αμυντικών αναγκών μιας χώρας. Για παράδειγμα, η γεωγραφία τόσο της Αγγλίας όσο και των Η.Π.Α που ακόμα και σήμερα στηρίζουν τις υπερπόντιες στρατηγικές τους στις αρχές που διατύπωσε ο στρατηγιστής σε θέματα θάλασσας Mahan, επιβάλλει την ανάπτυξη ναυτικών δυνάμεων με απώτερο στόχο τον έλεγχο των θαλασσών. Όμως από την άλλη δεν είναι δυνατόν μια χώρα όπως η Αυστρία η οποία δεν διαθέτει διέξοδο προς την θάλασσα να αναπτύξει ναυτικές στρατηγικές και να αποκτήσει τις απαιτούμενες για τον σκοπό ναυτικές δυνάμεις.

Ο πληθυσμός είναι ένα λίγο ή πολύ αυτονόητο ζήτημα, άρρηκτα συνδεδεμένο με τις ανάγκες και την κλίμακα την οποία μπορεί να εξελιχθεί η αμυντική στρατηγική και βιομηχανία. Αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό τόσο στο στάδιο της παραγωγής όσο και στο στάδιο της χρήσης, δηλαδή ότι οι αμυντικές ανάγκες μιας χώρας με 80 εκατομμύρια πληθυσμό είναι σαφώς διαφορετικές από τις ανάγκες μιας χώρας με 4 ή 5 εκατομμύρια πληθυσμό. Από την άλλη, τίθεται και το θέμα της εσωτερικής αγοράς και του αριθμού των Ενόπλων της Δυνάμεων αλλά και του ανθρώπινου δυναμικού που κατέχει μια χώρα και εργάζεται στους τομείς που άπτονται της αμυντικής βιομηχανίας.

Τα μεταβλητά δεδομένα είναι εξίσου μεγάλης σημαντικής σημασίας με τα σταθερά δεδομένα. Δηλαδή δεν μπορεί να γίνει λόγος για μια ορθά λειτουργούμενη αμυντική βιομηχανία χωρίς να γίνει λόγος για τις οικονομικές δυνατότητες μιας χώρας και χωρίς να εξαχθούν οικονομικές μελέτες βιωσιμότητας και οικονομικές στρατηγικές. Το Α.Ε.Π μιας χώρας μπορεί να είναι ενδεικτικό για τις δυνατότητες της αμυντικής βιομηχανίας αλλά και το ποσοστό από το οποίο μια χώρα επενδύει στις αμυντικές της

ανάγκες. Επιπλέον, εδώ τίθεται το θέμα του πόση ακριβώς άμυνα είναι απαραίτητη και πόσο είναι το ιδανικό ποσοστό άμυνας και κεφαλαίου που μια χώρα είναι ιδανικό να επενδύει? Εδώ βρίσκεται το σημείο όπου όλα τα πιο πάνω αλληλοεπιδρούν και διασταυρώνονται. Τίθεται δηλαδή ένα ζήτημα-σταυροδρόμι μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της ασφάλειας. Ο Αχμέτ Νταβούτογλου εξηγεί ότι σε αυτό το σημείο πρέπει να βρεθεί η σωστή ισορροπία βασισμένη στις ανάγκες μιας χώρας και στις οικονομικές δυνατότητες της στα πλαίσια μιας κατάλληλης και μακροχρόνιας στρατηγικής. Ο ίδιος γράφει *«Οι χώρες οι οποίες έχουν εγκλωβιστεί στη συζήτηση περί των προτεραιοτήτων μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της ασφάλειας είναι πολύ δύσκολο να σημειώσουν σοβαρά και συνεπή βήματα προς αμφοτέρους χώρους»*. (Αχμέτ Νταβούτογλου, 2010, σελ 80) Συνεχίζοντας, εξηγεί ότι οι χώρες οι οποίες βάζουν σαν προτεραιότητα την ασφάλεια και εξοικονομούν τις δαπάνες που απαιτεί η ασφάλειά τους θέτουν σε δεύτερη μοίρα την οικονομική τους ανάπτυξη και βασίζονται στις εισαγωγές για την κάλυψη των αμυντικών τους αναγκών, κατανατούν να ξοδεύουν τις αποταμιεύσεις τους στην αγορά όπλων τα οποία δεν αποφέρουν κέρδος από οικονομική άποψη, μπορεί να τεθούν αντιμέτωπες με ζητήματα οικονομικής φύσεως όπως την ανισορροπία στο ισοζύγιο πληρωμών, στην εξάρτηση στην παραγωγή οπλισμού και κατ' επέκταση στην παραμέληση της αμυντικής τους βιομηχανίας η οποία από μόνη της είναι ένας οικονομικός κλάδος.. «Στο θέμα αυτό οι χώρες που λειτουργούν πιο αποτελεσματικά είναι εκείνες που έχοντας αντιληφθεί τον αμυντικό κλάδο ως ένα πραγματικό οικονομικό τομέα, κάνουν τον σχεδιασμό τους με τρόπο ώστε αφενός να αντιμετωπίζουν τις δικές τους αμυντικές δαπάνες και αφετέρου να εξασφαλίζουν οικονομικό εισόδημα από τα όπλα και τα αμυντικά συστήματα που παράγουν».(Αχμέτ Νταβούτογλου, 2010, σελ 80)

Η τεχνολογική ικανότητα είναι επίσης σημαντικός τομέας στη διάρθρωση αμυντικής βιομηχανίας. Υπάρχει μια στενή σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης, τεχνολογικού άλματος και στρατιωτικών αναγκών, αφού πολλά τεχνολογικά επιτεύγματα που πρωτοχρησιμοποιήθηκαν ένεκα πολεμικών συρράξεων κατέληξαν να καλύπτουν ανάγκες της καθημερινής οικονομικής δραστηριότητας και η ανάπτυξη αυτή έδωσε ώθηση και πάλι στην περαιτέρω ανάπτυξη και αλλαγή στον τομέα της πολεμικής τεχνολογίας.

Τα στοιχεία εκείνα που θα έρθουν να παγιώσουν και να προσδώσουν την απαραίτητη αρμονία και ισορροπία σε όλα τα πιο πάνω είναι ο στρατηγικός σχεδιασμός και η

πολιτική βούληση. Εδώ καταδεικνύεται η μεγάλη εικόνα, ο τελικός και απώτερος σκοπός και οι λόγοι οι οποίοι δημιουργήθηκε και καλείται να λειτουργήσει μια αμυντική βιομηχανία. Αποτελεί δηλαδή τον χάρτη και το πλάνο, δίνοντας σαφείς κατευθυντήριες γραμμές ως προς την λειτουργία, τους σκοπούς και τους στόχους της. Ο μακροχρόνιος σχεδιασμός που μπορεί να συμπεριλάβει όλες τις πιο πάνω μεταβλητές αποτελεί τον σωστό στρατηγικό σχεδιασμό, λόγω κυρίως του μόνιμου του χαρακτήρα, της σαφήνειας που δίνει και της εστιασμένης μελέτης και έρευνας στους καθαρούς στόχους και σκοπούς σε μακροχρόνιο επίπεδο. *«Οι χώρες που μπορούν να συμπεριφερθούν στο πλαίσιο ενός μακροχρόνιου στρατηγικού σχεδιασμού αποκτούν μόνιμες εμπειρίες, ενώ οι χώρες που απαντούν με βραχυπρόθεσμες συγκυριακές αντιδράσεις είναι υποχρεωμένες να διαβιούν μια κατάσταση συνεχούς στρατηγικής παράκαμψης. Αυτές οι στρατηγικές παράκαμψης συν τω χρόνο εξαφανίζουν τη γενική αμυντική δομή του κράτους και οδηγούν στην εξωτερική εξάρτηση. Άλλωστε μια χώρα που είναι εξαρτημένη στα θέματα της άμυνας από το εξωτερικό δεν είναι δυνατόν να διαμορφώσει μια ανεξάρτητη και μόνιμη πολιτική βούληση.»* (Αχμέτ Νταβούτογλου, 2010, σελ 82).

Σύμφωνα με δημοσίευμα της Daily Sabah (13.1.2019), η αμυντική βιομηχανία της Τουρκίας κάνει μεγάλα άλματα προόδου κατά τα τελευταία δεκαέξι χρόνια φτάνοντας σήμερα στο σημείο να μπορεί να καλύπτει περίπου το 65% των εσωτερικών αμυντικών αναγκών της, έναντι 20% στις αρχές του 21^{ου} αιώνα (2000). Οι εξαγωγές της αμυντικής βιομηχανίας της Τουρκίας παρουσίασαν άνοδο 17% σε σύγκριση με το 2017 ξεπερνώντας τον στόχο που τέθηκε την περασμένη χρονιά των 2 δις φτάνοντας τα 2.04 δις. Σε ομιλία που έδωσε ο Τούρκος πρόεδρος στα εγκαίνια του νέου εργοστασίου της BMC (Τουρκική αμυντική εταιρεία), δήλωσε, μεταξύ άλλων, ότι η εξάρτηση σε εισαγόμενο στρατιωτικό υλικό από 85% το 2000 σήμερα μειώθηκε στα επίπεδα του 35%. Επίσης δεν παρέλειψε να αναφέρει την εξαγωγή 4 κορβέτων τύπου MILGEM (μετά από διαγωνισμό) στο Πακιστάν, έναντι 1.5 δις δολαρίων - κίνηση η οποία χαρακτηρίστηκε ως η μεγαλύτερη συμφωνία εξαγωγής για την τουρκική αμυντική βιομηχανία μέχρι σήμερα. Επιπλέον τον Μάιο του 2017 Τουρκικές και Πακιστανικές αμυντικές επιχειρήσεις έφτασαν σε συμφωνία δημιουργίας 4 κορβέτων τύπου MILGEM. Οι δύο χώρες επίσης ήρθαν σε συμφωνία τον Ιούλιο του 2017 για την πώληση 30 τουρκικής παραγωγής ελικοπτέρων ATAK. (Daily Sabah, 2019)

Στην έκθεση που εκδόθηκε από το SIPRI τον Μάρτιο του 2019, παρατηρείται ότι η Τουρκία αύξησε την εξαγωγή οπλικών συστημάτων κατά 170% κατά την περίοδο 2014-2018 από ότι την τετραετία του 2009-2013. Παρόλες τις προσπάθειες όμως που καταβάλλει ο κλάδος δεν μπόρεσε να καταταχθεί στις 10 χώρες με τις μεγαλύτερες εξαγωγές όπλων και κατατάχθηκε στην 14^η θέση. Στην παγκόσμια κατάταξη για τις εισαγωγές οπλικών συστημάτων η χώρα βρίσκεται στην 13^η θέση αλλά αξίζει να σημειωθεί ότι παρατηρήθηκε μια μείωση της τάξης του 21% από τις χρονιές 2009-13 και 2014-18. Το ποσοστό που της αναλογούσε (στην παγκόσμια αγορά) την πρώτη τετραετία ανερχόταν στα 3.2% ενώ κατά την δεύτερη τετραετία το ποσοστό κατέβηκε αισθητά φτάνοντας τα 2.3%. (Wezeman, Fleurant, Kuimova, Tian and Wezeman, 2018, σελ 2 - 7)

3.14 Ναυτική στρατηγική της Τουρκίας

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου (2010) γράφει:

«Η πιο σοβαρή δυσκολία στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, η οποία βρίσκεται σε αντίθεση προς την ίδια τη γεωγραφική της θέση, εντοπίζεται στην αδυναμία δημιουργίας μιας μακροπρόθεσμης και καλά συντονισμένης στρατηγικής που σχετίζεται με τις θαλάσσιες και υδάτινες αρτηρίες.» (Αχμέτ Νταβούτογλου 2010,σελ. 239)

Γίνεται λόγος για τη σύνδεση μεταξύ γεωγραφίας και εξωτερικής πολιτικής, αφού μια χώρα που εδράζεται γεωγραφικά στον άξονα Βαλκανίων- Μικράς Ασίας για να ισχυροποιηθεί πρέπει να κυριαρχήσει στις θαλάσσιες αρτηρίες που περιβάλλουν αυτόν τον άξονα.

Στην συνέχεια ο Νταβούτογλου παραθέτει τον λόγο για τον οποίο το Οθωμανικό κράτος από μια περιφερειακή δύναμη κατάφερε να γίνει μια αυτοκρατορία παγκόσμιας εμβέλειας και δεν είναι άλλος από την εξουσία που μπορούσε να ασκήσει στο Αιγαίο, στη Μεσόγειο και στον Εύξεινο Πόντο, καθώς και την απόκτηση θαλάσσιας ισχύος ικανής να επιτρέπει την επέκταση σε παραπλήσιες θάλασσες όπως η Κασπία, η Ερυθρά και ο Ινδικός Ωκεανός. Ενώ, από την άλλη, η συρρίκνωση της

Οθωμανικής ισχύος κατά τον ίδιο οφείλεται καταρχάς στο γεγονός της ισχυροποίησης της θαλάσσιας ισχύος των Ευρωπαϊκών δυνάμεων που σταδιακά άρχισαν να περιορίζουν τον ζωτικό χώρο της αυτοκρατορίας (σελ. 240-241)

Με τα παραπάνω μπορεί να κατανοηθεί η μεγάλη αξία τόσο της γεωγραφίας μιας χώρας όσο και της θαλάσσιας ισχύς και κυριαρχίας.

Η ναυτική στρατηγική που υλοποιεί η Τουρκία σήμερα βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στο δόγμα Νταβούτογλου όπως αυτό παρουσιάστηκε στο βιβλίο του «Το στρατηγικό βάθος». Ιστορία, Γεωγραφία, Πολιτισμός και Νέο-Οθωμανισμός συνθέτουν τους πυλώνες της νέας εξωτερικής πολιτικής που καθορίζει όλες τις πτυχές του κράτους χωρίς να αφήνει ανεπηρέαστο το ναυτικό και θαλάσσιο καθεστώς της. Η ναυτική στρατηγική της Τουρκίας που εκδόθηκε το 2016 θεωρείται ως απλή αποτύπωση μιας προσπάθειας υλοποίησης μιας Νέο-Οθωμανικής εξωτερικής πολιτικής μέσω της θαλάσσιας ισχύς, που ξεκίνησε ήδη από το 2002 και την αναρρίχηση του κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης στην εξουσία. (Ρεπαντής, 2018, σελ 3)

Το μόντο κάτω από το οποίο το τουρκικό ναυτικό όρισε την ουσία της στρατηγικής της είναι : *Αξιοπίστη στη συνεργασία, αποτρεπτική σε κρίσεις, αποφασιστική στην μάχη. Ισχυρή στη θάλασσα, ασφαλής στο σπίτι: Παρών στη θάλασσα, ισχυρή (με επιρροή) στον κόσμο. (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016)*

Η ναυτική στρατηγική μελετήθηκε και σχεδιάστηκε κάτω από τα ακόλουθα θέματα : Σημασία της θάλασσας, Ασφάλεια, Σκοποί της Εξωτερικής πολιτικής, Ναυτιλία, Πολεμικό ναυτικό και Στρατηγική.

Σημασία της θάλασσας

Σε παγκόσμιο επίπεδο, οι θαλάσσιες εμπορικές διαδρομές αποτελούν μέσο μεταφοράς ισχύος ενώ ο έλεγχος των κρίσιμων θαλάσσιων περασμάτων σε αυτές τις διαδρομές αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του γεωπολιτικού ανταγωνισμού. Σήμερα, οι ανοικτές θάλασσες είναι εκ των σημαντικότερων στοιχείων του στρατηγικού ανταγωνισμού. Η ναυτική στρατηγική της χώρας δεν μπορεί να μην υπολογίσει τη σημασία της θαλάσσιας επιρροής τόσο όσον αφορά τον εμπορικό τομέα αλλά και όσον αφορά τον στρατιωτικό αφού, η ναυτιλία αποτελεί το πλέον προτιμώμενο μέσο

μεταφοράς στον κόσμο αλλά και για το γεγονός ότι η εμπορική ανταγωνιστικότητα της κάθε χώρας πάει κατ' αναλογίαν της εκμετάλλευσης (εκ μέρους της) του διεθνούς ναυτιλιακού συστήματος. Υπογραμμίζεται η σημασία των παραπάνω αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι το 80% του όγκου του παγκόσμιου εμπορίου (σε τόνους), το 70% της συνολικής αξίας του εμπορίου (σε δολάρια) γίνεται μέσω θαλάσσιων διαδρομών. (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016)

Ασφάλεια

Η ασφάλεια ως τομέας της ναυτικής στρατηγικής της Τουρκίας μπορεί περιληπτικά να συνοψιστεί στα όσα γράφει στον πρόλογο της έκδοσης ο πρώην αρχηγός του Γενικού Επιτελείου του Τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού, Bülent Bostanoğlu *«Η Τουρκία κατέχει μια κρίσιμη γεωγραφική θέση (σταυροδρόμι Ευρώπης – Αφρικής – Ασίας). Για να μπορέσει να παραμείνει (ευημερούσα) στην περιοχή αυτή μεταξύ άλλων έπρεπε από στρατιωτικής άποψης να είναι ισχυρή πέραν άλλων παραγόντων»*. Το δόγμα της ναυτικής στρατηγικής γενικά, δεν διαφέρει από τα δόγματα άλλων Μ. Δυνάμεων (Η.Π.Α, Ρωσίας, Αγγλίας) και ακολουθείται δηλαδή η αρχή που διατύπωσε ο πατέρας της ναυτικής στρατηγικής Mahan, της μεγιστοποίησης της θαλάσσιας ισχύος της. (Ρεπαντής, 2018, σελ 7).

Περιοχές ιδιαίτερου ενδιαφέροντος παρουσιάζονται η Ανατολική Μεσόγειος αλλά και το Αιγαίο (και η Μαύρη θάλασσα σε μικρότερο βαθμό), αφού όπως αναφέρεται στο εγχειρίδιο *«τα μακροχρόνια ζητήματα στο Αιγαίο παραμένουν άλυτα και ο περιορισμός των περιοχών θαλάσσιας δικαιοδοσίας στην Ανατολική Μεσόγειο έχει αναδείξει μια σημαντική περιφερειακή διαμάχη»*. (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016)

Σκοποί εξωτερικής πολιτικής

Η στρατηγική των τουρκικών ναυτικών δυνάμεων υποστηρίζει ότι το όραμα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας βασίζεται στη σταθερότητα, συνεργασία και ηπειρωτικής κλίμακας πρωτοβουλίες. Με την ικανότητα (του ναυτικού) που πηγάζει από τη γεωγραφική της θέση, αλλά και από τα συμφέροντα της σε περιοχές τόσο στις εγγύς θάλασσες όσο και σε πιο απόμακρες περιοχές, το καθιστά απαραίτητο εργαλείο όσον αφορά την εξωτερική πολιτική. (Θέματα ναυτικής διπλωματίας – προβολή

σημείας – υπεράσπιση συμφερόντων – προβολή ισχύος είναι ζητήματα που εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία).

«Το τουρκικό ναυτικό είναι ένα ζωτικής σημασίας εργαλείο εξωτερικής πολιτικής με την ικανότητα να προσεγγίζει όλες τις γεωγραφικές περιοχές όπου η Τουρκία έχει συμφέροντα και δραστηριότητες». (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016). Οι δραστηριότητες και ο ρόλος της TMTG (Turkish Maritime Task Group) «Barbaros» είναι ένα εκ των πολλών παραδειγμάτων του ρόλου του τουρκικού πολεμικού ναυτικού στην υποστήριξη και ανάπτυξη της διηπειρωτικής κλίμακας εξωτερικής πολιτικής. (Ρεπαντής, 2018, σελ 10).

Ναυτιλία

Αν υπολογιστεί το γεγονός ότι η ναυτιλία αντιπροσωπεύει ποσοστό κοντά στο 87% του εξωτερικού εμπορίου της Τουρκίας, τότε οι επενδύσεις (τόσο σε ικανότητες όσο και σε δραστηριότητες) σε αυτό τον τομέα έχουν ιδιαίτερη σημασία. Απώτερος στόχος της στρατηγικής στο κομμάτι της ναυτιλίας είναι η μετατροπή της χώρας σε διεθνές διαμετακομιστικό μεταφορικό κέντρο. Αυτή η αξίωση βασίζεται και πάλι στους γενικότερους στόχους της ναυτικής στρατηγικής (μεγιστοποίηση της ισχύος της), στη γεωγραφική της θέση, στο μεγάλο μέγεθος της ακτογραμμής της και όπως προαναφέρθηκε στην ήδη σημαντική θέση που κατέχει η ναυτιλία στην Τουρκία.

Κινήσεις τακτικής για να επιτευχθεί το παραπάνω είναι : α) ο εμπορικός στόλος που ανήκει σε τούρκους εφοπλιστές να αυξήσει την μεταφορική του ικανότητα από 30 εκατομμύρια μετρικούς τόνους (Deadweight tonnage) σε 50, κατατάσσοντάς την χώρα μέσα στις δέκα πρώτες του κόσμου, β) ο θαλάσσιος εμπορικός στόλος και κάθε τομέας έρευνας και ανάπτυξης της ναυτικής τεχνολογίας της χώρας να κατέχει ηγετική θέση στην περιφέρεια («Ναυτικό Έθνος» μέχρι το 2035). (Ρεπαντής 2018, σελ 6)

Πολεμικό Ναυτικό

Το πολεμικό ναυτικό αποτελεί μία εκ των δύο κύριων συνιστωσών της ναυτικής ισχύος μιας χώρας. Οι ναυτικές δυνάμεις έχουν ειδικά χαρακτηριστικά, όπως η ευελιξία, η κινητικότητα, η μακροπρόθεσμη επιχειρησιακή δραστηριότητα, η αυτάρκεια και η δυνατότητα ανεμπόδιστης χρήσης των ανοικτών θάλασσών. Με την

ύπαρξη των παραπάνω χαρακτηριστικών, το πολεμικό ναυτικό μπορεί να επηρεάσει κάθε περιοχή που υπάρχουν εθνικά συμφέροντα, διατηρώντας μια συνεχή παρουσία στις περιοχές αυτές και κατ' επέκταση την διπλωματική και στρατιωτική ισχύ.

«Με κάθε στοιχείο να λειτουργεί ως «πλωτή πρεσβεία» και πλοηγώντας ελεύθερα στην ανοικτή θάλασσα, οι ναυτικές δυνάμεις διεξάγουν ταυτόχρονα διπλωματικές αποστολές σε όλο τον κόσμο». (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016)

Σε συγκρουσιακές καταστάσεις, το Πολεμικό Ναυτικό συμβάλλει σε κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις αναλαμβάνοντας δραστηριότητες, όπως η παροχή έγκαιρης προειδοποίησης, αναγνώρισης, πληροφοριών και επιτήρησης, προστασία και διατήρησή των θαλάσσιων επικοινωνιών, καταστροφή κρίσιμων χερσαίων στόχων, υποστήριξη της περιφερειακής αεροπορικής άμυνας, προβολής ισχύος, εκτέλεση αμφίβιων επιχειρήσεων κ.α. (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016)

Το δυναμικό του τουρκικού πολεμικού ναυτικού υπολογίζεται κάπου στα 22.500 άτομα (10% των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων). Χωρίζεται σε δυο κύριες Διοικήσεις. Η πρώτη είναι η Διοίκηση Βορείου Θαλάσσιας Περιοχής (Kasimpasa, Κωνσταντινούπολη) και η άλλη μεγάλη διοίκηση είναι η Διοίκηση Νοτίου Θαλάσσιας Περιοχής (Σμύρνη) όπου και διαχειρίζονται επιχειρησιακά τις μεγαλύτερες πλωτές και εναέριες μονάδες κρούσης. Άλλες διοικήσεις άξιες αναφοράς είναι η Διοίκηση Ναυτικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και η Διοίκηση Κέντρου Ερευνών (Beylerbeyi και Pendik αντίστοιχα, Κωνσταντινούπολη). Συμπληρωματικά στο έργο του τουρκικού πολεμικού ναυτικού δρα η Ακτοφυλακή που αναλαμβάνει την αστυνόμευση του ναυτικού. (Ρεπαντής, 2018, σελ 9).

Ο τρόπος κατά τον οποίο μια χώρα χρησιμοποιεί τις ναυτικές της δυνάμεις μπορεί να καταδείξει και τη φύση της εξωτερικής της πολιτικής ενώ, μεταξύ των πολλών εργασιών που αναλαμβάνει το ναυτικό, περιλαμβάνονται και τα εξής καθήκοντα :

A) Θαλάσσιος έλεγχος και προβολή ισχύος (βάσεις στην Σομαλία, το Κατάρ και την Αλβανία όντας προσπάθειες σύγχρονης ερμηνείας προβολής ισχύος, έλεγχος των θαλάσσιων οδών μέσω των στενών του Βοσπόρου και Ελλησπόντου αλλά και μέσω της ανάπτυξης του τουρκικού πολεμικού στόλου στις περιοχές του Αιγαίου, της Ανατολικής μεσογείου, της Μαύρης θάλασσας αλλά και της παρουσίας του στον

κόλπο του Άντεν και της δυτικής Αραβικής θάλασσας αποτελούν άλλα παραδείγματα προβολής ισχύος). (Ρεπαντής Γεώργιος, 2018, σελ 9)

B) Προστασία των θαλάσσιων μεταφορών

Γ) Επιχειρήσεις προβολής στόχων

Δ) Έλεγχος των περιοχών θαλάσσιας δικαιοδοσίας και ναυτιλιακές επιχειρήσεις ασφαλείας.

E) Παρουσία και επίδειξη σημαίας αλλά και επιχειρήσεις διατήρησης της ειρήνης

Z) Ανθρωπιστική βοήθεια, ανακούφιση από καταστροφές και επιχειρήσεις έρευνας και διάσωσης. (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016)

Στρατηγική

Ο τομέας της στρατηγικής αφορά συνδυαστικά όλα τα παραπάνω σημεία και καθοδηγείται από την πολιτική Εθνικής Ασφαλείας. Βασικά γνωρίσματα της στρατηγικής της είναι η Άμυνα, η Ασφάλεια και οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής. Σε συνάρτηση με τις περιοχές ενδιαφέροντος της Τουρκίας αλλά και τις αποστολές της αποτελούν τους σκοπούς της στρατηγικής του ναυτικού. Για την επίτευξη των σκοπών αυτών, τα μέσα, ο τρόπος χρήσης των ναυτικών δυνάμεων, τα μέσα βελτίωσης της δομής των δυνάμεων, καθώς και η συνεργασία με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη, συνιστούν την στρατηγική των Ναυτικών Δυνάμεων. Η στρατηγική των Ναυτικών Δυνάμεων έχει μια δυναμική δομή, λόγω της μεταβλητής φύσης αυτών των βασικών γνωρισμάτων της. (MSI Turkish Defence Review MSI TDR Reference Magazine of Turkish Defence and Aviation Industry RSS, 2016)

3.15 Συμπεράσματα 3^{ου} Κεφαλαίου

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει την εθνική ισχύ της Τουρκίας. Δεν γίνεται καμία προσπάθεια σύγκρισης της ισχύος της με άλλους δρώντες (όσον είναι δυνατό), έτσι

ώστε να φανεί η στατική ισχύς της χώρας. Λόγω του μακροσκελούς του κεφαλαίου, χρήσιμο θα ήταν να εξαχθούν κάποια συμπεράσματα όσον αφορά την στατική ισχύ της Τουρκίας ως μιας μορφής επιλόγου του 2^{ου} Κεφαλαίου.

Η Τουρκία παρόλο που αντιμετωπίζει τον εαυτό της – τουλάχιστον σε επίπεδο ρητορικής – σαν δύναμη περιφερειακής εμβέλειας εν δυνάμει παγκόσμια δύναμη – προς το παρόν το διεθνές σύστημα κρατών την αντιμετωπίζει σαν ανερχόμενη μεσαίας δυναμικής χώρα. Η διεθνής βιβλιογραφία κάνει διαχωρισμό ανάμεσα στις Μεσαίες δυνάμεις – δυνάμεις παγιωμένες ως μεσαίες δυνάμεις και δυνάμεις ανερχόμενες - η Τουρκία τοποθετείται στη δεύτερη κατηγορία.

Παρόλα αυτά η χώρα έχει κάθε προοπτική ανάπτυξης αλλά την ίδια ώρα τα πλεονεκτήματά της αν δεν λειτουργήσουν σωστά κάτω από μια σωστή στρατηγική μπορούν ανά πάσα στιγμή να γίνουν μειονεκτήματα. Το ζήτημα σε αυτή την περίπτωση είναι να μην υπερεκτιμήσει σε τέτοιο βαθμό τα πλεονεκτήματά της ούτως ώστε να βρεθεί σε δύσκολες καταστάσεις – πράγμα που παρόλα αυτά συμβαίνει.

Όσον αφορά τη γεωγραφική θέση της χώρας, δίνει αρκετά πλεονεκτήματα στην Τουρκία. Κατά πρώτο λόγο μπορεί να λεχθεί ότι αποτελεί ανάχωμα ενάντια στο ρωσικό επεκτατισμό έχοντας και τον πλήρη έλεγχο των Στενών. Το φυσικό μέγεθος της χώρας λειτουργεί ως προτέρημα και συντελεστής ισχύος, ενώ η χώρα διαθέτει και αρκετά μεγάλη ακτογραμμή, που κατ' επέκταση μπορεί να βοηθήσει στην ανάπτυξη της θαλάσσιας της ισχύος. Παράλληλα, η Τουρκία αποτελεί εδαφικό διάδρομο για την τροφοδοσία της Ευρώπης με φυσικό αέριο από την Κασπία και μελλοντικά από τις χώρες του Κόλπου και την Ανατολική Μεσόγειο.

Από πληθυσμιακής άποψης η κατάσταση δεν διαφέρει αν και υπάρχουν και τα αρνητικά. Η Τουρκία, μια χώρα των 82 εκ. ανθρώπων, με μεγάλο ποσοστό νεανικού πληθυσμού έχει μια δυναμική που στο μέλλον αν χρησιμοποιηθεί με το σωστό τρόπο θα μεταφραστεί σε ισχύ. Ακόμα και σήμερα, έχοντας έτσι η κατάσταση αποτελεί μια μεγάλη και πολυπληθή αγορά για τα βιομηχανικά προϊόντα της Ευρώπης και όχι μόνο. Από την άλλη, η ιστορία της Τουρκίας βρίθκει από παραδείγματα χασμάτων και διαιρέσεων στη χώρα αρκετά δυνατών που μπορούν να αποφέρουν αλλαγές και σχίσματα εντός της κοινωνίας. Αυτός ο παράγοντας έφερε στο παρελθόν και μάλλον θα φέρει και στο μέλλον τη χώρα εν όψει δύσκολων καταστάσεων (ανισότητες σε θρησκευτικό-οικονομικό και πολιτικό επίπεδο).

Η οικονομία της χώρας μπορεί να λεχθεί ως η «αχίλλειος πτέρνα» για τον Ερντογάν, αφού η κατάσταση που επικρατεί είναι σαφώς επικίνδυνη. Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (GDP) της Τουρκίας για το 2019 ανήλθε στα 740 δις δολάρια Αμερικής και βρίσκεται στο χαμηλότερο επίπεδο από την αρχή της δεκαετίας. (Trading Economics) Το ποσοστό ανεργίας στην Τουρκία αυξήθηκε σε 13,7% το Δεκέμβριο του 2019 από 13,5% τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους, καθώς ο αριθμός των ανέργων αυξήθηκε κατά 92.000 και έτσι ο αριθμός τους ανήλθε στα 4,394 εκατομμύρια. (Trading Economics) Με βάση τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία για το 2019, η τουρκική λίρα υποτιμήθηκε κατά -106% έναντι του δολαρίου από το 2015 και μειώθηκε κατά -14,7% από το 2018 έως το 2019. (Daniel Workman, 2020, παράγραφος 2^η)

Μέσα σε όλα αυτά τα δομικά προβλήματα (πληθωρισμός, ανεργία, χαμηλή καταναλωτική εμπιστοσύνη και συνεχιζόμενη προτίμηση σε σκληρό ξένο νόμισμα αντί της τουρκικής λίρας) η οικονομία της Τουρκίας υποφέρει σε μεγάλο βαθμό από εξωτερική εξάρτηση τόσο στον τομέα του τουρισμού – Ρωσία (2016), όσο και στον ενεργειακό τομέα- εξάρτηση από εισαγωγές ενέργειας.

Οι αυξημένες ανάγκες ενέργειας καλύπτονται σε μεγάλο βαθμό από τις εισαγωγές, ενώ η κυβέρνηση προσπαθεί να μειώσει με κάθε τρόπο την εξάρτηση από εξωτερικούς παράγοντες όσο το δυνατόν πιο πολύ, πράγμα που όμως φαίνεται δύσκολο αφού η συμφωνία με τη Ρωσία για τη δημιουργία του πρώτου σταθμού πυρηνικής ενέργειας στη χώρα μάλλον θα φέρει τα αντίθετα αποτελέσματα.

Όσον αφορά τον στρατιωτικό τομέα, ο τουρκικός στρατός αποτελεί τον 2^ο μεγαλύτερο στρατό του Ν.Α.Τ.Ο μετά από τον Αμερικανικό και η ισχύ του υποστηρίζεται από μια συνεχώς αναπτυσσόμενη αμυντική βιομηχανία με μεγαλόπνοα σχέδια. Παρόλα αυτά, οι επιχειρησιακές δυνατότητες του τουρκικού στρατού υπέστησαν σοβαρό πλήγμα από την απόπειρα πραξικοπήματος της 15^{ης} Ιουλίου 2016. Ένας καθόλου ευκαταφρόνητος αριθμός αξιωματικών και υπαξιωματικών (εκ των τριών όπλων) συνελήφθησαν ή αποστρατεύθηκαν με κατηγορίες ως ύποπτοι για συνεργασία με το κίνημα του Γκιουλέν. Παράλληλα, ο στρατός της Τουρκίας βρίσκεται, εδώ και χρόνια, σ' έναν πόλεμο φθοράς με το PKK, στον οποίον καταγράφονται καθημερινές απώλειες. (Ιγγλέσης, 2017, παράγραφος 3^η) Για το 2017, οι αμυντικές δαπάνες της Τουρκίας αγγίζουν ποσοστό της τάξης του 2,2% του

Α.Ε.Π ενώ το 2020 το 2.6%. Έτσι έχουμε το 2017 με Α.Ε.Π 851 δις δολάρια να επενδύονται στην Άμυνα περίπου 18 δις και το 2019 – 2020 με Α.Ε.Π 740 -750 δις να επενδύονται στην Άμυνα 19 δις. Με αυτές τις τιμές σε σύγκριση και με την οικονομική της επιφάνεια (το Α.Ε.Π της σήμερα είναι λιγότερο από το μισό αυτού της Ρωσίας) δεν μπορεί να χαρακτηριστεί η οικονομία της ως «οικονομία πολέμου» αν ληφθεί υπόψη και το γεγονός ότι οι στρατιωτικές δαπάνες της Γερμανίας (ως ποσοστό του Α.Ε.Π) λίγο πριν την έναρξη του δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου ανέρχονταν στο 17%. Ενώ αν εξαιρεθεί το κουρδικό στοιχείο, η διατήρηση στρατού κατοχής στην Κύπρο, η εμπλοκή σε Συρία και Λιβύη, οι συνεχόμενες πιέσεις που ασκούνται στην περιοχή του Αιγαίου και στην Ανατολική Μεσόγειο αλλά και οι στρατιωτικές αποστολές στον Περσικό Κόλπο και την Αφρική, προκαλούν οικονομικές δυσκολίες στην Τουρκία, απόδειξη αυτού ο σχετικά πρόσφατος περιορισμός της στρατιωτικής θητείας. (Μαργαρίτης, 2020, παράγραφος 2^η, 3^η). Αυτό που στην τελική διαφαίνεται είναι ότι η Τουρκία στην πραγματικότητα χρησιμοποιεί τον στρατό της και τις δυνατότητες προβολής ισχύος του περισσότερο ως ένα πολιτικό και διπλωματικό εργαλείο.

Η Τουρκική Εξωτερική Πολιτική σε Διεθνές και Περιφερειακό επίπεδο

4.0 Διεθνές Σύστημα

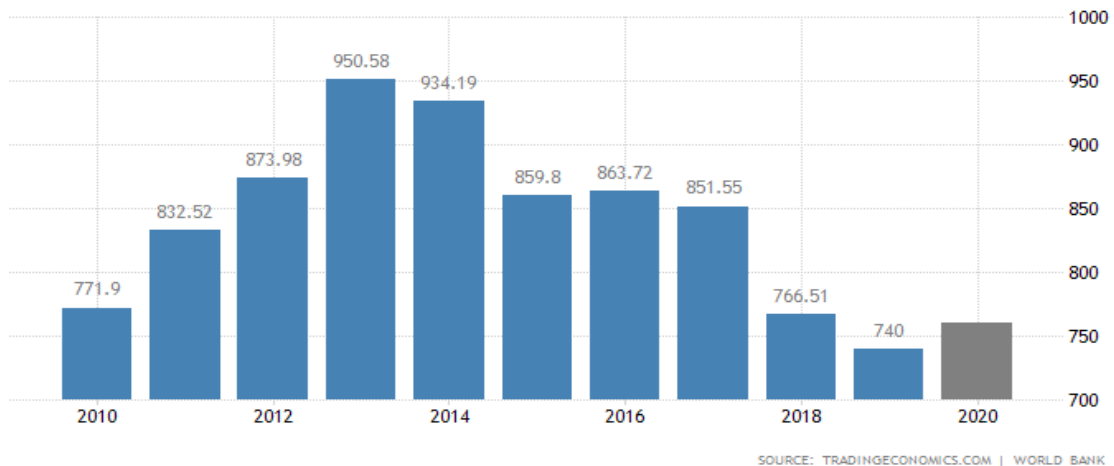
Ο ρόλος της Τουρκίας σαν περιφερειακή δύναμη έχει αυξηθεί από τη στιγμή της ανέλιξης του Α.Κ.Ρ στην εξουσία, η ηγεσία του οποίου επιδιώκει το status όχι μόνο της περιφερειακής αλλά της παγκόσμιας δύναμης. Ο ίδιος ο Ερντογάν λίγο πριν τις επαναληπτικές εκλογές του Ιουνίου του 2018 απευθυνόμενος σε χιλιάδες πιστών ακόλουθων του κόμματος του στην Κωνσταντινούπολη αναφέρει « η Τουρκία γίνεται μια σημαντική δύναμη στον κόσμο. Η Τουρκία θα είναι μια παγκόσμια δύναμη, μια ηγέτιδα δύναμη» και δεν παράλειψε να αναφερθεί στο γεγονός ότι η χώρα μέχρι το 2023 θα βρίσκεται στην ομάδα των 10 πιο ισχυρών οικονομιών του πλανήτη. Ενώ συνεχίζει, λέγοντας «Οι βασικές αρχές της εξωτερικής μας πολιτικής θα συνεχίσουν να είναι η ανεξαρτησία, το εθνικό συμφέρον καθώς και η εθνική μας ασφάλεια». (RT International, 2018)

Από το 2002 και έπειτα η Τουρκία έδειξε τόσο μέσω της ρητορικής της όσο και των κινήσεων της στην εξωτερική πολιτική ότι ενδιαφέρεται να ενδυναμώσει τον ρόλο της στη γειτονιά της και κατ' επέκταση στο διεθνές πολιτικό σκηνικό. Εξάλλου ουκ ολίγες φορές έχει προβεί σε δηλώσεις τύπου «ο κόσμος είναι μεγαλύτερος από πέντε» αναφερόμενος στα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε, θέλοντας να τους υποδείξει ότι και η Τουρκία πρέπει να έχει παρουσία. Ως εκ τούτου ο Τούρκος πρόεδρος έχει προτείνει το άνοιγμα κεντρικών γραφείων του ΟΗΕ στην Κωνσταντινούπολη, την συμπερίληψη της στον οργανισμό των BRICS και από τις εκλογές του 2018 και έπειτα διαμηνύει ότι η Τουρκία θα γίνει μια διεθνής υπερδύναμη. (Γουόλντμαν, 2020)

Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία έχει διαχρονικά αναλάβει ποικίλους ρόλους όπως «ο προστάτης των Μουσουλμάνων», ο ιστορικά «μεγάλος αδελφός», ο «φυσικός ηγέτης της περιοχής». Επίσης διατέλεσε τον ρόλο του μεσολαβητή/διευκολυντή και προσπάθησε να παγιώσει το ρόλο της ως «ανερχόμενη δύναμη» μέσω του επηρεασμού σε κράτη και δρώντες της γειτονιάς της αλλά και άλλες αναδύμενες δυνάμεις.

Όμως όπως ο Schrim (Schrim 2010) θεωρεί, μια περιφερειακή δύναμη πρέπει να έχει έναν ορισμό – αφήγημα ως προς τον ρόλο της αλλά και να κατέχει υλική ισχύ (στρατιωτική – οικονομική), όπως και διπλωματικές, οργανωτικές ικανότητες. Η ισχύς της όμως είτε ήπια είτε σκληρή πρέπει να αναγνωρίζεται από άλλους δρώντες στο διεθνές σύστημα. Επίσης, πρέπει να γίνει αποδεκτό το γεγονός από τις Μ. Δυνάμεις αλλά και από τις αναδύμενες ότι η χώρα παίζει ή έχει τα φόντα να παίζει αποφασιστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα. Επιπλέον η περιφερειακή δύναμη πρέπει να έχει μόγλευση (leverage), ούτως ώστε η προβολή ισχύος να φέρνει και απτά αποτελέσματα. (Gürzel, 2014, παράγραφος 1^η)

Διάγραμμα 4.1

(<https://tradingeconomics.com/turkey/gdp>, 11/03/2020)

Στο τομέα της οικονομίας το Α.Ε.Π στην Τουρκία ανήλθε σε 740 δισεκατομμύρια δολάρια το 2019, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας και προβλέψεις της Trading Economics. (<https://tradingeconomics.com/turkey/gdp>, 11/03/2020)

Η χώρα για το 2019 κατατάσσεται στην 19^η θέση όσον αφορά το μέγεθος της οικονομίας της (GDP Nominal Ratings) (<http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php>, 11/03/2020) καθιστώντας αρκετά δύσκολο τον στόχο του προέδρου που έθεσε για το 2023 ανεξαρτήτως αν αναλυτές προμηνύουν ανάκαμψη της οικονομίας τα προσεχή χρόνια και την Τουρκία να φιλοδοξεί ανάπτυξη με ρυθμούς 5% για τις χρονιές 2020 – 2021. (<https://www.reuters.com/article/us-turkey-economy-poll/turkish-economy-to-pick-up-some-pace-in-2020-after-stumble-reuters-poll-idUSKBN1ZF09Q>, 11/03/2020)

Από πολιτικής σκοπιάς, η χώρα με την άνοδο των Ισλαμιστών του Ερντογάν στην εξουσία, τις φιλελεύθερου τύπου αρχικές του μεταρρυθμίσεις, την πρόθεση της διάνοιξης συνομιλιών με την Ε.Ε, το οικονομικό θαύμα που πέτυχε έπειτα από τις συνεχόμενες οικονομικές κρίσεις αλλά και τις προσπάθειες διαμεσολάβησης μεταξύ Ιράν – Δύσης, Ισραήλ – Συρίας αλλά και Φατάχ – Χαμάς κ.α. έδωσαν μια ώθηση στην ήπια ισχύ της χώρας και στην επιρροή που μπορούσε να ασκήσει κυρίως προς τη Μ. Ανατολή. Αυτά κατά τα πρώτα χρόνια της εξουσίας του, αφού καθώς τα χρόνια περνούσαν φαινόταν η ολοένα και ψηφοθηρική διάσταση της ρητορικής του, αφού σήμερα τίποτα από όσα προπαγάνδιζε στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα δεν υφίσταται. Σημείο καμψής για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας

υπήρξε το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης όπου βρήκε την Τουρκία να αντιτίθεται στη ρητορική της και να επιτίθεται σε χώρες που μέχρι λίγο καιρό πριν διατηρούσαν καλές σχέσεις (π.χ. Συρία). Προσπαθεί να υλοποιήσει μια ανεξάρτητη στρατηγική, χωρίς δηλαδή τις δυτικές δεσμεύσεις και φάνηκε πως δεν είχε την ικανότητα να την στηρίξει εν τέλει δημιουργώντας ρήγματα στις σχέσεις της τόσο με κράτη της Δύσης όσο και της περιοχής. Η αντίληψη των κρατών που είχαν ως πρότυπο χώρας την Τουρκία διαλύεται και την θέση της παίρνει η καχυποψία. Έτσι, από το δόγμα περί «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» η Τουρκία πλέον δεν έχει καν «γείτονες» αφού σήμερα κινδυνεύει με παγκόσμιο αποκλεισμό.

Έτσι η Τουρκία αντιμετωπίζει ήδη τις ευρωπαϊκές κυρώσεις ένεκα της γεώτρησής της γύρω από τα χωρικά ύδατα της Κύπρου, βρίσκεται επίσης αντιμέτωπη με την προοπτική Αμερικανικών κυρώσεων, λόγω της αγοράς των ρωσικών S – 400, αλλά και της παρέμβασης της στη Συρία (επίθεση κατά των Κούρδων μαχητών ενάντια στο Ισλαμικό κράτος) την ίδια στιγμή που τίθεται αντιμέτωπη με την Ρωσία όσον αφορά τον Λιβυκό εμφύλιο πόλεμο. Η στήριξη της Τουρκίας στη διεθνώς αναγνωρισμένη αλλά σχετικά πιο ανίσχυρη πλευρά του εμφυλίου στη Λιβύη (Κυβέρνηση της Τρίπολης), μπορεί να της προσφέρει μόχλευση όσον αφορά τη Μεσόγειο και τα ενεργειακά (Συμφωνία Τουρκίας – Λιβύης). Το εγχείρημα της όμως και σε αυτή την περίπτωση είναι αρκετά δύσκολο, αφού ο Χαφτάρ υποστηρίζεται από δυνάμεις όπως η Γαλλία, η Αίγυπτος, η Ρωσία, Ιορδανία, Σουδάν, Η.Α.Ε. (Γουόλντμαν, 2020)

Όπως ο Κωνσταντίνος Φίλης αναφέρει στο βιβλίο του Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν (Φίλης 2017) τα σχέδια του Ερντογάν για το μέλλον της χώρας του έχουν ως εξής :

A) Μέλος της G – 10 των μεγαλύτερων οικονομιών του πλανήτη και όσο το δυνατό πιο πολύ αυτάρκη (μοντέλο προσέλκυσης, τεχνογνωσία – παραγωγή και έπειτα εξαγωγή).

B) Επαρκή στρατιωτική και διπλωματική ικανότητα ώστε να στηρίζονται οι γεωπολιτικές του επιδιώξεις.

Γ) Υπολογίσιμο παίκτη με ζωτικό χώρο και ελευθερία κινήσεων εντός αυτού.

Δ) Πυρηνική δύναμη (για την παραγωγή ενέργειας)

Ε) Κόμβος προώθησης – διάθεσης υδρογονανθράκων από τη νοτιοανατολική ζώνη Κασπίας και Μ. Ανατολής, (μπορεί και Α. Μεσογείου) προς την Ευρώπη. (Φίλης, 2017, σελ. 94)

4.1 Μέση Ανατολή

Κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, το οποιοδήποτε ζήτημα και αν πρόκυπτε που αφορούσε τις σχέσεις της Τουρκίας με την Μ. Ανατολή, διερευνάτο κάτω από Νατοϊκή νοοτροπία ασφάλειας και συμφερόντων. Ο ρόλος που είχε να επιτελέσει η Τουρκία, έτσι και αλλιώς ήταν ως ανάχωμα στην Σοβιετική Ένωση, όντας η μόνη χώρα (δυτικού προσανατολισμού) που έχει απευθείας σύνορα με την τελευταία, ενώ όποιο άλλο ζήτημα περνούσε σε δεύτερη μοίρα. Η βοήθεια που εισέπραξε παρόλα αυτά από την Δύση (κυρίως Αμερική) από το τέλος του Β΄ Π.Π μέχρι και την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, τόσο σε πρακτικό επίπεδο (σε ανθρώπινο δυναμικό και οικονομική βοήθεια) όσο και σε θεωρητικό (στρατηγική, εκπαίδευση κ.α.) ήταν τεράστια. Με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου, φάνηκε ολοκάθαρα ότι ο προηγούμενος ρόλος που είχε να επιτελέσει ήταν πλέον υποβαθμισμένος αν όχι και αχρείαστος. Επιπλέον, η κάθε χώρα πλέον (ξεχωριστά) έπρεπε να φροντίσει για την εθνική της ασφάλεια και συμφέροντα. Έτσι η Τουρκία έπρεπε να επανεφευρέσει τον εαυτό της στα πλαίσια της νέας τάξης που πάει να δημιουργηθεί. Τα προβλήματα εκείνα που μονοπωλούσαν την ατζέντα των κυβερνήσεων της εποχής σε σχέση με την Μ. Ανατολή ήταν οικονομικής και πολιτικής κυρίως φύσεως και είχαν να κάνουν με την δυσμενή οικονομική κατάσταση της χώρας (εσωτερική πτυχή) από τη μια και το Κουρδικό ζήτημα – Ρ.Κ.Κ, και το ζήτημα του καθεστώτος των ποταμών του Τίγρη και του Ευφράτη από την άλλη. Τα πιο πάνω ζητήματα (με μεγαλύτερη αμεσότητα τα δυο τελευταία) είχαν και εξωτερικές επιπτώσεις, αφού το Κουρδικό ζήτημα δημιουργούσε και συνεχίζει να δημιουργεί τριβές ανάμεσα στις σχέσεις της Τουρκίας με το Ιράκ, Ιράν και τη Συρία. Από την άλλη το ζήτημα των υδάτινων πόρων αφορά τις σχέσεις της Τουρκίας με τη Συρία και το Ιράκ. (Carley, 1995, σελ 1)

Σήμερα, η κατανομή ισχύος στο υποσύστημα έχει μεταβληθεί αρκετά, και μπορεί να γίνει λόγος για τα κράτη αυτά που μπόρεσαν να «βγουν» από τις επαναστάσεις της Αραβικής Άνοιξης αλώβητες, χωρίς όμως να σημαίνει ότι πιο μικρά κράτη (π.χ. Abu Dhabi, Qatar, U.A.E.) ή τα υπόλοιπα κράτη (Ιράκ, Συρία, Αίγυπτος) δεν έχουν

καθόλου επιρροή και λόγο στη διαμόρφωση του υποσυστήματος. Οι συμμαχίες που διαμορφώνονται είναι εύθραυστες, στηρίζονται τόσο σε παγκόσμιες στρατηγικές και επιρροές από παγκόσμιες δυνάμεις όσο και σε υποσυστημικούς παράγοντες βάσει των συμφερόντων της κάθε χώρας όσον αφορά την γειτονιά της αλλά και την ίδια την ασφάλεια της (εσωτερική και εξωτερική). Επίσης, λόγω και της μακράς κοινής ιστορίας αυτών των λαών και της τριβής που είχαν μεταξύ τους, οι σχέσεις τους χαρακτηρίζονται και από ιδεαλιστικά χαρακτηριστικά, όπως παραδείγματος χάριν θρησκευτικά ζητήματα, εθνικά, πολιτισμικά τα οποία θολώνουν ακόμα περισσότερο την εικόνα στη Μ. Ανατολή και δημιουργούν ακόμα πιο σύνθετες καταστάσεις.

Κατά πρώτο λόγο, σε ολόκληρο τον κόσμο σήμερα παρατηρείται το γεγονός ότι τα πολεμικά φαινόμενα και οι συγκρούσεις βρίσκονται σε ύφεση, στη Μ. Ανατολή συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Το 2000, περίπου το 8% όλων των παγκόσμιων θανάτων που οφείλονταν σε πολεμικές συγκρούσεις, συνέβη στη Μέση Ανατολή. Τα τελευταία πέντε χρόνια αυξήθηκε στο επίπεδο του 70%. Αν τώρα συμπεριληφθεί και το Αφγανιστάν και ένα ευρύτερο τόξο αστάθειας, το 95% όλων των παγκόσμιων θανάτων από μάχες τα τελευταία πέντε χρόνια ήταν στην πλειοψηφία τους Μουσουλμανικές χώρες (Μ. Ανατολή, Αφρική). (Jones, 2019 σελ. 2)

Από 'κει και πέρα τα πράγματα περιπλέκονται περισσότερο για τον λόγο ότι εντός του υποσυστήματος παρατηρείται ότι υπάρχει επιρροή από δυνάμεις παγκόσμιας εμβέλειας όπως παραδείγματος χάριν της Αμερικής, της Ρωσίας ακόμα και της Κίνας (αν και σε μικρότερο βαθμό ακόμα). Στο υποσυστημικό επίπεδο, μπορεί να λεχθεί ότι υπάρχουν τρεις πυλώνες που καθορίζουν την δυναμική του υποσυστήματος της Μ. Ανατολής. Αυτοί οι «πυλώνες» είναι οι τρεις κύριοι πόλοι εξουσίας. Ο πρώτος είναι οι Άραβες (Arabs), ο δεύτερος είναι οι Τούρκοι (Turks) και ο τρίτος είναι οι Πέρσες (Persians). Κάτω από αυτές τις εθνοτικές ταυτότητες διεκδίκησαν στο παρελθόν την πρωτοκαθεδρία στον χώρο της Μ. Ανατολής και για κάποια στιγμή στην ιστορία κατάφεραν να επιτάξουν μεγάλο μέρος αν όχι και ολόκληρη την Μ. Ανατολή. Ακόμα και σήμερα αυτοί οι λαοί βρίσκονται αντιμέτωποι για την πρωτοκαθεδρία στο υποσύστημα. Σήμερα όμως κύριοι παίχτες είναι η σημερινή Τουρκία, η Σαουδική Αραβία και το Ιράν. Το Ισραήλ επίσης είναι υπολογίσιμος παίκτης αν και δεν μπορεί να ενταχθεί στον Αραβο-Περσικό κόσμο ένεκα πολλών παραγόντων που αφορούν την θρησκεία, την ιστορία, τον πολιτισμό κ.α. Εν πάση περιπτώσει, το υποσύστημα αυτή την περίοδο χαρακτηρίζεται από μια σχέση «4+2» όντας οι τέσσερις κύριες

δυνάμεις του υποσυστήματος και οι δύο εξωσυστημικές - Αμερική και Ρωσία έχουν τον κύριο λόγο στη Μ. Ανατολή. (Jones, 2019 σελ. 2)

Όσον αφορά την Αμερική, την μέχρι και τις αρχές αυτού του αιώνα κύρια δύναμη που δέσποζε στη Μ. Ανατολή, σήμερα φαίνεται πως θέλει να αποστασιοποιηθεί από τις εξελίξεις και τα τεκτονόμενα στην περιοχή ή αν μη τι άλλο δεν δείχνει την ίδια θέληση και προσπάθεια σε σχέση με προηγούμενες περιόδους να εμπλακεί. Η βιβλιογραφία αλλά και η αρθρογραφία, δίνει πολλές και διάφορες επεξηγήσεις, που έχουν να κάνουν τόσο με πολιτικούς και στρατηγικούς ρόλους όσο και με οικονομικούς και αγγίζουν τόσο συστημικούς (παγκόσμιους) παράγοντες όσο και υποσυστημικούς (υποσύστημα της Μ. Ανατολής). Οι απόψεις σε αυτό το ζήτημα δίστανται στο γεγονός ότι η Αμερική άρχισε να χάνει σταδιακά την ήπια ισχύ της κατά κύριο λόγο και την ικανότητα να παίζει τον ηγεμονικό της ρόλο που είχε στο παρελθόν. Από την άλλη, βρίσκεται η αντίληψη ότι η Αμερική είναι αναμφισβήτητα ακόμα η ισχυρότερη δύναμη στην παγκόσμια σκηνή (δεν μειώθηκε η ισχύς της) και ότι η οποιαδήποτε ένδειξη παρακμής ή αδυναμίας βρίσκεται στο πεδίο των αντιλήψεων (perception) και όσον αφορά το αποτράβηγμα της από την Μ. Ανατολή δεν αποτελεί μορφή αναποτελεσματικότητας ή αδυναμίας αλλά υποχρέωσης όσον αφορά την μετακίνηση του κέντρου ενδιαφέροντος της προς την Ασία και τον Ειρηνικό για την αναχαίτηση μιας μελλοντικής υποψήφιας υπερδύναμης (Κίνα). Δηλαδή με άλλα λόγια, η αντίληψη της αμερικανικής παρακμής είναι λιγότερο για τις δυνατότητές της παρά για την αντιληπτή αδυναμία εξασφάλισης πιθανώς επιθυμητών αποτελεσμάτων και των φαινομενικά επιτυχημένων κινήσεων των αντιπάλων της. Παρόλα αυτά οι λόγοι που μπορούν να δοθούν είναι αρκετοί. Παραδείγματος χάριν, σημαντικό να αναφερθεί το γεγονός ότι η «επανάσταση» του πετρελαίου τύπου Shale μείωσε και την σημαντικότητα της Μ. Ανατολής. Επίσης, πολλοί ερευνητές και αναλυτές ρίχνουν το βάρος στις «λανθασμένες» κινήσεις των Αμερικανικών κυβερνήσεων από την εποχή του George W. Bush και έπειτα. Αναμφισβήτητα, όλα έχουν κάποιο ρόλο να παίζουν. Για να κατανοηθεί περεταίρω η σημερινή σχέση μεταξύ Η.Π.Α και Μ. Ανατολής : Η γεωπολιτική της Μέσης Ανατολής έχει μετατραπεί από ένα σύστημα που οργανωνόταν γύρω από και εναντίον μιας αρχιτεκτονικής ασφαλείας που διαχειρίζονταν οι ΗΠΑ σε ένα πολυπολικό σύστημα που δεν διαθέτει κανόνες, θεσμούς ή μηχανισμούς εξισορρόπησης για να περιορίσει τις συγκρούσεις και τη χρήση βίας.

Η Ρωσία αναλαμβάνει δυναμικά μέτρα στην Μ. Ανατολή από το 2015 και έπειτα έχοντας κυρίως δύο σκοπούς – σύγκρουση με τον ISIS και προστασία του καθεστώτος Assad στη Συρία. Σημείο καμπής και για την πολιτική της Ρωσίας στην περιοχή αποτέλεσε η Αραβική Άνοιξη. Ο ρωσικός παράγοντας αντιλήφθηκε τις ταραχές ως μια πολύπλοκη κατάσταση που χρειάζεται σωστούς χειρισμούς ώστε να επιτευχθούν οι στόχοι της ρωσικής ηγεσίας που δεν ήταν άλλοι από αύξηση της ήπιας ισχύος της Ρωσίας στην περιοχή έναντι των Η.Π.Α, αύξηση του διμερούς εμπορίου με κράτη της περιοχής, έλεγχος της τιμής του πετρελαίου, αλλά πάνω από όλα να διασφαλιστεί η σταθερότητα στην περιοχή με γνώμονα τα στρατηγικά συμφέροντα της Μόσχας. Η Ρωσία με πρόεδρο τον Βλαντιμίρ Πούτιν κατάφερε να αλλάξει τις παλιές αντιλήψεις που διακατείχαν τα κράτη της Μ. Ανατολής ως προς την Σοβιετική Ένωση. Σήμερα η Ρωσία κατάφερε να αναπτύξει καλύτερες σχέσεις με τα βασίλεια του Κόλπου, την Τουρκία, το Ιράν. (Aron Lund, 2019). Αυτή η ανάπτυξη της ήπιας ισχύος και επιρροής της Ρωσίας στην περιοχή ανάγεται χρονικά στα τελευταία 4 – 5 χρόνια και στρατηγικά, στα κενά που άφησε η οπισθοχώρηση του Αμερικανικού παράγοντα. Τα στρατηγικά συμφέροντα της Ρωσίας βρίσκονται κυρίως στην περιοχή της Συρίας, αλλά λόγω και της εμπλοκής της στα ζητήματα (διπλωματικά-οικονομικά-πολιτικά-πολιτισμικά) της περιοχής αναπτύχθηκαν στενότερες σχέσεις και με άλλα κράτη όπως η Αίγυπτος ακόμα και το Ισραήλ, άρα ο ρόλος αλλά και ο λόγος της Ρωσίας όσον αφορά τα ζητήματα της Μ. Ανατολής έχει αποκτήσει μεγαλύτερη βαρύτητα. Σήμερα, αναγνωρίζεται από το καθεστώς τόσο της Ρωσίας όσο και των Η.Π.Α ότι η Μ. Ανατολή είναι περιοχή υψηλού ρίσκου που αποφέρει σχετικά ελάχιστα ωφελήματα, ενώ η κατάσταση είναι αρκετά ρευστή, τα προβλήματα και τα χάσματα παραμένουν αρκετά, οι συμμαχίες που διενεργούνται είναι ευκαιριακές άρα η κατάσταση δεν ευνοεί σταθερές πολιτικές και σταθερότητα. Παρόλα αυτά η Ρωσία αντιμετωπίζει κάθε κράτος ξεχωριστά και συνεργάζεται δίνοντας περισσότερη βάση στους τομείς τους οποίους υπάρχουν κοινές βάσεις και κοινά συμφέροντα παρά στις διαφορές μεταξύ τους. (Jones, 2019 σελ. 2). Τώρα όσον αφορά την Τουρκία, και αφού έχουν δοθεί όσο πιο περιληπτικά γίνεται κάποια στοιχεία που αφορούν τους δύο κύριους παίκτες (εκτός του υποσυστήματος της Μ. Ανατολής) πρέπει να λεχθεί ότι από την εποχή της εκλογής του Α.Κ.Ρ στην εξουσία της χώρας τα πράγματα παίρνουν μια άλλη τροπή. Καταρχάς, κατά την πρώτη περίοδο εξουσίας του κόμματος, η Τουρκία φάνταζε και πρόβαλλε τον εαυτό της ως χώρα πρότυπο μοντέλο οικονομικής και δημοκρατικής διακυβέρνησης προς τα κράτη

της Μ. Ανατολής, κίνηση που χαιρετούσε και ο Αμερικανικός παράγοντας. Με το δόγμα των μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες, η Τουρκία προσπαθεί να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με κράτη της περιοχής, όλα αυτά όμως έρχονται σε ένα τέλος με την έκρηξη των Αραβικών Επαναστάσεων. Η στάση που κράτησε η χώρα κατά την περίοδο των αραβικών επαναστάσεων κρίνεται από πολλά κράτη της περιοχής αμφιλεγόμενη. Το ζήτημα που τίθεται είναι ότι η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας παρουσίασε μια ασυνέχεια όσον αφορά την πολιτική της προς την Μ. Ανατολή αλλά και γενικότερα σε παγκόσμιο επίπεδο. Ως προς αυτό, οι επιδράσεις της Αραβικής Άνοιξης πρόβαλαν μεγάλες προκλήσεις όσον αφορά την τουρκική εξωτερική πολιτική στραμμένη στις σχέσεις της χώρας με κράτη και πληθυσμούς της περιοχής. Η Τουρκία έπρεπε να καθορίσει την στάση της ως προς τον Αραβικό κόσμο, χωρίς όμως να χάσει την αξιοπιστία της όπως την έχτισε βάσει της εξωτερικής πολιτικής εναρμονισμένης με τις σχέσεις καλής γειτονίας, μηδενικών προβλημάτων, μη εμπλοκής στα εσωτερικά θέματα άλλου κράτους με βάση αρχές της ελευθερίας και δικαιοσύνης. Η Τουρκία αρχικά βρισκόταν στην κατεύθυνση ειρηνικής μετάστασης των εξελίξεων στην περιοχή χωρίς δηλαδή να επηρεάζεται η όλη προσπάθεια επιρροής της χώρας στην περιοχή που έχτιζε εδώ και μια δεκαετία. Παρόλα αυτά η προσέγγιση της χώρας προς τις επαναστάσεις, ήταν ιδιαίτερα συγχυσμένη ειδικά κατά τα πρώτα στάδια. Αυτή η συμπεριφορά άλλαξε από περίοδο σε περίοδο σύμφωνα με το μέγεθος και τη φύση των συμφερόντων που είχε η Τουρκία σε κάθε κράτος. Από την μια υποστηρίζει τις επαναστάσεις σε Αίγυπτο και Τυνησία και από την άλλη παίρνει συντηρητική στάση έναντι στις επαναστάσεις στην Λιβύη και την Συρία, αγνοώντας σχεδόν εξ ολοκλήρου τις καταστάσεις σε Υεμένη και Μπαχρέιν. Αυτή η προαναφερθείσα συγχυσμένη στάση προβλήθηκε με έντονη κριτική από τον Αραβικό κόσμο ως προς τα κίνητρα πίσω από την πολιτική της Τουρκίας, αφού μπορεί να γίνει λόγος για μια «Μακιαβελική» πολιτική βασισμένη στις αρχές του κλασικού ρεαλισμού. (Khalifa, 2017, σελ. 102-111)

Λόγος πρέπει να γίνει και για τις σχέσεις της Τουρκίας με τα κράτη της περιοχής πριν τις εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης. Όσον αφορά την δεκαετία του 2000–2010 και κατά κύριο λόγο από την στιγμή που ανέλαβε το Α.Κ.Π (2002) και μέχρι περίπου το 2012 παρατηρείται μια σχετικά ήπια εξωτερική πολιτική προσανατολισμένη στην ανάπτυξη και ομαλοποίηση των διμερών σχέσεων, στην προσπάθεια επίδειξης ήπιας ισχύος μέσω της διπλωματίας, στην περαιτέρω ανάμιξη στα ζητήματα της Μ.

Ανατολής, με την ανάληψη ρόλου περιφερειακού διαμεσολαβητή, ευθυγραμμισμένη με τα δυτικά πρότυπα και αρχές. Οι σχέσεις της χώρας μέχρι εκείνη την στιγμή χαρακτηρίζονται ως ομαλές, αφού τόσο εμπορικά – οικονομικά όσο και πολιτικά άκμαζαν.

Με την Ρωσία οι σχέσεις της έφτασαν στο υψηλότερο δυνατό επίπεδο με την άρση των απαιτήσεων της Visa το 2010 αφού προηγήθηκαν υψηλού επιπέδου διπλωματικές επισκέψεις (2009), η κατασκευή του Blue Stream (2005), η υπογραφή συμφωνίας κατασκευής πυρηνικού εργοστασίου στο Akkuyu από θυγατρική Ρωσικής κρατικής εταιρείας (2010).

Οι σχέσεις με το Ιράν βρίσκονταν σε σχετικά καλό επίπεδο και η έμφαση αποδιδόταν στο διμερές εμπόριο κατά κύριο λόγο. Το 2000 το διμερές εμπόριο φτάνει το 1 δις ενώ το 2005 τετραπλασιάζεται. Στον τομέα της περιφερειακής ασφάλειας επίσης παρατηρήθηκε υψηλός βαθμός συνεργασίας, πράγμα που φαίνεται εμπράκτως, όταν το 2011 Τουρκία και Ιράν συμφώνησαν στην πολυμερή αντιμετώπιση του ζητήματος των Κούρδων μαχητών στο Βόρειο Ιράκ.

Με την Σαουδική Αραβία και πάλι η Τουρκία κατάφερε να διατηρήσει ένα καλό επίπεδο στις μεταξύ τους σχέσεις. Οι πολιτισμικοί και θρησκευτικοί δεσμοί σε συνάρτηση με το κοινό γεωπολιτικό περιβάλλον βοήθησαν στην οικοδόμηση καλών σχέσεων. Η επίσκεψη του βασιλιά Abdullah στην Τουρκία το 2006, μετά από τέσσερις δεκαετίες και η μετέπειτα επίσκεψη του Gul, στην Σαουδική Αραβία, κινούνταν προς αυτό το σκοπό. Επίσης μεγάλη σημασία παρουσίαζαν και οι μέχρι στιγμής οικονομικές συμφωνίες που διεξήχθησαν ανάμεσα στις δύο χώρες, βασισμένες στην καλή συνεργασία στους κόλπους του GCC.

Κατά την διάρκεια των Αραβικών Ανοιξέων αυτές οι σχέσεις διαρρήχθηκαν αφού απευθείας μετά την επανάσταση στη Συρία το 2011, έρχεται σε αντιπαράθεση με το Ιράν. Ακόμα και στο πεδίο των αντιλήψεων, η Τουρκία έβλεπε τις επαναστάσεις ως το δικαίωμα των πολιτών για εκδημοκρατισμό χωρίς οποιαδήποτε εξωτερική ανάμιξη ενώ το Ιράν αντιλαμβανόταν τις προσπάθειες αυτές ως υποστηριζόμενες από την Δύση να υπερασπίσουν τις επιδιώξεις τους στην περιοχή και να ισχυροποιήσουν τον Ισραηλινό παράγοντα. Οι σχέσεις της με τη Ρωσία δυσχεραίνουν σε σημαντικό βαθμό με το κατώτατο σημείο να έρχεται με την κατάρριψη του Ρωσικού βομβαρδιστικού το 2015. Έπειτα με την απολογία του Ερντογάν και την αλλαγή της τουρκικής πολιτικής

προς την Συρία, σιγά, σιγά οι σχέσεις ομαλοποιούνται. Τα κράτη του Κόλπου επίσης είδαν τις κινήσεις της Τουρκίας όσον αφορά την μετατόπιση της εξουσίας στα χέρια της Μουσουλμανικής Αδελφότητας το 2013, ως προσπάθεια επηρεασμού της εσωτερικής πολιτικής της Αιγύπτου και ισχυροποίησης της Τουρκίας που έδρασε καταλυτικά στην αποδυνάμωση των σχέσεων της κυρίως με την Σαουδική Αραβία. Τα παραπάνω δεν μπορούν να μείνουν μόνο σε θεωρητικό επίπεδο λόγω του ότι οι αλλαγές στις σχέσεις των χωρών έφεραν και έμπρακτες οικονομικές αλλαγές. Ο συνολικός εμπορικός τζίρος μεταξύ Τουρκίας και Ιράν το 2012 ήταν 21.89 δις δολάρια ενώ το 2016 ήταν 9.65 δις δολάρια. Επίσης, αντίστοιχα, ο εμπορικός όγκος μεταξύ Τουρκίας και Σαουδικής Αραβίας το 2012 ήταν 8 δις δολάρια ενώ το 2016 1.4 δις δολάρια (Αμερικής). (Jovanovic, Didic, 2019, σελ. 34 – 38).

4.2 Σχέσεις Τουρκίας – Ρωσίας

Η γεωγραφική θέση των δύο χωρών – γεωγραφική εγγύτητα, η ιστορική εμπειρία, η κουλτούρα είναι στοιχεία βαθιά ριζωμένα στις σχέσεις μεταξύ των χωρών αυτών. Οι πολιτικές σχέσεις μεταξύ της Ρωσίας και της Τουρκίας αρχίζουν ήδη από το 1492, όπως μαρτυρά ένα επίσημο γράμμα που έστειλε ο τσάρος της Ρωσίας Ιβάν ο Τρίτος στον Σουλτάνο Βαγιαζήτ που αφορούσε το θαλάσσιο εμπόριο οπότε και ανοίχτηκε η Ρωσική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη. Κατά την διάρκεια των αιώνων από τον 16^ο μέχρι τον 20^ο συνολικά οι χώρες ενεπλάκησαν σε 17 συρράξεις μεταξύ τους. Παρόλα αυτά όμως με την διάλυση τόσο της Τσαρικής όσο και της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στις αρχές του 20^{ου} αιώνα τα νέα μορφώματα που δημιουργήθηκαν (Σοβιετική Ένωση και Τουρκική Δημοκρατία) με τον Βλαδίμηρο Λένιν και το Μουσταφά Κεμάλ ως κατόχους της εξουσίας έγιναν προσπάθειες συνεργασίας και ανάπτυξης καλύτερων σχέσεων γειτονίας. Οι ολοένα και αυξανόμενες φιλοδοξίες και από τις δύο μεριές, διάφορα γεωπολιτικά ζητήματα και οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν κατά τον Β΄ Π.Π και τον Ψυχρό πόλεμο επέφεραν την αστάθεια στις μεταξύ τους σχέσεις. Το 1952, η Τουρκική Δημοκρατία εντάσσεται στο Ν.Α.Τ.Ο και τάσσεται ενάντια στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας και έτσι οι σχέσεις τους μπήκαν σε μια περίοδο μεγάλης ύφεσης. (Öncel A, Liarina L, 2018, σελ. 73-94)

Κατά τον Αχμέτ Νταβούτογλου, το βασικό κίνητρο, το οποίο και ώθησε την Τουρκία στην προσχώρηση της στο Ν.Α.Τ.Ο, υπήρξε η απειλή που άσκησε η Ρωσία πάνω στα ζητήματα των Στενών αλλά και όσον αφορά τις επαρχίες Κάρς και Αρνταχάν. (Σελ.367). Κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου οι δύο χώρες είχαν απομακρυνθεί, καθώς βρίσκονταν σε διαφορετικά στρατόπεδα, έχοντας ξεχωριστά και αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα, όμως η κατάσταση αυτή έρχεται να ανατραπεί κατά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου το 1991. Οι αλλαγές στις ισορροπίες που επήλθαν με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης σε συνδυασμό με το κενό εξουσίας στα κράτη της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου αλλά και το γεγονός ότι τόσο η Τουρκία όσο και η Ρωσία έπρεπε να επανεφεύρουν τον εαυτό τους βάσει των νέων συνθηκών που διαμορφώθηκαν, ανοίχτηκαν παράθυρα επικοινωνίας μεταξύ των δύο χωρών. Αναφορικά με τα παραπάνω πρέπει να λεχθεί και το γεγονός ότι σε διμερή ζητήματα οι μεταβλητές που λαμβάνονται υπόψη δεν αφορούν μόνο τις δύο χώρες (τα δύο μέρη) αλλά κινούνται σε δύο επίπεδα (το κρατικό και το διεθνές επίπεδο). Στο υπόβαθρο αυτής της σχέσης τεράστιο ρόλο έπαιζαν και συνεχίζουν να παίζουν οι γεωπολιτικοί άξονες που ορίζουν και προσπαθούν να διευρύνουν τόσο το Ν.Α.Τ.Ο όσο και η Ε.Ε. από την μια πλευρά αλλά και η Ρωσία από την άλλη στα πλαίσια του ζωτικού χώρου. Το γεγονός δηλαδή ότι η Ρωσία βρήκε τον εαυτό της να ωθείται στα βάθη της στέπας έπειτα από την διεύρυνση του Ν.Α.Τ.Ο και της Ε.Ε με κυρίαρχες χώρες τις Η.Π.Α και την Γερμανία αποτέλεσε μείζον σημείο για την μεταψυχροπολεμική εξωτερική της πολιτική αλλά και μια μη αποδεκτή κατάσταση πραγμάτων. Η Τουρκία, έχοντας συμφέροντα τόσο από την Δύση (Η.Π.Α-Ν.Α.Τ.Ο-Ε.Ε) όσο και από την Ανατολή (Ρωσία-Δημοκρατίες της Ευρασίας και του Καυκάσου) επηρεάζεται άμεσα από τις σχέσεις Ρωσίας-Ν.Α.Τ.Ο και Ρωσίας-Ε.Ε. (Σελ. 368). Ο Νταβούτογλου γράφει « Η τάση της Ε.Ε, η οποία συνεχίζει να διευρύνεται προς Ανατολάς, να θέσει και τις δύο χώρες (Ρωσία, Τουρκία) στο περιθώριο αποτελεί τον παράγοντα ο οποίος έχει συμβάλει, πέραν της διάστασης του ιστορικού ανταγωνισμού στις Τουρκορωσικές σχέσεις, στην προσέγγιση των δύο χωρών και ο οποίος ενδέχεται να τις αναγκάσει να συνάψουν στενότερες σχέσεις μελλοντικά» (Σελ. 369). Αυτή η περιθωριοποίηση της Δύσης προς την Ανατολή δύναται δηλαδή να αναγκάσει τις δύο χώρες σε σύναψη στενότερων σχέσεων παρά τον ανταγωνισμό τους, αποδεικνύοντας έτσι και την δύναμη που έχουν οι παγκόσμιες ισορροπίες να προσδιορίζουν τις διμερείς σχέσεις. (Σελ. 369)

Έτσι πιο συγκεκριμένα κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 1990 οι σχέσεις των δύο χωρών άρχισαν να βελτιώνονται αισθητά παρόλο που η δυσπιστία και ο φόβος παρέμεναν. Μπορεί να λεχθεί ότι κατά την πρώτη δεκαετία της πτώσης της Σοβιετικής Ένωσης οι σχέσεις των δύο κρατών ισορροπούσαν ανάμεσα σε έναν «ελεγχόμενο γεωπολιτικό ανταγωνισμό» ο οποίος πρόκυπτε κυρίως από το κενό εξουσίας στις δημοκρατίες του Καυκάσου και της Ευρασίας και στην ιδεολογικοπολιτική επιρροή που θα ασκούσαν οι δύο χώρες στα «νεοσύστατα» αυτά κράτη και από την άλλη σε μια «ειδική σχέση οικονομικής συνεργασίας». Μετά την υπογραφή της Κοινής Οικονομικής Επιτροπής (Joint Economic Commission) το 1992, οι εμπορικές και οικονομικές σχέσεις των δύο χωρών επιταχύνθηκαν προσθέτοντας στην ατζέντα πλέον και την ενεργειακή συνεργασία. Ο αγωγός Blue Stream καθιστά την Ρωσία ως πρωταρχική πηγή διοχέτευσης φυσικού αερίου προς την Τουρκία. Επιπλέον η επιδείνωση στις σχέσεις μεταξύ Άγκυρας και Ε.Ε όταν και απορρίφθηκε το αίτημα υποψηφιότητας της Τουρκίας για ένταξη στην Ένωση (1997), η Ρωσία ξεπρόβαλε σαν εναλλακτική λύση. Παρά τα πάνω και τα κάτω στις μεταξύ τους σχέσεις ένεκα αλληλοσυγκρουόμενων εθνικών συμφερόντων οι οικονομικές και εμπορικές σχέσεις συνεχώς άκμαζαν λειτουργώντας ως η βάση και ο πυρήνας της σχέσης τους. (Coskun, 2019, σελ. 36 - 39). Έτσι οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών κύλησαν (στον οικονομικό κυρίως τομέα) σχετικά ομαλά από την δεκαετία του '90 στην πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα (Ρωσική χρηματοπιστωτική κρίση του 1993-94 έπληξε σε μεγάλο βαθμό την οικονομία της Τουρκίας). Κατά την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα ο αμοιβαίος κύκλος εμπορικών εργασιών σημείωσε ιδιαίτερη ανάπτυξη καταγράφοντας άνοδο από 5 δις δολάρια το 2000 σε 38 δις δολάρια το 2008. Παρόλο που η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 έπληξε τις διμερείς οικονομικές σχέσεις όπως και αποδεικνύεται από την συρρίκνωση του όγκου του διμερούς εμπορίου σε 22,7 δις το 2009, η κατάσταση φαίνεται να σταθεροποιείται κατά τα επόμενα 4 χρόνια (2010-2014) στο επίπεδο των 30 -35 δις δολαρίων. (I. Ivanov, 2016) Το 2015 ο εμπορικός κύκλος εργασιών υποχώρησε στα 24 δις δολάρια ένεκα αρκετών παραγόντων για να σημειώνει σήμερα (μέτρηση για το έτος 2018) επίπεδα της τάξης των 25,7 δις, ενώ εκφράζεται η θέληση το ύψος του διμερούς εμπορίου να φτάσει τα επίπεδα του 2012 (33.3 δις). (Daily Sabah, 2019)

Εξαγωγές της Τουρκίας στη Ρωσία (Value : Thousand U.S dollars)

2009 2012 2015 2017 2018

3 189 607 6 680 777 3 588 331 2 734 316 3 399 662

Εισαγωγές Τουρκίας από την Ρωσία (Value : Thousand U.S dollars)

2009 **2012** **2015** **2017** **2018**

19 450 086 26 625 286 20 401 757 19 514 094 21 989 574

(<http://www.turkstat.gov.tr/>, 22/11/2019)

Για την χρονιά του 2018 η Ρωσία αποτελεί την πρώτη χώρα όσον αφορά τις εισαγωγές προς την Τουρκία και την δωδέκατη όσον αφορά τις εξαγωγές της χώρας.

Σχήμα 4.1

Turkey's Exports to Russian Federation

	Value	Year
Edible fruits, nuts, peel of citrus fruit, melons	\$636.10M	2018
Machinery, nuclear reactors, boilers	\$400.88M	2018
Vehicles other than railway, tramway	\$335.69M	2018
Electrical, electronic equipment	\$164.83M	2018
Plastics	\$147.79M	2018

Σχήμα 4.2

Turkey's Imports from Russian Federation

	Value	Year
Mineral fuels, oils, distillation products	\$13.07B	2018

Iron and steel	\$3.93B	2018
Cereals	\$1.40B	2018
Copper	\$648.25M	2018
Aluminium	\$620.72M	2018

(<https://tradingeconomics.com/>, 22/11/2019)

Τουρκία και Ρωσία θέτουν υψηλούς στόχους όσον αφορά το διμερές εμπόριο θέτοντας στόχο τα 100 δις δολάρια. Αναλυτές επισημαίνουν τη μεγάλη δυσκολία στην επίτευξη του στόχου, παρόλα αυτά προσπάθειες και στρατηγικές λαμβάνουν χώρα έτσι ώστε να υπάρξει στο μέλλον μεγαλύτερη συνεργασία. Στο 8^ο Υψηλού Επιπέδου Συνέδριο Συνεργασίας που έλαβε χώρα τον Απρίλη του 2019 στη Μόσχα και έδωσαν το παρών τους και οι δύο αρχηγοί κρατών, τονίστηκε η ανάγκη διαφοροποίησης όσον αφορά τους τομείς συνεργασίας με σκοπό να διευρυνθεί το φάσμα των εμπορεύσιμων αγαθών. Το συνέδριο επίσης έκανε φανερή την σημασία της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών (<https://www.dailysabah.com/>, 22/11/2019). Συνοπτικά όμως, αυτή η ανισόρροπη εμπορική σχέση και το εμπορικό έλλειμμα που παρουσιάζει αυτή η σχέση ρεαλιστικά δεν μπορεί να γεφυρωθεί ενόσω η Τουρκία δεν καταφέρει να διαφοροποιήσει τις ενεργειακές της πηγές (μείωση του μεγάλου ποσοστού εξάρτησης της από το ρωσικό φυσικό αέριο) ή εκτός αν συμπεριλάβει στις εξαγωγές της τεχνολογικά προϊόντα υψηλής αξίας. Κύριοι οικονομικοί τομείς που παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία στη σχέση των δύο κρατών είναι ο τουριστικός, ο εμπορικός και ο κατασκευαστικός κλάδος, η αυτοκινητοβιομηχανία και με την μεγαλύτερη σημασία τόσο από οικονομική όσο και από στρατηγική άποψη να κατέχει ο ενεργειακός κλάδος όντας και η ραχοκοκαλιά των σχέσεων των δύο χωρών. Και αφού η οικονομία δεν στηρίζεται μόνο στο εμπόριο, αξίζει να αναφερθεί και το γεγονός ότι στη Ρωσία δραστηριοποιούνται τουρκικές κατασκευαστικές εταιρίες και εργολάβοι, ήδη από την συμφωνία του 1984, εκμεταλλευόμενοι τις ρήτρες της. Οι Τούρκοι εργολάβοι έχουν ολοκληρώσει συμβάσεις αξίας άνω των 65 δισεκατομμυρίων δολαρίων στη Ρωσία μέχρι τα τέλη του 2017 και έχουν επενδύσει περίπου 10 δισεκατομμύρια δολάρια στη

χώρα. Οι τουρκικές επενδύσεις επικεντρώνονται κυρίως στους κλάδους μέσης και χαμηλής τεχνολογίας αλλά και στον τομέα των κατασκευών ενώ οι ρωσικές επενδύσεις στην Τουρκία επικεντρώνονται σε πιο στρατηγικά και νευραλγικά πόστα όπως είναι ο ενεργειακός, ο τραπεζικός τομέας, η μεταλλουργία και η αυτοκινητοβιομηχανία. Στο τέλος του 2016, στην Τουρκία λειτουργούσαν πάνω από 2000 ρωσικές επιχειρήσεις και περίπου 1500 τουρκικές επιχειρήσεις στη Ρωσία ενώ ακόμα και το 2018, η Ρωσία παραμένει η χώρα με τον υψηλότερο κύκλο εργασιών των τουρκικών εργοληπτικών εταιρειών στο εξωτερικό. Ακόμα και στις ροές των Α.Ξ.Ε υπάρχει μια διαφοροποίηση. Παρόλο που υπάρχει μια πάνω κάτω ισορροπία στα ποσά που κάθε εταιρεία κάθε χώρας επενδύει στην άλλη χώρα, υπάρχει μια ανισορροπία όσον αφορά το μερίδιο των Α.Ξ.Ε που κάθε χώρα κατέχει μέσα στην οικονομία της άλλης. Έτσι ενώ κατά τα χρόνια 2007 – 2016 οι Α.Ξ.Ε προερχόμενες από τη Ρωσία ανέρχονταν στο 2,8% των συνολικών Α.Ξ.Ε που έρχονταν στην Τουρκία, οι Α.Ξ.Ε της Τουρκίας στη Ρωσία δεν ανέρχονταν περισσότερο από το 0,3% των συνολικών Α.Ξ.Ε που εισέρχονταν στη ρωσική οικονομία. (Özel , Uçar, 2019, σελ 15) Όσον αφορά τον τουριστικό τομέα και τα οφέλη που δίνει στην οικονομία μιας χώρας αναφέρθηκαν με περισσότερη λεπτομέρεια σε πιο πάνω κεφάλαιο, όμως αξίζει να γίνει μια αναφορά στον τουρισμό ανάμεσα στις δύο χώρες. Όπως αναφέρει το πρακτορείο Anadolu, η Τουρκία έγινε ο νούμερο ένα προορισμός για τους Ρώσους την χρονιά του 2018, ένεκα κυρίως του καθεστώτος της ελευθερίας της Visa αλλά και των μικρής διάρκειας πτήσεων. Αναφέρεται επίσης ότι ο συνολικός ρωσικός τουρισμός στην Τουρκία αυξήθηκε κατά 8% από την προηγούμενη χρονιά. (Teslova, 2018). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των Ρώσων τουριστών στην Τουρκία το 2006 ανερχόταν στους περίπου 1,5 εκ. τουρίστες ενώ το 2018 στους περίπου 4,5. (<http://www.turkstat.gov.tr/>, 23/11/2019).

Αυτά μπορούν να θεωρηθούν μόνο μερικά από τα οικονομικά στοιχεία των δύο χωρών, εξαιρουμένου βέβαια των ενεργειακών. Τα ενεργειακά ζητήματα που διέπουν τις σχέσεις των δύο χωρών αποτελούν ίσως το πιο σημαντικό ζήτημα στις σχέσεις τους χωρίς όμως να παραγνωρίζονται και οι άλλοι οικονομικοί τομείς όπως αναφέρθηκαν παραπάνω. Τα ενεργειακά όμως αποτελούν ένα ευαίσθητο ζήτημα για την Τουρκία εξόν και η μεγάλη εξάρτηση της χώρας σε ενεργειακές πηγές και καύσιμα. Αν υπολογιστεί ότι κατά το πρώτο μισό του 2017 η εξάρτηση της χώρας σε πετρέλαιο έφτανε κάπου στο 92% και σε φυσικό αέριο στο 99% μπορεί να ληφθεί

υπόψη η μεγάλη ανάγκη εξεύρεσης σταθερών και φτηνών αγορών για την κάλυψη των όλων και αυξανόμενων ενεργειακών της αναγκών. Διαδοχικές τουρκικές κυβερνήσεις ισχυροποίησαν τον ρωσικό παράγοντα εντός της τουρκικής αγοράς φυσικού αερίου και σήμερα η Τουρκία ένεκα κυρίως πολιτικών σκοπών προσπαθεί να προβεί σε στρατηγικές (όπως αναφέρθηκαν παραπάνω) έτσι ώστε να μειώσει αυτή την εξάρτηση και όπως μαρτυρά η μείωση κατά 40% του μεριδίου της Ρωσίας στην κατανάλωση τουρκικού φυσικού αερίου κινείται ήδη προς αυτή την κατεύθυνση. Η Τουρκία εισάγει το 52% του φυσικού αερίου της από την Ρωσία και το 10% σε πετρέλαιο κάνοντας έτσι την Τουρκία δεύτερη μεγαλύτερη αγορά για τις εξαγωγές ρωσικού φυσικού αερίου (μόνο πίσω από τη Γερμανία) και αποτελεί την δεύτερη ταχεία αναπτυσσόμενη αγορά ως προς την κατανάλωση - ζήτηση φυσικού αερίου (4.5 bcm το 1992 σε 46.3 bcm το 2012 σε 50 bcm το 2018). (Özel ,Uçar, 2019, σελ.17 -19). Η χώρα είδε την μεγαλύτερη αύξηση στην κατανάλωση φυσικού αερίου το 2017 σε 53,85 bcm. (Anadolu, Agency, Temizer, 2019) Τα ενεργειακά μπορεί να αποδείξουν στην πιο απλή μορφή τον ρόλο της πολιτικής στην οικονομία και το αντίστροφο. Αν και πάλι υπολογιστεί ότι το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και το μαζούτ (ακατέργαστο πετρέλαιο) έφταναν το 70% των συνολικών ρωσικών εξαγωγών (για την χρονιά του 2016) καταλαβαίνουμε την σημασία της σύνδεσης των ενεργειακών και της ρωσικής οικονομίας από τη μια και από την άλλη τη σημασία της τουρκικής αγοράς για τις ρωσικές εξαγωγές αν ληφθεί υπόψη και η θέληση της Ε.Ε για μείωση της εξάρτησης από τη Ρωσία. Και οι δύο χώρες έχουν τα στρατηγικά σχέδια τους όσον αφορά τα ενεργειακά που όπως προαναφέρθηκε η Ρωσία έχει την ανάγκη να φανεί ως ένας αξιόπιστος προμηθευτής και η Τουρκία να διασφαλίσει ασφάλεια και με χαμηλό κόστος παροχή ενέργειας. Αναφέρεται όμως ότι παρόλες τις προσπάθειες της Τουρκίας να διαφοροποιήσει τις πηγές της, η εξάρτηση της από την Ρωσία όχι μόνο δεν πρόκειται να μειωθεί αλλά υπάρχει περίπτωση στο μέλλον να αυξηθεί λόγω και της δημιουργίας εκ μέρους της ρωσικής Rosatom του πρώτου πυρηνικού σταθμού ηλεκτροπαραγωγής που αναμένεται να τεθεί σε λειτουργία το 2023 και ιδίως μετά τη λειτουργία του αγωγού Turkish Stream. (Özel, Uçar, 2019, σελ 25)

Η πολιτική όψη των σχέσεων είναι αυτή που αντανακλά σε μεγαλύτερο βαθμό την πολυπλοκότητα της κατάστασης αφού εισέρχονται στην ανάλυση η ιστορική διάσταση, η εθνική ασφάλεια, συμφέροντα, προσωπικές φιλοδοξίες των ηγετών,

διεθνής οικονομικοπολιτική πραγματικότητα κ.α. Εξ θεωρίας προκύπτει ότι πολιτική και οικονομία είναι εντελώς διαφορετικά θέματα, όμως από την στιγμή που τα οικονομικά εργαλεία πρωτοχρησιμοποιήθηκαν για την απόκτηση πολιτικών ωφελημάτων η πολιτική και η οικονομία μπορούν να αλληλοσυμπληρωθούν και να ενορχηστρώνουν μαζί την υψηλή στρατηγική μιας χώρας. Το ζήτημα που προκύπτει είναι αν και κατά πόσο οι σχέσεις των δύο χωρών κινούνται βάσει του ρεαλιστικού προτύπου ότι δηλαδή και εν ολίγοις το εθνικό συμφέρον και η ασφάλεια είναι ο πυρήνας που διαμορφώνει τις σχέσεις τους και η οικονομία υποβιβάζεται έναντι της πολιτικής ή η οικονομία έχει «τον πρώτο λόγο» και διαμορφώνει τις σχέσεις μεταξύ τους βάσει της θεωρίας του φιλελευθερισμού ή ακόμα και της δημοκρατικής θεωρίας. (Öncel, Liarina, 2018, σελ.73-94). Για να γίνει αυτό θα πρέπει να δοθούν με συντομία κάποια ιστορικοπολιτικά γνωρίσματα που διέπουν την σχέση των δύο χωρών και μπορούν να συμπληρώσουν την εικόνα ως προς την ανάλυση των σχέσεων τους. Παρόλα αυτά είναι δύσκολο να δοθεί ένα ακριβές συμπέρασμα για την φύση των σχέσεων τους στο παρόν αλλά και στο τι θα επακολουθήσει στο μέλλον λόγω των πολλών μεταβλητών που εισέρχονται στην ανάλυση.

Όντας και η οικονομική φύση της σχέσης τους καλείται να ενδυναμωθεί στο μέλλον πράγμα που στις σημερινές συνθήκες φαντάζει συμφέρον και για τις δύο χώρες (παρά την εξάρτηση της Τουρκίας) οι πολιτικές συνθήκες (παγκόσμιες κυρίως) μπορεί να επαναπροσδιορίσουν τα πράγματα. Ένα γεγονός το οποίο θεωρήθηκε μεγάλης σημασίας για την Τουρκία ήταν η παραλαβή του πρώτου μέρους του αντιαεροπορικού ρωσικού πυραυλικού συστήματος ήρθε στην Τουρκία τον Ιούλη του 2019 και προβλήθηκε με τηλεοπτική ζωντανή κάλυψη αλλά και από αρθρογράφους, αναλυτές και παρουσιαστές (υποστηρικτές ή όχι του Ερντογάν) σαν σύμβολο «απελευθέρωσης από τη Δύση». Από αυτό και μόνο μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι εντός της τουρκικής κοινωνίας ενυπάρχει πιο βαθιά από ποτέ ένα αντιαμερικανικό – αντιδυτικό κλίμα και από την άλλη αν υπολογιστούν και οι σκληρές πιέσεις από την Αμερική και το Ν.Α.Τ.Ο και παρόλα αυτά η συμφωνία ολοκληρώθηκε, παρατηρείται η περεταίρω σύσφιξη της συνεργασίας Ρωσίας – Τουρκίας που συγκαταλέγει και τον αμυντικό τομέα. Αναλυτές τόσο στην Ουάσιγκτον όσο και στις Ευρωπαϊκές πρωτεύουσες αναφέρουν το γεγονός ως την τελευταία από μια σειρά ρωσικών προσπαθειών να απωθήσουν την Αμερικανική ισχύ εκτός περιοχής. (Tol, Taşpınar, 2019, σελ 107 - 108). Αν και θεωρείται ότι όλα αυτά

συμβαίνουν μια περίοδο όπου η ανησυχία της Ουάσιγκτον για την ολοένα και αυξανόμενη επιρροή της Ρωσίας σε περιφερειακό αλλά και διεθνές σκηνικό ενδυναμώνεται, οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας με τους Δυτικούς Οργανισμούς αλλά και χώρες δεν μπορούν να θεωρηθούν διαλυμένες και ένα σενάριο υποχώρησης ή υποβάθμισης της στρατιωτικής συνεργασίας της Τουρκίας από το Ν.Α.Τ.Ο δεν θεωρείται σενάριο του εγγύς μέλλοντος αν και είναι πρωτοφανής η εικόνα που παρουσιάζουν οι σχέσεις τους σε αντιπαραβολή με παρελθοντικούς χρόνους.

Κατά την πρώτη δεκαετία του 2000, αναπτύσσονται οι σχέσεις Τουρκίας – Ρωσίας ένεκα και του νέου «δόγματος μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» σε συνδυασμό με τις προσπάθειες της πρώτης να προβεί σε μεταρρυθμίσεις σύμφωνα με τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και την ένταξη της στην Ε.Ε. Επίσης μεγάλο ρόλο έπαιξε και η θερμή υποστήριξη τη Ρωσίας στο αντιτρομοκρατικό αμερικάνικο δόγμα που δέσποζε στην αμερικανική εξωτερική πολιτική από τον Σεπτέμβρη του 2001, βοηθώντας στην εν μέρει καλύτερευση των σχέσεων τους. Παρόλα αυτά κατά την δεύτερη δεκαετία και όταν και έγινε φανερό ότι η Τουρκία δεν θα γινόταν μέλος της Ε.Ε και πάλι σε συνάρτηση με τα γεγονότα του 2011 (Αραβικές επαναστάσεις), η Τουρκία εφαρμόζει μια εξωτερική πολιτική βασισμένη στα δικά της συμφέροντα και στην προώθηση της επιρροής της στη Μ. Ανατολή, με γνώμονα μια προσπάθεια ανάκτησης του Οθωμανικού παρελθόντος. Στη Συρία, ήταν όμως το πραγματικό τεστ όσον αφορά τις σχέσεις Τουρκίας – Ρωσίας αφού οι δύο χώρες έχοντας αντίθετα συμφέροντα στήριζαν αντίθετες παρατάξεις. Ο ανταγωνισμός έγινε ακόμα οξύτερος μετά και την απόφαση της Ρωσίας να εμπλακεί στον πόλεμο τον Σεπτέμβρη του 2015 και έφτασε στο υψηλότερο σημείο τον Νοέμβριο του 2015 με την κατάρριψη του Ρωσικού Su – 24 στα τουρκο-συριακά σύνορα. Η Ρωσία αμέσως προβαίνει σε σειρά μέτρων που πληγώνει την τουρκική οικονομία (γίνεται λόγος για ζημιά στην τουρκική οικονομία αξίας 11 δις μέσα σε ένα χρόνο). Τον Ιούλιο του 2016, οι σχέσεις τους παρουσιάζουν μια βελτίωση ύστερα και από γράμμα του Ερντογάν όπου ζητούσε συγχώρεση. Με το αποτυχημένο πραξικόπημα και την πλήρη υποστήριξη του Πούτιν στον Ερντογάν, οι σχέσεις τους βελτιώνονται αρκετά σε σημείο που η Ρωσία επιτρέπει στην Τουρκία στρατιωτική επιχείρηση στη Βόρεια Συρία υπό το όνομα «Ασπίδα του Ευφράτη». Έπειτα Ρωσία, Ιράν και Τουρκία από κοινού παρακάθονται σε συνομιλίες κατάπαυσης του πυρός ενώ αφού τα πρώτα σχέδια για αποκλιμάκωση της έντασης εγκρίθηκαν τον Μάιο του 2017, πολλές ήταν οι διαφορές

και τα αντιτιθέμενα συμφέροντα και ακόμα η αντίληψη περί απειλής διέφερε. Ορισμένοι αναλυτές επισημαίνουν ότι αυτή η συνεργασία αποτελεί αποδοχή από την Τουρκία της ημερήσιας διάταξης της Ρωσίας στη Συρία και όχι το αντίθετο. Στην πραγματικότητα, η σκληρή θέση της Τουρκίας έναντι της κυβέρνησης του Άσσαντ μαλάκωσε μετά την τουρκική-ρωσική προσέγγιση της Συρίας. (Balta, 2018, σελ 80)

4.3 Σχέσεις Τουρκίας – Η.Π.Α

Πριν και κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου

Οι απαρχές των σχέσεων των δύο χωρών μπορούν να εντοπιστούν πίσω στο 19^ο αιώνα, όπου η Τουρκία σύναψε εμπορικές σχέσεις με το νέο κράτος, το οποίο δεν έθετε σε κίνδυνο τα εμπορικά του συμφέροντα με σκοπό να στηρίξει επίσημα την Ελληνική Επανάσταση (Stampoulis, 2010, σελ.6). Αδιαμφισβήτητο, τόσο από αναλυτές όσο και από σχολές σκέψης, γεγονός είναι ότι η γεωγραφική θέση και μόνο της Τουρκίας την καθιστά πολύτιμη σύμμαχο της Αμερικής αλλά και κάθε χώρας που έχει βλέψεις ηγεμονικές. Στην εισαγωγή ενός δημοσιεύματος της RAND Corporation, δημοσιευμένο στο παρόν έτος (2020), αναφέρεται ότι ανέκαθεν η στρατηγική συνεργασία μεταξύ των δύο ήταν μείζων σημασίας. Η Τουρκία παραμένει σύμμαχος του Ν.Α.Τ.Ο στο πλέγμα τριών περιοχών που έχουν καταστεί ιδιαίτερα σημαντικές όσον αφορά την ασφάλεια των Η.Π.Α ειδικότερα με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και δεν είναι άλλες από τις περιοχές του Λεβάντε, της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής και του Περσικού Κόλπου και του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. (Flanagan, F. Larrabee, Binnendijk, Costello, Efron, Hoobler, Kirchner, Martini, Nader, Wilson, 2020, Introduction - summary).

Πάνω σε αυτό πρέπει να ειπωθεί ότι όταν οι Μεγάλες Δυνάμεις άρχισαν να αναπτύσσουν ενδιαφέρον για τη γεωστρατηγική θέση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν είχαν καμιά γεωπολιτική σχέση που να τις ενώνει. Όλα αυτά άρχισαν αμέσως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στις απαρχές δηλαδή του Ψυχρού Πολέμου. Η πρώτη κρίση του Ψυχρού Πολέμου υπήρξε το ζήτημα των

Στενών αφού επ' αυτού προϋπήρχε θέμα ανάμεσα στην Τουρκία και την Σοβιετική Ένωση. Με τη συνθήκη του Montreux στις 20 Ιουλίου το 1936, το καθεστώς των διεθνών δικαιωμάτων περάσματος από τα στενά καταργήθηκε και τον έλεγχο πήρε καθαρά ο τουρκικός στρατός, προσθέτοντας ιδιαίτερη αξία στην γεωπολιτική εικόνα της χώρας. (Atmaca, 2014, σελ. 20).

Με τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο αλλάζει το διεθνές περιβάλλον και η Σοβιετική Ένωση ασκεί τεράστιες πιέσεις προς την Τουρκία όσον αφορά το ζήτημα των Στενών (ζητούσε τη δημιουργία βάσης στα Στενά) πράγμα που βρήκε τόσο την Βρετανία όσο και τις Η.Π.Α στο αντίθετο στρατόπεδο. Κύριος στόχος των Η.Π.Α ήταν η παρεμπόδιση της Σοβιετικής εξάπλωσης στη Μ. Ανατολή, όπου το πετρέλαιο ήταν η πιο σημαντική στρατηγική έγνοια. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας απέκτησε ζωτικής σημασίας ενδιαφέρον για τις Ηνωμένες Πολιτείες ως προς τον περιορισμό και την ανάσχεση της εδαφικής και ιδεολογικής επέκτασης της Σοβιετικής Ένωσης. (Atmaca, 2014, σελ. 20). Έτσι το 1947, η Τουρκία γίνεται αποδέκτης βοήθειας από τις Η.Π.Α βάσει του δόγματος Τρούμαν, ενισχύοντας την με οικονομική, στρατιωτική, υλική και άυλη βοήθεια (στρατιωτικοί σύμβουλοι, διαχείριση κ.α.), ενώ το 1952 γίνεται δεκτή στους κόλπους της Ατλαντικής Συμμαχίας. Η βοήθεια συνεχώς παρατεινόταν έτσι ώστε η Τουρκία να αποκτήσει τις ικανότητες να αναλάβει τον ρόλο που οι Η.Π.Α διαφύλασσαν για αυτή που ήταν ως ανάχωμα έναντι στις Σοβιετικές βλέψεις.

Με την πτώση του φιλοαμερικανικού καθεστώτος στο Ιράν το 1979, η Τουρκία ξαναβγαίνει στο προσκήνιο, ενώ ένα χρόνο μετά υπογράφηκε η Συνθήκη Ασφαλείας και Οικονομικής Συνεργασίας μεταξύ Η.Π.Α. και Τουρκίας. Σύμφωνα με αυτή «οι Ηνωμένες Πολιτείες ανέλαβαν να προωθήσουν την μακροπρόθεσμη αναβάθμιση και εκμοντερνισμό των ενόπλων τουρκικών δυνάμεων και συγχρόνως υποσχέθηκαν να βοηθήσουν την τουρκική κυβέρνηση στην σταθεροποίηση της οικονομίας της χώρας». (Stampoulis, 2010, σελ.6)

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, έστω και προσωρινά μείωσαν την στρατηγική σημασία της Τουρκίας ένεκα έκλειψης της απειλής.

Δεδομένου του περιβάλλοντος ασφάλειας που υπαγόρευε ο Ψυχρός πόλεμος, όπως και την στενή συνεργασία των χωρών όντας συσπειρωμένες σε δύο στρατόπεδα, δεν

έλλειψαν και οι διαμάχες από τις Αμερικανοτουρκικές σχέσεις με κύρια την ασυμφωνία εισβολής στην Κύπρο το 1964, με το τηλεγράφημα Johnson, αλλά και το εμπάργκο όπλων που ακολούθησε μετά την τουρκική εισβολή.

Μεταψυχροπολεμικό σκηνικό

«Η στρατηγική μας πρέπει τώρα να εστιαστεί στην πρόληψη ανάδυσης ενός μελλοντικού παγκόσμιου ανταγωνιστή...περιφερειακές στρατιωτικές απειλές, συμπεριλαμβανομένων στρατιωτικών συγκρούσεων στην περιοχή της πρώην ΕΣΣΔ, θα είναι πρωτεύουσας σημασίας για τις Η.Π.Α. στο μέλλον. Οι απειλές αυτές είναι πιθανόν να λάβουν χώρα σε κρίσιμες για τα συμφέροντα των Η.Π.Α. περιοχές όπως η Ευρώπη, η Α. Ασία, η Μέση Ανατολή, η Ν.Δ. Ασία και η περιοχή της πρώην ΕΣΣΔ...οι Η.Π.Α. θα πρέπει να είναι απασχολημένες με την παρεμπόδιση της κυριαρχίας των περιοχών-κλειδιά από εχθρική δύναμη». (Stampoulis, 2010, σελ.6)

Δεδομένου των παραπάνω, οι Η.Π.Α λειτουργώντας πλέον ως η μόνη υπερδύναμη στον πλανήτη μετά και την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, δίνει προσοχή σε περιοχές κλειδιά όσον αφορά τα συμφέροντα και την ασφάλειά της. Η Τουρκία λόγω της γεωγραφικής της θέσης, του μεγάλου πληθυσμού, της συμμετοχής της χώρας σε δυτικούς θεσμούς, της στρατιωτικής της ισχύος δεν μπορούσε να μην συμπεριληφθεί στην εξίσωση της νέας Αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής.

Ενώ την ίδια στιγμή η Τουρκία παρουσίαζε μια κρίση ταυτότητας, ένεκα και της πτώσης της Σοβιετικής Ένωσης άρα και την απουσία στρατηγικού σκοπού. Παρόλα αυτά οι μήνες πριν την διεθνή παρέμβαση του 1991 επαναπροσδιόρισαν την γεωστρατηγική σημασία της Τουρκίας σε νέες περιοχές, όχι μόνο στα μάτια των Δυτικών συμμάχων της αλλά και των ίδιων των τουρκικών αξιωματούχων. Το γεγονός επίσης της κατάρρευσης του Σοβιετικού μπλοκ έφερε τρεις νέους ασταθείς γείτονες για την Τουρκία (Αζερμπαϊτζάν, Γεωργία και Αρμενία) πράγμα που εξώθησε την χώρα στο να αναλάβει μια πιο ευρείας γεωγραφίας και δραστήρια εξωτερική πολιτική, αν υπολογιστεί και το χάος που επικρατούσε την περίοδο αυτή σε Βαλκάνια και Μ. Ανατολή. (Günay, 2019, σελ.2)

Έτσι φαίνεται ότι και με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου και την αλλαγή του διεθνές στρατηγικού περιβάλλοντος η Τουρκία έχει ακόμα ρόλο να επιτελέσει. Όπως

προαναφέρθηκε πιο πάνω η γεωστρατηγική θέση της χώρας (γειτνίαση με περιοχές με ευαίσθητη σημασία για τα συμφέροντα των Η.Π.Α), το καθεστώς του μέλους στην Ατλαντική συμμαχία, οι σχέσεις των δύο χωρών στο παρελθόν, το γεγονός ότι έχει πετύχει τελωνειακή ένωση με την Ε.Ε, το ότι έχει το πιο δημοκρατικό πολίτευμα στην περιοχή, μια χώρα μουσουλμανική αλλά ταυτοχρόνως κοσμική που βασίζεται στο ελεύθερο εμπόριο, όντας μια μεγάλη αναδύομενη αγορά, κατά πρώτο λόγο μπορεί να αποτελέσει παράδειγμα – μοντέλο για τα άλλα κράτη της περιοχής αλλά και ένα έμπιστο σύμμαχο για τις Η.Π.Α. (Stampoulis, 2010, σελ.7). Κάτω από αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται μια νέα έννοια, η έννοια της ενισχυμένης εταιρικής σχέσης (Enhanced Partnership) και εισήχθη το 1991, στοχεύοντας στη διαφοροποίηση και εμπάθυνση της σχέσης Τουρκίας-Αμερικής καθώς και στην ανάπτυξη της σε πιο ουσιαστική βάση. (Serdar Kara, 2007, σελ.21). Κατά τα επόμενα χρόνια χρηματοδοτήθηκε η δημιουργία ντόπιας βιομηχανικής βάσης για παραγωγή πολεμικών αεροσκαφών και συνεχίστηκε η προμήθεια οπλικών συστημάτων, ενώ αποκτήθηκε τεχνογνωσία που έφερε την εκτόξευση του πρώτου τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου το 1994, δόθηκε βάρος στην ενθάρρυνση της στρατηγικής συνεργασίας με το Ισραήλ, ενώ υποστηρίχθηκε η πρόταση της Τουρκίας όσον αφορά τη δημιουργία του πετρελαιοαγωγού Μπακού-Τσεϊχάν. (Stampoulis, 2010, σελ. 9) Το 1997, η Τουρκία και οι Η.Π.Α προσδιόρισαν πέντε κύρια θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος, γνωστά ως η Ατζέντα των πέντε θεμάτων (Five Topics Agenda). Τα θέματα αυτά περιλάμβαναν την περιφερειακή συνεργασία, την ενέργεια, την οικονομία και το εμπόριο, την Κύπρο και τα ζητήματα άμυνας και ασφάλειας. Σημαντικό να αναφερθεί είναι ότι από την πλευρά της Τουρκίας έγιναν πολλές προσπάθειες για τη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας παγκοσμίως στέλνοντας στρατεύματα σε περισσότερα από τριάντα σημεία στον πλανήτη κάτω από την ομπρέλα των Ηνωμένων Εθνών αλλά και σε συνεργασία με το Ν.Α.Τ.Ο. (Kara, 2007, σελ.22)

Η Περίοδος μετά τις 11/9

Οι επιθέσεις της 11 Σεπτεμβρίου μετέβαλαν σαφώς την εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α. Η τρομοκρατία γίνεται το πρωταρχικό μέλημα και ο πρόεδρος Bush κηρύσσει πόλεμο εναντίον της. Νέοι εχθροί της Αμερικής γίνονται ο «άξονας του κακού» και η Al Qaeda, έτσι που οι σχέσεις των δύο χωρών μετρώνται στο κατά πόσο και σε ποιο βαθμό η Τουρκία θα μπορέσει να συνεισφέρει σε αυτό το πόλεμο. Σε αυτό το

πλαίσιο, η νέα πολιτική των Η.Π.Α περιορίζει σε κάποιο βαθμό τις σχέσεις τους στον τομέα της ασφάλειας. (Kara, 2007, σελ.22)

Η νέα εξωτερική πολιτική των Η.Π.Α κινείται στους εξής άξονες :

- A) Ενίσχυση των συμμαχιών για την νίκη ενάντια στην παγκόσμια τρομοκρατία καθώς και εργασία όσον αφορά την αποτροπή επιθέσεων εναντίον της Αμερικής και των συμμάχων της.
- B) Συνεργασία με άλλους δρώντες έτσι ώστε να εξαλειφθούν οι περιφερειακές συγκρούσεις.
- C) Παρεμπόδιση απειλής μέσω πυρηνικών όπλων τόσο ενάντια στην Αμερική όσο και ενάντι φίλων και συμμάχων.
- D) Εγκαινίαση μιας νέας εποχής μέσω της ενίσχυσης των ελεύθερων αγορών και εμπορίου.
- E) Διεύρυνση του κύκλου της ανάπτυξης, μέσω της προώθησης της δημοκρατίας. (The White House Washington, 2002, σελ 1)

Η άμεση υποστήριξη της Τουρκίας ήταν προϊόν, πρώτα της ευαισθητοποίησης της Τουρκίας σε θέματα τρομοκρατίας, δεύτερον επειδή οι επιθέσεις σόκαραν και την ίδια την Τουρκία και τρίτον επειδή δινόταν στη χώρα ένα περιθώριο συνεργασίας. Βάσει και των προηγούμενων εμπειριών της Τουρκίας που απέκτησε πολεμώντας το Ρ.Κ.Κ, η χώρα ήταν πρόθυμη να μοιραστεί τα διδάγματα της. (Kara, 2007, σελ.27 - 28)

Οι αλλαγές στο εσωτερικό της Τουρκίας φέρνουν τους Ισλαμιστές του Ερντογάν στην εξουσία, πράγμα που σε αντίθεση με το κοσμικό κατεστημένο, προσανατολίζει την εξωτερική πολιτική της χώρας προς την Μέση Ανατολή και τον Μουσουλμανικό πληθυσμό. Η ανάδειξη της χώρας σε περιφερειακή δύναμη και η γενική προσπάθεια καλύτερευσης του όλου status της χώρας σε συνδυασμό με το νέο – οθωμανικό δόγμα Νταβούτογλου, δίνει άλλη δυναμική στις σχέσεις της με τη Δύση και αντιμετωπίζεται ως μια προσπάθεια της Τουρκίας για μια πιο «παραδοσιακή» στροφή στην εξωτερική της πολιτική. (Stampoulis, 2010, σελ. 10 - 12)

Και ενώ υπήρχαν οι προστριβές σε μια κατά τα άλλα δυνατή σχέση, το πρώτο (σημαντικό) χτύπημα έρχεται με την άρνηση της Τουρκίας να επιτρέψει την χρησιμοποίησή του εδάφους της (να δώσει πέρασμα μέσω της χώρας) για πραγματοποίηση επιθέσεων εναντίον του Ιράκ το 2003. (Φράγκος, 2012, σελ. 531).

Μετά την στασιμότητα που υπήρξε στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις την περίοδο μετέπειτα του 2003, διαβλέπεται μια αναζωογόνηση τους, κυρίως μετά την επίσκεψη του προέδρου Ομπάμα στην Τουρκία (2009), η οποία δεν φάνηκε να κρατά για πολύ καιρό. (Stampoulis, 2010, σελ. 12). Σημεία τριβής υπήρξαν ήδη από το 2002 όταν η Τουρκία κάνει προσπάθειες για σύγκλιση με Ιράν και Συρία, πράγμα απαράδεκτο ως προς την αντίληψη των Η.Π.Α αφού αυτές οι χώρες συμπεριλαμβάνονταν στον «άξονα του κακού». Ένα άλλο εξίσου σημαντικό γεγονός το οποίο δημιούργησε πρόστριβες στις σχέσεις των δύο χωρών ήταν η κατάρρευση των τουρκοϊσραελινών σχέσεων μετά και το επεισόδιο Μανί Μαρμαρα. Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι το Ισραήλ όντας κρίσιμος σύμμαχος των Ηνωμένων Πολιτειών παίζει τεράστιο ρόλο στις μεταξύ τους σχέσεις (Τουρκίας – Η.Π.Α) και αυτό γιατί η στρατηγική σχέση Άγκυρας - Τελ-Αβίβ, όπως διαμορφώθηκε από το 1994 και μετά, έδινε στις Ηνωμένες Πολιτείες την δυνατότητα προώθησης της μεταψυχροπολεμικής πολιτικής τους στην Μέση Ανατολή. Το 2009, οι πρόεδροι Γκιούλ και Μεντβέντεφ υπογράφουν κοινή διακήρυξη ενίσχυσης των σχέσεων Τουρκίας – Ρωσίας, κίνηση που φανερώνει μια ευθυγράμμιση πολιτικών των παραπάνω κρατών για την ανάσχεση της Αμερικανικής επιρροής στην περιοχή του Καυκάσου.

Συν των άλλων το τουρκικό μοντέλο το οποίο προωθούσε τον φιλελευθερισμό, τον εκδημοκρατισμό και την ανοικτή οικονομία κατά τα δυτικά πρότυπα, το 2013 φάνηκε ξεκάθαρα ότι πλέον η χώρα άρχισε να παίρνει μια στροφή προς τον αυταρχισμό, πράγμα που δεν ευχαρίστησε την κυβέρνηση των Η.Π.Α και έπαψε πλέον να είναι σε θέση να προάγει την (ήπια) ισχύ της στην Μ. Ανατολή. Η Νατοϊκή επιχείρηση στη Λιβύη εξόργισε την Τουρκία αλλά η χαριστική βολή στις μεταξύ τους σχέσεις έρχεται όταν ανατρέπεται ο Μοχάμεντ Μόρσι (της Μουσουλμανικής Αδελφότητας), εκλεγμένος πρόεδρος της Αιγύπτου, από το στρατό (2013). Ο Ερντογάν για ακόμα μια φορά αντιδρά και η Άγκυρα κατηγορεί ανοικτά την Αμερική για εμπλοκή στο πραξικόπημα σπάζοντας τελικά την όποια σύνδεση υπήρχε μεταξύ Ομπάμα – Ερντογάν.

Άξιο αναφοράς γεγονός για την εξέλιξη του Συριακού εμφυλίου ήταν η ανακήρυξη “χαλιφάτου” από τους ισλαμιστές της οργάνωσης ISIS το 2014, για την αντιμετώπιση των οποίων η Ουάσιγκτον δημιούργησε μία συμμαχία με σκοπό τον βομβαρδισμό της οργάνωσης και επ’ αυτού συνεργάστηκε στενά με κουρδικές δυνάμεις που μάχονται ενάντια στους τζιχαντιστές στο έδαφος, κίνηση που προκάλεσε αντιδράσεις από την

πλευρά της Άγκυρας δεδομένου ότι το Κουρδικό αποτελεί το μεγαλύτερο ζήτημα ασφαλείας για την Τουρκία.

Με την επαναπροσέγγιση Τουρκίας – Ρωσίας αυξάνονται και πάλι οι Αμερικανικές ανησυχίες περί διολίσθησης της Άγκυρας όλο και πιο πολύ στο «ανατολικό» στρατόπεδο, ενώ οι σχέσεις τους φτάνουν στο ναδίρ με το πραξικόπημα του 2016. Ο Ερντογάν αμέσως κατηγορεί ως κύριο υπαίτιο του πραξικοπήματος τον Φετουλλάχ Γκιουλέν (αυτοεξόριστος στις Η.Π.Α) και ζητά την έκδοσή του από τον Αμερικανό ομόλογό του που τελικά η Ουάσιγκτον δεν εκδίδει δημιουργώντας άλλη μια έκρυθμη κατάσταση στις σχέσεις των δύο χωρών. (Αλεξάνδρα Τράγκα, 2017)

Άλλα ζητήματα που δημιούργησαν τριβές κατά το παρελθόν υπήρξαν η σύλληψη και φυλάκιση του πάστορα Branson (επι σειρά μηνών το 2018) και οι μετέπειτα εκατέρωθεν κυρώσεις, η αγορά του ρωσικού πυραυλικού όπλου S – 400 παρά τις τεράστιες Αμερικανικές πιέσεις, οι κατηγορίες περί εμπλοκής της τουρκικής τράπεζας Halkbank στην παραβίαση των αμερικανικών οικονομικών κυρώσεων κατά του Ιράν καθώς και άλλα μεμονωμένα επεισόδια που δυσχέραιναν ακόμη περισσότερο τις σχέσεις τους. (Καθημερινή, 2020)

Παρά την συνεχόμενη παρακμή που διαφαίνεται εδώ και χρόνια στις σχέσεις των δύο κρατών, έγιναν και κινήσεις ως προς την αναθέρμανση και συναίνεση, όπως όταν οι Αμερικανοί πρόσφεραν εναέρια υποστήριξη στις τουρκικές δυνάμεις και τον Ελεύθερο Συριακό Στρατό, καθώς κινήθηκαν εναντίον του ISIS στα πλαίσια του αρχικού σταδίου της επιχείρησης Ασπίδα του Ευφράτη , αλλά και η κατά πολλούς αμφιλεγόμενη απόφαση του προέδρου Ντόναλντ Τράμπ για απόσυρση Αμερικανικών στρατευμάτων από τη Β. Συρία τον Οκτώβρη του 2019, ανοίγοντας τον δρόμο για την Τουρκική εισβολή που ακολούθησε. {Barnes, Schmitt, (New York Times) 2019}

Ενώ ένας άλλος εξίσου σημαντικός παράγοντας ο οποίος και δεν μπορεί να παραγνωριστεί είναι ο παράγοντας της κοινής γνώμης. Ο παράγοντας αυτός παίζει τεράστια σημασία, ειδικά όταν γίνεται λόγος για την σχέση της Τουρκίας (ένα αυταρχικό πρωσοποκεντρικό καθεστώς όπου η κοινή γνώμη και η εκλογική διαδικασία έχουν ακόμα ισχύ) με το (μάλλον) ισχυρότερο κράτος στον πλανήτη. Μια σχετικά νέα έρευνα (2019) η οποία διεξάχθηκε από το πανεπιστήμιο Kadir Has της Κωνσταντινούπολης και έλαβε χώρα από τις 12 του Δεκέμβρη μέχρι και τις 4 του Γενάρη, με δείγμα 1000 ατόμων από 20 διαφορετικές επαρχίες της χώρας έδειξε ότι

το 81,9% βλέπει τις Η.Π.Α ως απειλή. Αξίζει να αναφερθεί ότι περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες δήλωσαν ότι η Βρετανία, η Γαλλία και η Γερμανία αποτελούν απειλή για την Τουρκία υπογραμμίζοντας την αντιδυτική στάση της χώρας. Παράλληλα, οι ερωτηθέντες τοποθετούν στις απειλές χώρες όπως το Ισραήλ (63,3%), την Αρμενία (55,7%) και την Συρία (54,6%) ενώ λίγο πιο κάτω από τους μισούς θεωρούν ως τέτοιες την Ελλάδα και την Κύπρο. (middleeasteye.net, Soylu,2019)

Η Άγκυρα δεν ήταν ποτέ πελάτης της Ουάσιγκτον τουλάχιστον με την παραδοσιακή έννοια του όρου, ωστόσο η ασυμμετρία ισχύος μεταξύ των δύο χωρών συχνά υπαγόρευε ένα συγκεκριμένο μοτίβο σχέσεων στις οποίες η Τουρκία συχνά πίστευε ότι ακολουθούσε πολιτικές υπέρ των συμφερόντων των Η.Π.Α εις βάρος των δικών της. Η Ουάσιγκτον όμως με τη σειρά της δεν εμπιστεύεται την Άγκυρα, μάλιστα και εν μέρει επειδή οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι η υπερδύναμη και προσεγγίζουν τα θέματα με ένα επίπεδο εμπιστοσύνης (που μπορεί να είναι απωθητικό - έντονο) που όμως επιτρέπει στην Αμερική να είναι ή να φαίνεται «μεγαλόπνοη». Κατά αυτό τον τρόπο, οι Ηνωμένες Πολιτείες πρέπει να αρχίσουν να χτίζουν εμπιστοσύνη, πράγμα εκ των δυσκολότερων/σημαντικότερων καθηκόντων που πρέπει να επιτελεστούν, με σκοπό αυτή η σχέση να μπει στα σωστά πλαίσια. (Cook, 2012, σελ. 4-6)

4.4 Σχέσεις Τουρκίας – Ισραήλ

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο αυτών κρατών μπορούν να χαρακτηριστούν από πραγματισμό και ρεαλισμό αφού όντας από την ίδρυση του Εβραϊκού κράτους το 1948 δεν έλειψαν τα σκαμπανεβάσματα, οι έντονες διαμάχες αλλά και οι «γάμοι συμφέροντος». Η σχέση αυτών των κρατών χαρακτηρίζεται από μια δυναμική διαδικασία η οποία εμπεριέχει ένα φάσμα συμφερόντων από στρατηγικής άποψης με γεωπολιτική σημασία μέχρι οικονομική συνεργασία, εμπορικές σχέσεις και τουρισμό και που αναμφίβολα εμπλέκονται στη διαδικασία τόσο κράτη και οντότητες του υποσυστήματος της Μ. Ανατολής όσο και κράτη παγκόσμιας εμβέλειας.

Η Τουρκία όντας η πρώτη Μουσουλμανική χώρα η οποία αναγνωρίζει επίσημα την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ, δέκα μόλις μήνες μετά την ανακήρυξή του τον Μάη

του 1948, επιτρέπει, ακόμα μπορεί να λεχθεί, ότι προτρέπει Τούρκους πολίτες να μεταναστεύσουν στο Ισραήλ σε μια προσπάθεια της να έρθει πιο κοντά στις Η.Π.Α με το να αποκτήσει την συμπάθεια των εβραίων της Αμερικής αλλά και της κυβέρνησης των Η.Π.Α. Παρόλη την καλή αρχή, οι σχέσεις τους κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ιδιαίτερα καλές. (Yilmaz, σελ.162) Από την επίσημη αναγνώριση του κράτους του Ισραήλ από την Τουρκία το 1949, η τελευταία κρατά τις επαφές της με το Ισραήλ σε ένα πιο μυστικό πλαίσιο λόγω και του φόβου αλλά και της αντίδρασης που θα προξενούσε αυτό στις Αραβικές χώρες. Το 1956 με την εισβολή του Ισραήλ στην Χερσόνησο του Σινά, η Τουρκία αντιδρά υποβαθμίζοντας τους διπλωματικούς δεσμούς της με το Ισραήλ. Παρόλα αυτά οι τότε πρωθυπουργοί των δυο χωρών συναντώνται μυστικά δύο χρόνια μετά, το 1958, ώστε να ορίσουν την βάση της συνεργασίας τους και τότε συμφωνήθηκε ένα περιφερειακό σύμφωνο (peripheral pact) το οποίο θα περιελάμβανε ανταλλαγή πληροφοριών και αμοιβαία υποστήριξη των αντιστοιχών στρατευμάτων των δύο χωρών. Με τον πόλεμο των έξι ημερών η Τουρκία συνασπίζεται με άλλα αραβικά κράτη και καλούν το Ισραήλ να αποσυρθεί από τα εδάφη που κατέκτησε στον πόλεμο. Το 1976 η Τουρκία επιτρέπει στην Παλαιστινιακή Απελευθερωτική Οργάνωση (PLO) το άνοιγμα γραφείων στην Άγκυρα και από το 1979 ξεκινούν και οι επίσημες διπλωματικές σχέσεις με την PLO. Το 1980 η Τουρκία καταδικάζει την απόφαση του Ισραήλ να γίνει πρωτεύουσα του τα Ιεροσόλυμα και επίσης με την προσάρτηση της Ανατολικής Ιερουσαλήμ από το Ισραήλ τον ίδιο χρόνο, η Τουρκία υποβιβάζει σε συμβολικό επίπεδο τις διπλωματικές σχέσεις των δύο χωρών. Η δεκαετία δεν επιφύλαξε τρομερή αλλαγή στην κατάσταση της σχέσης των δύο χωρών. (Efron, 2018, σελ 5 - 7). Με την λήξη του Ψυχρού Πολέμου οι δύο χώρες έρχονται πιο κοντά ένεκα και κοινών σκοπών και συμφερόντων που η νέα μεταψυχροπολεμική πραγματικότητα δημιούργησε. Με τον πόλεμο του Κόλπου το 1990 οι δύο χώρες βρέθηκαν στον ίδιο συνασπισμό και μετέπειτα διά μέσω των Η.Π.Α οι οποίες μεσολάβησαν στην σύσφιξη των σχέσεων των δύο χωρών ξεκίνησαν να ανταλλάσσουν πληροφορίες σχετικά με τις αντίστοιχες τρομοκρατικές οργανώσεις. Οι κύριοι λόγοι που έφεραν τα κράτη στην δημιουργία καλύτερων και στενότερων σχέσεων μεταξύ τους υπήρξαν κάποιες κοινές εξωτερικές απειλές για την ασφάλεια τους. Πρώτον, και οι δύο χώρες αντιμετώπιζαν απειλές ως προς την εθνική τους ασφάλεια από αποσχιστικά κινήματα και δεύτερον, ήταν οι βλέψεις του Σαντάμ Χουσεϊν για επέκταση όπως μαρτυρά και η εισβολή στο Κουβέιτ, έχοντας και ως

επιθυμία του να καταστεί ηγέτης του Παν-Αραβισμού. Αυτά σε σχέση με τις ξεκαθάρες απόψεις (εχθρικές) που είχε για το Ισραήλ έκαναν το Ιράκ κοινό εχθρό τόσο για την Τουρκία όσο και για το Ισραήλ. Εκτός αυτού ένα ακόμη κράτος πρόβαλλε σαν κοινός εχθρός και δεν είναι άλλη από την Συρία. Τα προβλήματα και οι αντιμαχίες μεταξύ της Τουρκίας και της Συρίας που είχαν να κάνουν κυρίως με την μη αποδοχή εκ μέρους της Συρίας όσον αφορά την προσάρτηση της περιοχής του Hatay στην Τουρκία το 1936, στην αντίληψη της Τουρκίας ότι η Συρία στήριζε το PKK και τέλος το ζήτημα του νερού που εκφράζεται με την διαφωνία που υπήρχε για το καθεστώς του ποταμού Firat. Η Τουρκία θέλει τον πλήρη έλεγχο του ποταμού ενώ η Συρία υποστηρίζει πως ο ποταμός είναι ένα διεθνές ποτάμι. Σε συνδυασμό με την κατοχή των Υψωμάτων του Γκολάν από το Ισραήλ το 1967 και την έκτοτε κατοχή τους η κατάσταση θέλει τόσο την Συρία όσο και την Τουρκία στην αναζήτηση συμμάχων για την μεγιστοποίηση της ισχύος τους σε αντίθεση με τον άλλον. Ένας άλλος εξίσου σημαντικός λόγος στην προσπάθεια ενδυνάμωσης των σχέσεων της Τουρκίας με το Ισραήλ υπήρξε το γεγονός ότι κατά την δεκαετία του 1980 οι Αρμένιοι έκαναν τεράστιες προσπάθειες για να θέσουν το θέμα της Αρμενικής Γενοκτονίας στο προσκήνιο, πράγμα που ενόχλησε την Τουρκική ηγεσία. Αν συνδυαστεί με το γεγονός ότι μερίδα Αρμενίων δρούσε με σκοπό την οργάνωση ενός δικτύου ονόματι ASALA με σκοπό την βίαιη δράση εναντίον Τούρκων διπλωματών και πολιτών στο εξωτερικό, η Τουρκία χρειαζόταν ένα σύμμαχο μέρος για να αντισταθμίσει την Αρμενική επιρροή στο εξωτερικό. Η καλύτερη επιλογή ήταν το Ισραηλινό λόμπι στην Αμερική το οποίο κατείχε ιδιαίτερη επιρροή τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη. Ο πλέον όμως ουσιαστικός λόγος επήλθε από το εμπάργκο που επιβλήθηκε στην Τουρκία από τις Η.Π.Α και την Ευρωπαϊκή Ένωση στην αγορά οπλικών συστημάτων κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο, όπως και από την ανάγκη εκμοντερνισμού του στρατεύματος και των ενόπλων δυνάμεων της στην αντιμετώπιση των νέων απειλών κατά της εθνικής της ασφάλειας, στρέφεται προς το Ισραήλ.

Από την λήξη του Ψυχρού Πολέμου μέχρι και το 2000 οι σχέσεις των δύο κρατών εξελίσσονται ομαλά. Κατά την δεκαετία του 1990, Τούρκοι αξιωματούχοι επισκέπτονται το Ισραήλ και το αντίθετο. Κατά αυτή την περίοδο υπογράφονται συνθήκες οικονομικού χαρακτήρα βασισμένες στο ελεύθερο εμπόριο, στρατιωτικού χαρακτήρα με την μορφή στρατιωτικών ασκήσεων, ανταλλαγής πληροφοριών όσο

και στους τομείς της Αμυντικής Βιομηχανίας. Από εκεί και πέρα παρατηρείται αύξηση των οικονομικών συναλλαγών μεταξύ των χωρών αυτών και αύξηση στον τουρισμό εκατέρωθεν. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ένδειξης της κατάστασης των σχέσεων των δύο κρατών υπήρξε το 1999 όταν και έγινε μεγάλος σεισμός στην Τουρκία και το Ισραήλ όντας εκ των πρώτων που έσπευσαν για ανθρωπιστική βοήθεια προσέφερε τα μέγιστα στους πληγέντες. (Yilmaz, σελ 163 - 165)

Το 2000 με το ξέσπασμα της δεύτερης Intifada, η Τουρκική κοινή γνώμη τάσσεται εναντίον του Ισραήλ. Με τον ερχομό στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης, τα πράγματα παίρνουν μια διαφορετική τροπή. Παρά την δολοφονία του ηγέτη της Hamas, Sheikh Ahmet Yassin και την σκληρή ρητορική του Ερντογάν έναντι στο Ισραήλ οι εμπορικές – οικονομικές και στρατιωτικές σχέσεις διατηρήθηκαν αλλά και αναπτύχθηκαν περαιτέρω. Δεν ήταν πάρα μόνο τον Δεκέμβρη του 2008 όταν το Ισραήλ εξαπέλυσε την επιχείρηση Cast Lead στη Γάζα που επήλθαν ισχυροί κλονισμοί στις σχέσεις των δύο χωρών. Ο Ερντογάν όντας ανενήμερος για το συμβάν, έχοντας στενές επαφές με το καθεστώς στη Γάζα έκλαβε την όλη επιχείρηση σαν προσωπική προσβολή αλλά και σαν ένα δυνατό χτύπημα ικανό να κλονίσει τους δεσμούς μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας. Όμως το σημείο καμπής ανάμεσα στις δύο χώρες υπήρξε το περιστατικό που έλαβε χώρα το 2010 γνωστό και ως Mavi Marmara incident. Το Mavi Marmara υπήρξε το μεγαλύτερο πλοίο το οποίο επιχείρησε να διασπάσει τον ναυτικό αποκλεισμό της Γάζας που επέβαλε το Ισραήλ και αφότου δεν υπάκουσε στις υποδείξεις του Ισραηλίτικου Ναυτικού, άνδρες των ειδικών επιχειρήσεων του Ισραήλ εισέβαλαν στο πλοίο. Αναφορές γίνονται ότι επιτέθηκαν στους κομάντος πρώτοι οι ακτιβιστές και αντέδρασαν όντας σε καθεστώς αυτοάμυνας σκοτώνοντας εν τέλει 10 ακτιβιστές. Η Τουρκία προβάλλει το δικό της σενάριο που ισχυρίζεται ότι οι κομάντος άνοιξαν άμεσα πυρ και δολοφόνησαν τους 10 ακτιβιστές. Το συμβάν όπως και να εξελίχθηκε αποτέλεσε την κορυφή του παγόβουνου στις ήδη άσχημες σχέσεις μεταξύ τους. (Efron, 2018, σελ 7 - 10)

Από το περιστατικό αυτό και έπειτα, απελάθηκαν οι πρεσβευτές των δύο χωρών εκατέρωθεν και τερματίζεται η στρατιωτική συνεργασία μεταξύ τους. Ο Ερντογάν ζητά την απολογία του Ισραήλ όσον αφορά το συμβάν, απαιτεί την άρση του εμπάρκου στη Γάζα και την αποζημίωση των οικογενειών των ακτιβιστών που σκοτώθηκαν κατά το συμβάν. Ο Νετανιάχου αρνείται κατηγορηματικά και οι σχέσεις

των δύο χωρών μπαίνουν σε μια μακρά διαπραγματευτική περίοδο γεμάτη με σκαμπανεβάσματα (2010-2016), μέχρις ότου έρχονται σε συμφωνία το 2016. (Fanack, 2017)

Από την μια οι πιέσεις από τις Η.Π.Α, από την άλλη οι κοινές ανησυχίες τόσο του Ισραήλ όσο και της Τουρκίας για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, όσο και οι στόχοι των δύο χωρών που είχαν να κάνουν με το αποτέλεσμα του εμφυλίου πολέμου στη Συρία, έφεραν τις δύο χώρες πιο κοντά. Το γεγονός όμως που έκρινε την πορεία των σχέσεων τους ήταν ο βομβαρδισμός του ρωσικού βομβαρδιστικού που παραβίασε τον εναέριο χώρο της Τουρκίας. Οι σχέσεις της Τουρκίας και της Μόσχας ήρθαν σε απευθείας ρήξη και τα αποτελέσματα που έφερε η κίνηση αυτή όσον αφορά την Τουρκία ήταν καταστρεπτικά. Λόγος γίνεται επειδή η Ρωσία είναι σημαίων εμπορικός εταίρος για την Τουρκία η οποία παρέχει 60 και πλέον % του φυσικού αερίου της στην Τουρκία, η τελευταία συνειδητοποιεί ότι πρέπει να διαιρέσει τις ενεργειακές της ανάγκες και τότε ήταν που ανοίγει την πόρτα και πάλι στο Ισραήλ. Στην βάση αυτή και μέχρι τα τέλη του Ιούνη του 2016, οι σχέσεις ομαλοποιούνται αφού γίνονται κάποια διαβήματα από πλευράς των δύο χωρών. (Efron, 2018, σελ 11 - 14)

Μετά την μεταφορά της Αμερικανικής πρεσβείας στην Ιερουσαλήμ, την απόσυρση των Η.Π.Α από την συμφωνία με το Ιράν και τα τελευταία αιματοβαμμένα γεγονότα στη Γάζα το 2018, οι σχέσεις των δύο χωρών μπαίνουν σε νέα περίοδο ύφεσης και αναταραχών όπου ο Ερντογάν όπως και ο Νετανιάχου προβαίνουν σε μια ιδιαίτερα σκληρή ρητορική. (Κουναλάκη, 2018, Παράγραφος 1,2)

4.5 Σχέσεις Τουρκίας – Ελλάδας

Από την στιγμή της ίδρυσης του ελληνικού κράτους οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών πέρασαν από πολλά διαφορετικά στάδια - σύγκρουσης – ύφεσης – έντασης αλλά και συνεργασίας. Παρόλα αυτά οι μεταξύ τους σχέσεις μπορούν να χαρακτηριστούν περισσότερο ως συγκρουσιακές αφού στο μεγαλύτερο κομμάτι της ιστορίας τους, επικρατεί η αντιπαλότητα, η έλλειψη εμπιστοσύνης, η εικόνα του «άλλου» καθώς και η δαιμονοποίηση. Υπήρχαν βέβαια και τα παραδείγματα συνεργασίας και προσπάθειας ομαλοποίησης των σχέσεων όπως η δεκαετία του 1930

και οι προσπάθειες των Βενιζέλου – Ατατούρκ προς εγκαθίδρυση φιλικών σχέσεων εμπιστοσύνης. (Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών, 24/02/2020).

Αδύνατο όμως κάποιος να αρνηθεί το γεγονός ότι η γεωγραφική εγγύτητα και η γειτνίαση μεταξύ δύο εθνών για 600 περίπου χρόνια θα διαδραμάτιζαν καίριο ρόλο στην εμφάνιση των σημερινών ανταγωνισμών μεταξύ δύο χωρών. Πάνω σε αυτό, ο Buzan χαρακτηρίζει τα περιφερειακά συστήματα ασφαλείας ως «πρότυπα φιλίας και έχθρας που επιβεβαιώνονται σε κάποια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή». (Isiksal, 2002, σελ 124) Κατά αυτό τον τρόπο οι σχέσεις των δύο χωρών δεν επηρεάζονται απλώς από τα σημεία σημερινού ανταγωνισμού αλλά κουβαλούν μαζί τους κοινές εμπειρίες, σκέψεις, ένα αρκετά μεγάλο παρελθόν, πράγματα που ριζώνουν στο συλλογικό συνειδητό του κάθε λαού, δίνοντας άλλη δυναμική στις μεταξύ τους σχέσεις.

Έτσι λοιπόν, αρχίζοντας από τη δεκαετία του 1930, όπως προαναφέρθηκε πιο πάνω, δεκαετία που ακολουθεί το τέλος του Ελληνοτουρκικού πολέμου (1919 – 1922) και την υπογραφή των συμφωνιών της Λωζάνης (1923), ο Βενιζέλος προσπαθεί να διασφαλίσει ένα κλίμα ύφεσης έναντι των όμορων κρατών με σκοπό την επίδοση σε ένα μακροχρόνιο αναπτυξιακό πρόγραμμα, πράγμα απαραίτητο μετά από τη Μικρασιατική καταστροφή αλλά και την τεράστια εισροή προσφύγων από την Μ. Ασία. Υπογράφεται αρχικά η Ελληνοτουρκική Συνθήκη Φιλίας, Ουδετερότητας, Διαλλαγής και Διαιτησίας και έπειτα το Πρωτόκολλο Περιορισμού των Ναυτικών Εξοπλισμών (1930). Τρία χρόνια μετά υπογράφεται το Σύμφωνο της Εγκάρδιας Συνεννόησης ή Σύμφωνο της Άγκυρας όπου τα κράτη αυτά αναλάμβαναν την εγγύηση όσον αφορά τα κοινά σύνορα αλλά και δεσμεύτηκαν με την υποχρέωση συνεννόησης περί των διεθνών ζητημάτων που εκατέρωθεν αφορούσαν.

Παρόλα αυτά με την επόμενη δεκαετία, η Τουρκία βάζει σε ισχύ ένα εξαιρετικά δυσβάσταχτο φόρο (Φόρος επί της περιουσίας, 1941), ο οποίος δημιουργεί τεράστια οικονομικά προβλήματα στην Ελληνική μειονότητα της Κων/πολης. Έπειτα και στα μέσα της επόμενης δεκαετίας (1955) διενεργούνται τα Σεπτεμβριανά, ένα πογκρόμ κατά της Ελληνικής μειονότητας της Κων/πολης όπου και λεηλατήθηκαν ελληνικές περιουσίες (σπίτια, σχολεία, καταστήματα, νεκροταφεία), με βιαιοπραγίες εναντίον ελληνικού πληθυσμού της Πόλης (δολοφονίες, ξυλοδαρμοί, βιασμοί) δημιουργώντας τεράστιο πλήγμα στις σχέσεις των δύο χωρών. Το 1964 οι πλείστοι από τους

Έλληνες που έμειναν στην Κων/πολη τελικά απελάθηκαν ή υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν οικίες και κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο και να μετ' εγκατασταθούν στην Ελλάδα. (Ντόκος, 2010, σελ 5 - 9).

Από το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και έπειτα η Τουρκία εντείνει τις προσπάθειες της για εκτουρκισμό τόσο της κοινωνίας όσο και της οικονομίας θέλοντας να απαλλαχτεί από κάθε είδους μειονότητα, μια στρατηγική η οποία άρχισε κατά την διάρκεια εξουσίας του Κόμματος της Ένωσης και Προόδου (σε συστηματική βάση). Οι σχέσεις των δύο χωρών, επικεντρώνονται τόσο στο Κυπριακό ζήτημα όσο και σε ζητήματα μειονοτήτων όπως αναφέρθηκαν και πιο πάνω.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 παρατηρείται μια παρατεταμένη ένταση στις μεταξύ τους σχέσεις κινούμενη σε δύο άξονες :

A) Οι τουρκικές προσπάθειες που κινούνται αναθεωρητικά όσον αφορά το εδαφικό status quo έτσι όπως αποτυπώθηκε στη Συνθήκης της Λωζάνης (και σε άλλες διεθνείς συνθήκες) όπως και το νομικό καθεστώς που διέπει τον εναέριο και θαλάσσιο χώρο με την μορφή διεκδικήσεων και αμφισβητήσεων εις βάρος των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας.

B) Η εισβολή και κατοχή του βορείου τμήματος της Κύπρου από την Τουρκία τον Ιούλιο του 1974, κατάσταση που παραμένει ως έχει ακόμα και σήμερα. Έκτοτε και μέχρι το 1999, οι σχέσεις των δύο χωρών ακροβατούσαν μεταξύ συνεχόμενων και παρατεταμένων εντάσεων και ένοπλης σύγκρουσης (1987, 1996). Το 1999 με αφορμή και τους σεισμούς που έλαβαν χώρα, μπήκε σε τροχιά μια διαδικασία προσέγγισης. Η προσέγγιση έγινε μεταξύ άλλων και στα πλαίσια της ευρωπαϊκής προσέγγισης της Τουρκίας και λαμβάνει υπόψη ζητήματα όπως ανάπτυξης συνεργασίας σε ζητήματα «χαμηλής πολιτικής» (οικονομία – εμπόριο – τουρισμός), μείωση της (στρατιωτικής) έντασης και των διερευνητικών συνομιλιών με βάση την βολιδοσκοπηση των δυνατοτήτων που υπάρχουν για την διευθέτηση του ζητήματος οριοθέτησης υφαλοκρηπίδας.

Το Ανώτατο Συμβούλιο Συνεργασίας (2009) που δημιουργήθηκε ως ένας μηχανισμός για την περαιτέρω διάρθρωση και συνεργασία των χωρών αυτών σε ζητήματα «χαμηλής πολιτικής», κινείται στα ίδια πλαίσια σαν μια προσπάθεια δηλαδή αναζωογόνησης των σχέσεων των δύο κρατών. (Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών)

Στην ιστοσελίδα του τουρκικού υπουργείου εξωτερικών όπου και δεν γίνεται κανένας λόγος για προ του 1999 περιόδους, αναφέρεται το γεγονός ότι οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις από το 1999 και έπειτα μπήκαν σε μια νέα εποχή που χαρακτηρίζεται από την καθιέρωση διάφορων μηχανισμών διαλόγου καθώς και επισκέψεις και επαφές υψηλού επιπέδου. (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs)

Παρόλα αυτά σήμερα οι σχέσεις των δύο χωρών δεν φαίνονται ιδιαίτερα φιλικές, το αντίθετο μάλλον. Η κατάσταση παραμένει η ίδια όσον αφορά τις παραβιάσεις κυριαρχικών ελληνικών δικαιωμάτων, όπως και οι αμφισβητήσεις νομικών καθεστώτων που αφορούν τον θαλάσσιο και εναέριο χώρο από την πλευρά της Τουρκίας.

Τα ζητήματα που σήμερα φέρνουν σε συνεχή αντιπαλότητα τα δύο κράτη εν συντομία, είναι το Κυπριακό (από το 1950 και μετά), η σύγκρουση συμφερόντων όσον αφορά το περίπλοκο ζήτημα του Αιγαίου, το οποίο περικλείει μέσα πολλές διαφωνίες και ασυμφωνίες μεταξύ των δύο χωρών και τα ζητήματα μειονοτήτων. (Heraclides, 2011, σελ 1 - 2)

4.6 Συμπεράσματα 4^{ου} Κεφαλαίου

Σε αυτό το κεφάλαιο έγινε λόγος για τις κινήσεις της Τουρκίας σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο, τις στρατηγικές επιλογές της, τις σχέσεις της με άλλα κράτη και οργανισμούς αλλά και λόγος έγινε για τις επιδιώξεις της στο εγγύς μέλλον. Από το κεφάλαιο αυτό μπορούν να εξαχθούν κάποια γενικά συμπεράσματα όσον αφορά την συμπεριφορά της χώρας στο διεθνές σύστημα.

Η Τουρκία μιμείται (σε μικρογραφία) τις τακτικές που χρησιμοποιούν οι υπερδυνάμεις όπως ο πολιτικός ρεαλισμός και η μακιαβελική πολιτική, η ελαστικότητα που δείχνουν σε διάφορα ζητήματα (π.χ. συμμαχίες), η προπαγάνδα, η παρεμβατική εξωστρέφεια και ο καλυμμένος (εντέχνως) αμοραλισμός. Παρόλα αυτά μια εκ των πολλών διαφορών μεταξύ δυνάμεων περιφερειακής εμβέλειας και δυνάμεων με παγκόσμια εμβέλεια είναι ότι οι πρώτες είναι εξαρτώμενες από τις δεύτερες σε βαθμό πολύ μεγαλύτερο από όσο οι δεύτερες από τις πρώτες. Από διαφορετική σκοπιά, οι περιφερειακές δυνάμεις δεν πρέπει τουλάχιστον να βάζουν

εμπόδια στα σχέδια και στις στρατηγικές των υπερδυνάμεων ενώ μια ιδανική κατάσταση για τις εκατέρωθεν ομάδες κρατών, είναι οι περιφερειακές δυνάμεις να αναπτύσσουν πολιτικές που να ευθυγραμμίζονται με τους στόχους και τις επιδιώξεις των υπερδυνάμεων. Για την καθιέρωση της Τουρκίας ως περιφερειακή δύναμη προϋποθέτεται η συγκατάθεση ΗΠΑ και Ρωσίας, ενώ πρέπει οι πολιτικές της να πείθουν τις παραπάνω χώρες ότι η «σύμμαχος» τους θα υπερασπιστεί τα κατά περίπτωση συμφέροντά τους.

Πλέον είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η Τουρκία από προπύργιο της Δύσης στη Μέση Ανατολή, σιγά-σιγά μετατρέπεται σε μεγάλο πρόβλημα της Δύσης στην περιοχή. Ο Ερντογάν έχει επιλέξει τον δρόμο της μονομερούς και κατά βούληση δράσης ως προς την προώθηση των δικών του συμφερόντων ακόμα και αν το τίμημα είναι η απομόνωση της χώρας του. Αυτό όμως δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να αναιρέσει το γεγονός ότι βρίσκεται σε αδιέξοδο και οδηγείται σε αντανακλαστικές κινήσεις οι οποίες τον καθιστούν μέχρι ενός σημείου απρόβλεπτο.

Όσον αφορά τις σχέσεις της με τη Δύση, αυτή η αποστασιοποίηση που παρουσιάζει τον τελευταίο καιρό εντάσσεται στο πλαίσιο της νέας διεθνής δομής που δημιουργείται (από μονοπολικό σε πολυπολικό) που τείνει στη δημιουργία περιφερειακών ζωνών επιρροής (με τοπικού ή διευρυνμένου χαρακτήρα επιρροής) και στη θέση που η χώρα θέλει να κατέχει μέσα σε αυτή τη νέα δομή. Η Τουρκία σε αυτό, πιστεύει ότι η Δύση και οι Η.Π.Α έπαψαν να έχουν την θέληση ή την δυνατότητα επιρροής στη Μ. Ανατολή ή αν την έχουν τα συμφέροντα τους έρχονται πολλές φορές σε σύγκρουση αναγκάζοντας την να επιλέξει διαφορετικές προσεγγίσεις. Η επιδίωξη της Τουρκίας για αναγνώριση ισότιμου ρόλου τόσο με τις Η.Π.Α όσο και με την Ε.Ε. δείχνει μάλλον υπερβολική αυτοπεποίθηση, ενώ οι σχέσεις της με τη Ρωσία και άλλα κράτη (εχθρικά προς την Δύση) κινούνται σε αυτό το πλαίσιο. Έτσι από την πλευρά των Μ. Δυνάμεων η Τουρκία δεν αποτελεί τίποτα περισσότερο από ένα μεγάλο γεωπολιτικό μέγεθος που κανένας δεν το θέλει ως τέτοιο, αλλά κανένας δεν ξέρει τι θα γίνει εάν καταρρεύσει.

Προς στιγμής, ο τουρκικός αναθεωρητισμός αποτελεί μέρος βραχυπρόθεσμου σχεδιασμού και πηγάζει από την αντίληψη της ηγεσίας ότι στερείται ζωτικό χώρο, με σκοπό να εργαλειοποιηθεί σαν προληπτική άμυνα έναντι υπαρκτών και μη απειλών προς τις απειλές εθνικής ασφαλείας.

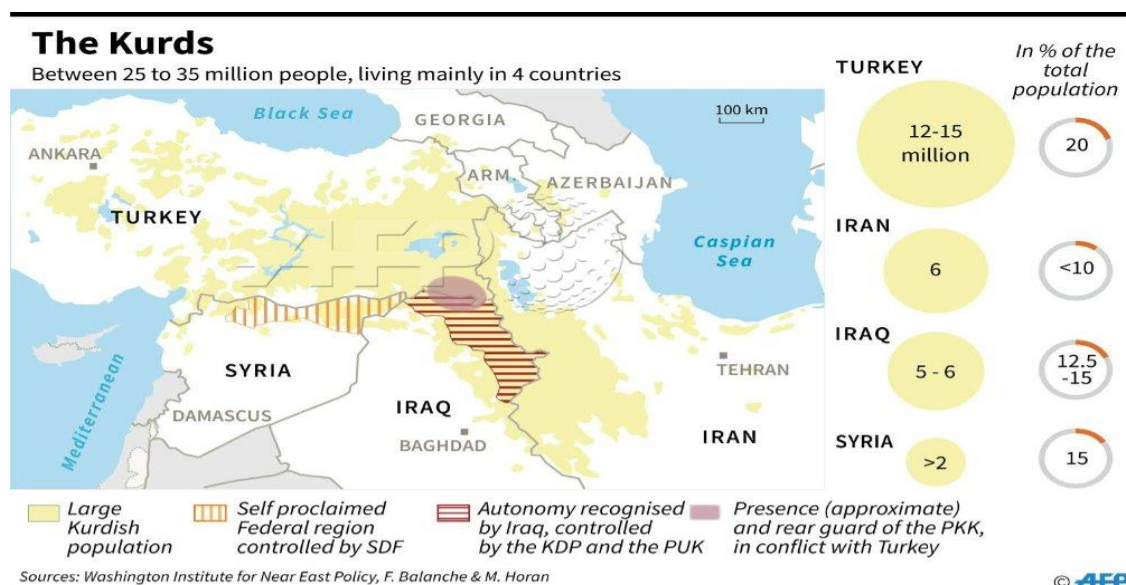
Το ζήτημα που τίθεται κατά πόσο η Τουρκία θα βγει μακροπρόθεσμα κερδισμένη από αυτή τη στρατηγική («παίζει» σε τεταμένο σχοινί μεταξύ Ρωσίας – Η.Π.Α για να αποκτήσει βραχυπρόθεσμα οφέλη) κρίνεται εξαιρετικά επικίνδυνο, αφού από στιγμή σε στιγμή θα έρθει σε σύγκρουση με τα συμφέροντα της μιας ή της άλλης δύναμης και θα βρεθεί (για ακόμα μια φορά) ενώπιον των περιορισμών της.

Αυτό, κατά πρώτο λόγο, έχει να κάνει με το γεγονός ότι μια δύναμη περιφερειακής εμβέλειας δεν μπορεί να καθυποτάξει τα συμφέροντα μιας υπερδύναμης (σε μακροχρόνιο επίπεδο) αλλά μάλλον συμβαίνει το αντίθετο.

5.0 Κρίσιμα Ζητήματα Εξωτερικής Πολιτικής και Επιδιώξεις

5.1 Κουρδικό

Χάρτης 5.1

(<https://twitter.com/AFP/status/1081188500525875200>)

Το Κουρδικό ζήτημα μπορεί να λεχθεί ότι δεν αποτελεί ένα εσωτερικό πρόβλημα μόνο όσον αφορά την Τουρκία αλλά εκτείνεται και στην σφαίρα της διεθνούς πολιτικής. Σύμφωνα με χάρτη που παρουσίασε το Γαλλικό Πρακτορείο Ειδήσεων (AFP) στις 4 Ιανουαρίου 2019, 25 έως 35 εκατομμύρια Κούρδοι ζουν κυρίως σε 4 χώρες. Τα 12-15 εκατομμύρια (έως 20% του πληθυσμού), στη Τουρκία, 6 εκατομμύρια (λιγότερο από 10% του πληθυσμού) στο Ιράν, 5-6 εκατομμύρια (12,5-15% του πληθυσμού) στο Ιράκ και λιγότεροι από 2 εκατομμύρια (15% του πληθυσμού) ζουν στη Συρία. Οι αριθμοί διαφοροποιούνται από ανάλυση σε ανάλυση καθώς σχετίζονται με πολιτικές σκοπιμότητες.

(<https://twitter.com/AFP/status/1081188500525875200>)

Η περιοχή η οποία μπορεί να αναφερθεί ως Κουρδιστάν, αν και δεν υπήρξε ποτέ μια επίσημα αναγνωρισμένη γεωγραφική περιοχή που να θεωρείται ως τέτοια, καταλαμβάνει ένα τόξο οροσειρών που περικλείουν μια σειρά εσωτερικών πεδιάδων και συμπίπτουν με τα σύνορα του Ιράκ, Ιράν, Συρίας και της Τουρκίας. Όπως έχει προαναφερθεί, οι Κουρδικοί πληθυσμοί σήμερα είναι διαμοιρασμένοι σε τέσσερις κυρίες χώρες (Τουρκία, Συρία, Ιράκ, Ιράν) αλλά υπάρχουν και πληθυσμοί σε περιοχές της πρώην Σοβιετικής Ένωσης κυρίως το Αζερμπαϊτζάν και την Αρμενία. Παρόλο τον σχετικά μεγάλο πληθυσμό των Κούρδων, ο λαός αυτός αποτελεί μειονότητα στο εσωτερικό κάθε χώρας. Η Τουρκία κατέχει το μεγαλύτερο τμήμα του Κουρδιστάν εφόσον καλύπτει μια περιοχή της τάξης του 30% της συνολικής θεωρούμενης Κουρδικής περιοχής. Ο φυσικός πλούτος (χαλκός, σίδηρος, χρώμιο και πάνω από όλα πετρέλαιο) σε συνδυασμό με την στρατηγική σημασία του Κουρδιστάν όσον αφορά την πολιτική και την οικονομία της Μ. Ανατολής, εξηγούν κατά κάποιο τρόπο το γεγονός ότι ο πληθυσμός των Κούρδων βρίσκεται διαμοιρασμένος και έγιναν αλλά και συνεχίζουν να γίνονται προσπάθειες ελέγχου τους από τις χώρες όπου βρίσκονται. Παρά τον πλούτο των Κουρδικών περιοχών, οι περιοχές αυτές αποτελούν τα πιο υποανάπτυκτα μέρη των χωρών των οποίων εντάσσονται. Αυτό εν μέρει μπορεί και να αποδοθεί στο γεγονός ότι ιστορικά οι εκάστοτε χώρες προσπάθησαν να αφομοιώσουν τον Κουρδικό πληθυσμό με βίαιο τις περισσότερες φορές τρόπο αλλά και να τους εξοντώσουν (φυσική εξόντωση), εγχείρημα που όχι μόνο κρίνεται δύσκολο, αλλά μπορεί να θεωρηθεί και αδύνατο εξαιτίας πολλών παραγόντων και κυρίως του πολυάριθμου πληθυσμού τους. (Δημήτρακα, 2001, σελ.9 – 11).

Το Κουρδικό αποτελεί ένα πολυεπίπεδο και πολυδιάστατο ζήτημα για το οποίο, όπως προμηνύεται από πολλούς αναλυτές, δύσκολα θα επέλθει κάποια μορφή λύσης και συμβιβασμού και αν υπάρξει για πόσο θα κρατήσει. Άπτεται ζητημάτων τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής πολιτικής, επηρεάζει και επηρεάζεται από θέματα οικονομικά και πολιτικά τόσο εντός του υποσυστήματος της Μ. Ανατολής όσο και από διεθνή συμφέροντα και στρατηγικές.

Σε ένα πρώτο επίπεδο κοιτάζοντας το όλο θέμα ιστορικά, η κοινή ιστορική μνήμη της Κουρδικής κοινότητας κάνει εξαιρετικά δύσκολη την αποδοχή και την συμφιλίωση μεταξύ των δύο εθνών (Τούρκοι – Κούρδοι). Από την άλλη, παρατηρείται ότι όποτε η Τουρκία κρατά μια πιο ήπια πολιτική απέναντι στους Κούρδους οι Κούρδοι διεκδικούν ισχυρά και δυναμώνουν πολιτικά. Αυτό μπορεί να

φανεί και το 1960 με την υιοθέτηση του μέχρι σήμερα πιο φιλελεύθερου συντάγματος από την Τουρκία αλλά και πιο πρόσφατα με την ενδυνάμωση του HDP εν μέσω εκχειρίδας και η πρόταξη του απέναντι στις προσωπικές φιλοδοξίες του Ερντογάν. Και αντίθετα όταν σκληρύνει την στάση της η κυβέρνηση παρατηρείται ριζοσπαστικοποίηση και περεταίρω συσπείρωση των Κούρδων. Αυτό αποτελεί μία πτυχή της εσωτερικής διάστασης όσον αφορά το Κουρδικό. Ένεκα και της μεγάλης μάζας Κουρδικού πληθυσμού στην Τουρκία, το εκλογικό ενδιαφέρον εισέρχεται στην ανάλυση και θεωρείται μεγάλης σημασίας. Ασφαλώς ζήτημα υψίστης σημασίας αποτελεί και η τρομοκρατία και οι επιθέσεις των ανταρτών αλλά και το οικονομικό κόστος της συντήρησης της διαμάχης. Στο επίπεδο της περιφερειακής και διεθνής σκηνής άπτεται των θεμάτων και πάλι ασφαλείας καθώς οι Κούρδοι διαμοιρασμένοι σε τέσσερα κυρίως κράτη λειτουργούν ως proxies αλλά και μοχλός πίεσης δημιουργώντας προστριβές στις σχέσεις μεταξύ των κρατών αυτών. Τα πετρελαικά αποθέματα της περιοχής όπως και τα υδάτινα αποθέματα και ο έλεγχός τους κρίνονται υψίστης σημασίας. Επιπλέον λειτουργεί και σαν ένα ζήτημα λεπτό αφού η κατάσταση στη Συρία και στο Ιράκ θεωρείται ανεξέλεγκτη, υπάρχει πρόσφορο έδαφος ανάπτυξης για τις Κουρδικές δυνάμεις, γεγονός που αυξάνει συνεχώς τις ανησυχίες της Τουρκίας.

Επιπλέον όπως μαρτυρά και ένα επεισόδιο – σκάνδαλο της δεκαετίας του 1990 (1995), το σκάνδαλο του Σουσουρλούκ, φαίνεται ότι μέσα από την σύγκρουση κάποιοι κύκλοι βγαίνουν κερδισμένοι κυρίως μέσω παράνομων δραστηριοτήτων και πιστεύεται ότι και το επίσημο Τουρκικό κράτος βρίσκεται μπλεγμένο. Οι παράνομες δραστηριότητες αφορούν κυρίως λαθρεμπόριο ναρκωτικών, παράνομη μετανάστευση κ.α. Το γεγονός ότι η Τουρκία υποστηρίζει ότι το PKK χρηματοδοτείται μέσω του εμπορίου ναρκωτικών και ότι από την άλλη το PKK κατηγορεί το επίσημο Τουρκικό κράτος για τον ίδιο λόγο είναι χαρακτηριστικό της κατάστασης που λαμβάνει χώρα στα ανατολικά. Επιπλέον στο κομμάτι της διεθνούς σφαίρας, η διεθνής γνώμη αλλά και οι συμμαχίες παίζουν ξεχωριστό ρόλο αφού τα συμφέροντα του κάθε δρώντα στην περιοχή συνήθως δίστανται μέσω διαφορετικών χρονικών διαστημάτων και αναλόγως της περίπτωσης. Έτσι δημιουργείται στην περιοχή ένα πλέγμα συμφερόντων που διαμορφώνει ευκαιριακές συμμαχίες και με συμφέροντα χωρών τα οποία αλληλοσυγκρούονται. Η Τουρκία σε αυτό το σημείο χρησιμοποιεί την προπαγάνδα για την προβολή προς τα έξω της εικόνας που η ίδια θέλει να προβάλλει

και εκλαμβάνοντας την κάθε παρατήρηση κάποιου κράτους λόγω χάρη για την καταπάτηση ανθρωπίνων δικαιωμάτων που λαμβάνει χώρα εντός της Τουρκίας, ως χώρα που συγκαλύπτει και συνηγορεί υπέρ τρομοκρατών. (Τουλουμάκος, 2013, σελ 11 - 15)

Έτσι οι αρχικές διακηρύξεις του Α.Κ.Ρ και του Ερντογάν για προσπάθεια επίλυσης του ζητήματος, απέτυχαν και στην τελική φάνηκε η επιπολαιότητα των χειρισμών της κυβέρνησης του, με αποτέλεσμα όλες οι προσπάθειες συμφιλίωσης (μυστικές ή μη) να πέσουν τελικά στο κενό. Η ατζέντα του Ερντογάν που εξαρχής είχε επικεντρωθεί στην κυριαρχία επί του κόμματος και στην εσωτερική κυρίως πολιτική αλλά και στην εδραίωση της εξουσίας του, οι κουρδικές ψήφοι από καιρό σε καιρό αποδείχθηκαν χρήσιμες για αυτόν τον σκοπό, ειδικά κατά τα πρώτα χρόνια της εξουσίας του ΑΚΡ. Καθώς περνούσαν τα χρόνια και οι υποσχέσεις του ΑΚΡ δεν υλοποιούνταν, οι κουρδικές ψήφοι κατακτώνταν ολοένα και πιο δύσκολα από ότι οι ψήφοι των εθνικιστών. Η χειραγώγηση του κουρδικού ζητήματος για τους εγχώριους πολιτικούς λόγους του, σε μια εποχή που οι κουρδικές κατοικημένες περιοχές στη Μέση Ανατολή έχουν δοκιμαστεί από περιφερειακές και διεθνείς εντάσεις και συγκρούσεις, μετέτρεψε το γεωγραφικό πλεονέκτημα της Τουρκίας σε γεωστρατηγικό μειονέκτημα. Η αναταραχή στη Συρία και το Ιράκ έχει ενισχύσει το κουρδικό ζήτημα και ο Ερντογάν φαίνεται να μην κατανοεί τους κινδύνους αντιμετώπισής του υπό το πρόσχημα των εγχώριων πολιτικών φιλοδοξιών του ή απλώς επιλέγει να μην το αντιμετωπίσει ρεαλιστικά απορρίπτοντας τις αντίθετες φωνές με απλές λαϊκιστικές παρατηρήσεις, με στόχο βραχυπρόθεσμα οφέλη εθνικιστικής φύσεως. (Derisiotis, 2019, σελ. 53-68)

5.2 Ευρωπαϊκή Ένωση

Το Ιστορικό

Μπορεί να λεχθεί ότι, από την ίδρυση της ακόμα η Τουρκία, έκανε κινήσεις έτσι ώστε να αναγνωριστεί αλλά και να βρεθεί πιο κοντά στα δυτικά κράτη. Προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε όταν έγινε μέλος του ΝΑΤΟ και του ΟΟΣΑ. Το 1959 η Τουρκία κάνει αίτηση για προσχώρηση στην ΕΟΚ, με τον τότε πρωθυπουργό της χώρας Αντνάν Μεντερές να δηλώνει ότι με αυτό το αίτημα η Τουρκία κάνει το πρώτο

βήμα προς την Ευρώπη. Το υπουργικό συμβούλιο της ΕΟΚ αποδέχεται την αίτηση της Τουρκίας και προτείνουν μια συνεργασία έτσι ώστε να μπορέσει η χώρα να εκπληρώσει τα κριτήρια για πλήρη ένταξη. Οι συνεχιζόμενες διαπραγματεύσεις οδήγησαν στην υπογραφή συμφωνίας συνεργασίας μεταξύ Τουρκικής Δημοκρατίας και ΕΟΚ (Συμφωνία της Άγκυρας) το 1963. Τον επόμενο χρόνο τίθεται σε εφαρμογή και στην ουσία αποτελεί την νομική βάση για την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ. Στη συμφωνία της Άγκυρας προβλήθηκαν τρεις φάσεις, η προετοιμασία, η μετάβαση και η τελική περίοδος για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΟΚ. Η περίοδος προετοιμασίας άρχισε την 1η Δεκεμβρίου 1964, όταν τέθηκε σε ισχύ η συμφωνία. Με το επιπρόσθετο πρωτόκολλο που μπήκε σε εφαρμογή το 1973, σηματοδοτήθηκε το τέλος της περιόδου προετοιμασίας και έμπαιναν οι βάσεις για το δεύτερο στάδιο της Συμφωνίας της Άγκυρας που ήταν η μετάβαση. Κατά αυτή την περίοδο παρατηρήθηκε η ελεύθερη μετακίνηση ανθρώπων αλλά και βιομηχανικών και αγροτικών προϊόντων. Στα πλαίσια του πρωτοκόλλου, η ΕΟΚ κατάργησε τους δασμούς αλλά και τους ποσοστιαίους φραγμούς στις εισαγωγές από την Τουρκία με την προϋπόθεση ότι και η Τουρκία σταδιακά θα καταργούσε τους δασμούς στα βιομηχανικά προϊόντα της ΕΟΚ. Έτσι καθορίστηκε μια 22ετής περίοδος προσαρμογής για την ίδρυση της τελωνειακής Ένωσης. Για πολιτικό-οικονομικούς λόγους οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ε.Ε ήδη από την δεκαετία του '70 ήταν τεταμένες και το 1980 μετά το πραξικόπημα του Σεπτεμβρίου οι σχέσεις διακόπτονται. Το 1984 η Τουρκία μπαίνει σε διαδικασίες ούτως ώστε να αναζωογονήσει τις σχέσεις της με την ΕΟΚ, που παράμειναν στάσιμες από το 1980 στο πλαίσιο του ανοίγματος της Τουρκικής οικονομίας στις διεθνείς αγορές. Χωρίς να περιμένει την ολοκλήρωση των τριών φάσεων που υπαγορεύει η συμφωνία της Άγκυρας, η Τουρκία το 1984 κάνει αίτημα για πλήρη ένταξη στην Ε.Ε. Η Ε.Ε απορρίπτει το αίτημα της και συνεχιζονται οι προσπάθειες για τήρηση του πρωτοκόλλου και ολοκλήρωση της δεύτερης φάσης. Το 1995 ξεκινούν οι προσπάθειες τελειοποίησης της τελωνειακής ένωσης και ολοκληρώνονται μετά από δύο χρόνια διαπραγματεύσεων. Η Τελωνειακή Ένωση θεωρείται ως ένα από τα μεγαλύτερα στάδια για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της Τουρκίας. Στην διάσκεψη του Ελσίνκι το 1997 η Τουρκία αναγνωρίζεται επίσημα και χωρίς προϋποθέσεις ως υποψήφια χώρα σε ισότιμη βάση με τα άλλα υποψήφια κράτη. Μέχρι την διάσκεψη στις Βρυξέλλες το 2004 η Τουρκία διενήργησε πρόοδο ως προς την συμμόρφωση και την ευθυγράμμιση των πολιτικών της με τα ευρωπαϊκά

πρότυπα, έτσι τον Οκτώβρη του 2005 αρχίζουν οι διαπραγματεύσεις για ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. (Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs)

Ήδη από τις αρχές του 21ου αιώνα, η ενταξιακή διαδικασία της Τουρκίας αποτελούσε μια αρκετά υποσχόμενη στρατηγική απόφαση από πλευράς της Ε.Ε. Με την εκλογική νίκη του ΑΚΡ τον Νοέμβρη του 2002 αρχίζει να διαφαίνεται μια στροφή τόσο της εξωτερικής όσο και τις εσωτερικής πολιτικής της χώρας προς τα δυτικά. Έως την σύνοδο των Βρυξελλών τον Δεκέμβριο του 2004 υιοθετήθηκαν πέντε πακέτα μεταρρυθμίσεων και τροποποιήθηκαν συνολικά πάνω από 63 νόμοι έτσι ώστε να πλησιάσουν τις δυτικοευρωπαϊκές κοινωνικές δομές και πρότυπα. Παρόλα αυτά, το 2015 η διαδικασία ένταξης παγώνει, οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ε.Ε γίνονται όλο και πιο δυσλειτουργικές ενώ οι εσωτερικές αλλά και περιφερειακές εξελίξεις δυσκολεύουν τις σχέσεις της Τουρκίας με την Δύση. Τόσο οι εύθραυστες σχέσεις με τους Κούρδους και η επανεκκίνηση των εχθροπραξιών το 2015 αλλά κυρίως με το πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016 η δημοκρατία στην Τουρκία αρχίζει να δοκιμάζεται σοβαρά. Διώξεις αντιφρονούντων και φυλακίσεις, λογοκρισία του λόγου και του Τύπου, προσπάθεια αναδιάρθρωσης του κρατικού μηχανισμού μέσα από αυθαίρετες απολύσεις είναι κάποια από τα στοιχεία που μαρτυρούσαν την όλο και μεγαλύτερη απόσταση που άρχισε να χωρίζει την Τουρκία από την Ευρώπη και τις αξίες που η τελευταία πρεσβεύει. (CNN Greece, Γαβαλάς, 2019, παράγραφος 2^η, 3^η)

Πολιτικές σχέσεις κατά τη περίοδο του Α.Κ.Ρ

Ο Niyazi Kizilyurek αναφέρει ως προς την αναρρίχηση του Α.Κ.Ρ στην εξουσία *«Ταυτόχρονα με την υποψηφιότητα της για ένταξη στην Ε.Ε. (η Τουρκία) εισερχόταν σε μια νέα περίοδο εντάσεων και αγώνα. Αυτός ο αγώνας θα ήταν η πάλη ανάμεσα σε εκείνους που προσδοκούσαν τον εκδημοκρατισμό της χώρας και τις δυνάμεις που ήθελαν να προστατεύσουν την καθεστηκία τάξη...Όταν ήλθε στην εξουσία το Α.Κ.Ρ, η μεγάλη πλειοψηφία του λαού είχε εναποθέσει τις ελπίδες της στην Ε.Ε. και αυτό σήμαινε μεγάλη λαϊκή υποστήριξη για το Α.Κ.Ρ...Έτσι το Α.Κ.Ρ αφομοίωσε έξυπνα τον εκδυκτισμό του Ατατούρκ και κατ' αυτό τον τρόπο κατάφερε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που πήγαζαν από την αμφισβήτηση του και να νομιμοποιήσει την παρουσία του.»* (Kizilyurek, 2006, σελ.187 – 188). Στην ίδια λογική ο Κωνσταντίνος Φίλης

αναφέρεται στα μέτρα εκδυτικισμού της πρώτης περιόδου της εξουσίας του Α.Κ.Ρ ως η πρώτη σύγκρουση επιβίωσης του τότε πρωθυπουργού Ερντογάν ενάντια στο κοσμικό κατεστημένο. Αναφέρει «ο Ερντογάν χτύπησε την κεμαλική καθεστηκνία τάξη σε τρία επίπεδα : (το πρώτο επίπεδο) στη θεσμική της αποδυνάμωση με τις ευλογίες της Ε.Ε, εμφανιζόμενος αρχικά ως μεταρρυθμιστής των διαχρονικών στρεβλώσεων στη λειτουργία του κράτους δικαίου και της ελευθερίας της έκφρασης.» (Φίλης, 2017, σελ. 8)

Έτσι κατά την πρώτη φάση (1999 – 2006) η κατάσταση φάνηκε να ευνοεί τις υγιείς μεταξύ τους σχέσεις ένεκα των παραγόντων που αναφέρθηκαν πιο πάνω από την πλευρά της Τουρκίας αλλά και από την αναθέρμανση των σχέσεων της με την Ελλάδα έπειτα τους καταστροφικούς σεισμούς. Η Τουρκία προβαίνει σε πολιτικές που παραπέμπουν στην συμπλήρωση των κριτηρίων της Κοπεγχάγης έχοντας φιλοδυτικό και φιλελεύθερο πρόσημο. Όμως, όπως η συνέχεια έδειξε η κατάσταση αυτή δεν κράτησε για πολύ, έτσι από το 2007 μέχρι και το 2013 ξεκινά η δεύτερη φάση στις μεταξύ τους σχέσεις. Η φάση αυτή χαρακτηρίζεται από στασιμότητα και έλλειψη κοινής βάσης για εγκαθίδρυση καλύτερων και πιο αποδοτικών σχέσεων. Κατά πρώτο, οι νέες ηγεσίες (συντηρητικές) Μέρκελ και Σαρκοζί σε Γερμανία και Γαλλία αντίστοιχα, φάνηκαν πολύ πιο απρόθυμες ως προς την ένταξη της Τουρκίας στην Ε.Ε. από ότι οι προκάτοχοί τους. Το δεύτερο ζήτημα ήταν η είσοδος της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση μετά την αποτυχία του Σχεδίου Ανάν και η δυνατότητα καθορισμού των δικών της όρων (άσκηση Veto π.χ.). Εν τω μεταξύ στην Τουρκία ο Ερντογάν εφαρμόζει μια πολιτική απομάκρυνσης παραγόντων που θεωρούνταν απειλές προς το Α.Κ.Ρ, μετά ειδικά τη σαρωτική νίκη του στις εκλογές του 2007. Όσο το Α.Κ.Ρ εδραίωνε την εξουσία του, τόσο περισσότερο η Ε.Ε. καθίσταται και πιο αχρείαστη για αυτόν και το κόμμα του. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ακολουθείται μια ανεξάρτητη πολιτική, ειδικά μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 και τις εξεγέρσεις της Αραβικής Άνοιξης. Η τρίτη φάση από το 2013 και εντεύθεν χαρακτηρίζεται από τον υποβιβασμό όσον αφορά τις πολιτικές σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της Ε.Ε. Αυτό κυρίως έχει να κάνει με την αυταρχική στροφή του Ερντογάν, αρχής γενομένης με την άγρια καταστολή στο πάρκο Gezi το 2013, τις εκκαθαρίσεις, απολύσεις, κρατήσεις και φυλακίσεις μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016 και την διάβρωση του διαχωρισμού των εξουσιών μετά και την εισαγωγή του «υπερ-προεδρικού» θεσμού το 2017. (Lecha 2019, σελ. 4 – 6)

Η διαχρονική αντίληψη της Άγκυρας έναντι Βρυξελλών κινείται γύρω από την καχυποψία από την μια και από την θυματοποίηση της πρώτης έναντι της δεύτερης. Το γεγονός ότι η χώρα με την πάροδο των χρόνων εξελίχτηκε σε «αιώνια αρραβωνιαστικιά» μιας «κλειστής χριστιανικής ένωσης» που δεν την θέλει είναι η πρώτη κατηγορία που χρεώνει η Τουρκία στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης ένα άλλο ζήτημα που η Τουρκία χρεώνει στην Ένωση είναι η στήριξη των «εχθρών» της και η περιφρονητική στάση έναντι στις ευαισθησίες της (γκιουλενιστές, Κούρδοι). Ανάμειξη στα εσωτερικά της χώρας και παρότρυνση ρητού ενστερνισμού ευρωπαϊκών αξιών, υπεροπτικό ύφος και απόπειρες επιβολής του ευρωπαϊκού μοντέλου κατά την αντίληψη της Άγκυρας αποτελούν λάθος προσέγγιση της Ε.Ε. έναντι στην Τουρκία και παραπέμπουν περισσότερο σε σχέση δάσκαλου – μαθητή παρά σε ισότιμους εταίρους. Αθέτηση υποσχέσεων και περιορισμένη κατά τα συμφέροντα της Ε.Ε. όρεξη για συνεργασία. Απεναντίας η Ε.Ε. θεωρεί επικίνδυνες τις προσπάθειες της Τουρκίας ως προς την κινητοποίηση ατόμων τουρκικής καταγωγής που διαμένουν σε κράτη – μέλη της Ένωσης για δικούς της σκοπούς (θηρσκευτική διπλωματία), ενώ σε αυτό το πλαίσιο μπορεί να ενταχθεί και η ρητορική του Τούρκου προέδρου απευθυνόμενη στους Τούρκους της Ευρώπης να γεννούν πέντε παιδιά (ενώ στους αντίστοιχους της Τουρκίας τρία) με σκοπό την δημογραφική αλλοίωση της Ευρώπης. Με λίγα λόγια την εργαλειοποίηση των Τούρκων της Ευρώπης για τα συμφέροντα της Τουρκίας. (Φίλης, 2017, σελ. 67 - 70)

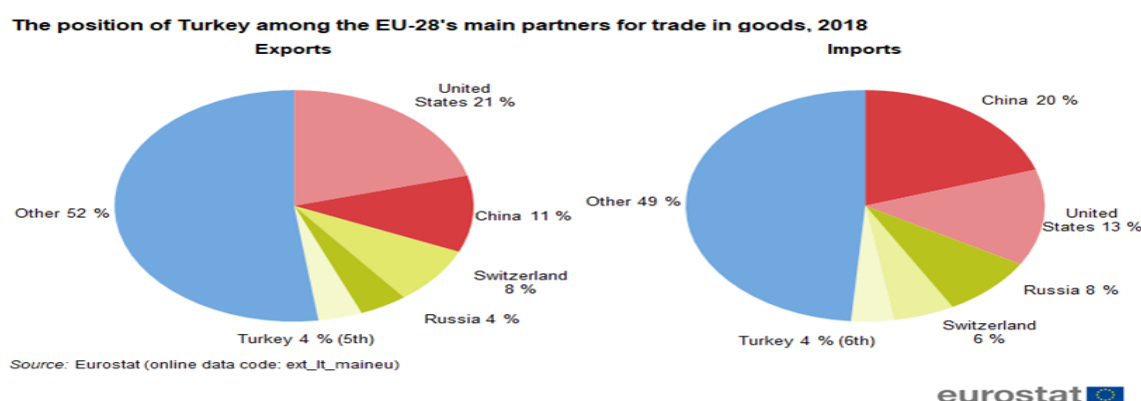
Παρόλα όμως τα προβλήματα όσον αφορά τις αντιλήψεις, την αμφίδρομη καχυποψία αλλά και τις δυσκολίες υπήρξαν σαφείς ενδείξεις ότι οι δύο πλευρές συνειδητοποιούν ότι χρειάζονται ο ένας τον άλλον και ότι, όταν εμφανίζεται κίνδυνος αποσταθεροποίησης, μπορούν να αφήνουν στην άκρη τις πολιτικές τους διαφορές. Το μεταναστευτικό, στην κρίση του 2015/2016 αλλά και η νομισματική κρίση στην Τουρκία το 2018 είναι μόνο δύο παραδείγματα. Σε κρίσιμες στιγμές, φαίνεται ότι ο πραγματισμός κερδίζει έδαφος. . (Eduard Soler i Lecha, 2019, σελ. 6). Αυτό γιατί από την πλευρά της Τουρκίας αναγνωρίζεται κυρίως η ανάγκη στήριξης της τουρκικής οικονομίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση (η Ε.Ε. είναι η κύρια πηγή άμεσων ξένων επενδύσεων προς την χώρα αντιπροσωπεύοντας το 67,2% της εισροής άμεσων ξένων επενδύσεων μεταξύ 2002-2018). Από ευρωπαϊκής πλευράς η τυχόν απώλεια της Τουρκίας θα την έφερνε πιο κοντά στη ζώνη αστάθειας και πολέμου, μπορεί επίσης να σημαίνει δραματική αύξηση προσφυγικών ροών και επιπλέον θα την εξέθετε στον

τρομοκρατικό κίνδυνο και σε περεταίρω παρόμοιας φύσης απειλές για την ασφάλειά της. Έτσι η Τουρκία εξελίσσεται στον «ενοχλητικά χρήσιμο» σύμμαχο από πλευράς τόσο οικονομικής (μεγάλη αγορά, εν δυνάμει διαμετακομιστικός κόμβος ενέργειας) όσο και διπλωματικής (πρόσβαση σε κράτη και οργανώσεις που στο μέλλον να φανούν χρήσιμες) όσο και σε θέματα ασφάλειας (αντιτρομοκρατία – ανταλλαγή πληροφοριών). (Φίλης, 2017, σελ. 70)

Οικονομικές Σχέσεις

Ως προς την οικονομική πτυχή των μεταξύ τους σχέσεων, αξίζει να σημειωθεί το γεγονός ότι για το έτος 2018 η Τουρκία με ποσοστό 4% ήταν ο πέμπτος μεγαλύτερος εταίρος όσον αφορά τις ευρωπαϊκές εξαγωγές και έκτος στη σειρά σε σχέση με τις εισαγωγές προς την Ε.Ε. και πάλι με ποσοστό 4%. (<https://ec.europa.eu/>, Turkey-EU - international trade in goods statistics, 08/03/2020)

Διάγραμμα 5.1

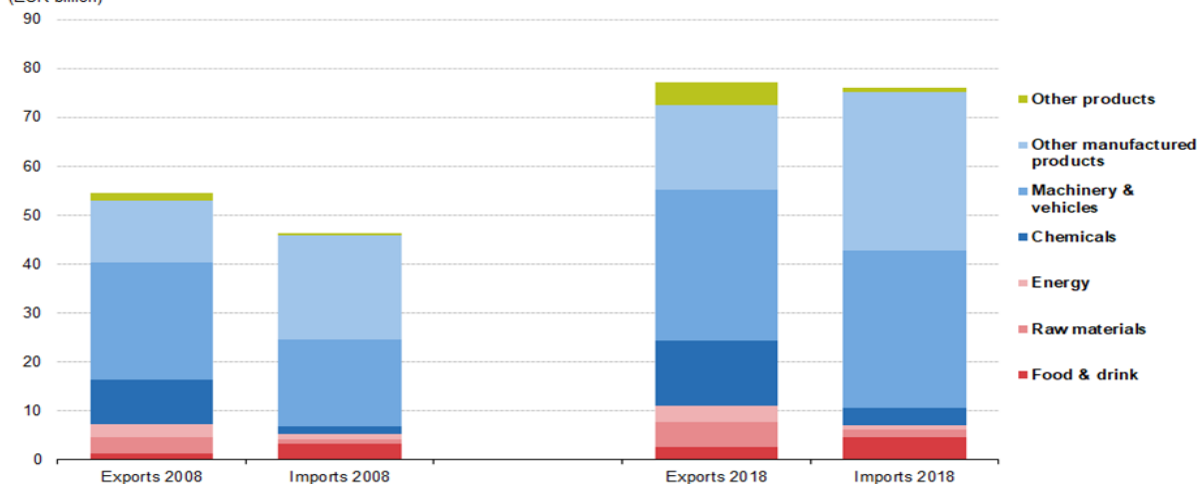
(<https://ec.europa.eu/>, 08/03/2020)

Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ Ε.Ε. και Τουρκίας αυξήθηκε από 30,2 δις δολάρια το 1995 σε 165 δις δολάρια (Η.Π.Α) το 2018. Το 2018, οι εξαγωγές της Τουρκίας προς την Ε.Ε. ανήλθαν σε 84 δισεκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α και οι εισαγωγές από την Ε.Ε. έφτασαν τα 81 δις δολάρια (Η.Π.Α). Έτσι, η Ε.Ε. αντιπροσωπεύει το 50% των συνολικών εξαγωγών και το 36,3% των συνολικών εισαγωγών της Τουρκίας. (<https://www.trade.gov.tr/>, Turkey and the EU, 08/03/2020)

Διάγραμμα 5.2

EU-28 exports to and imports from Turkey by product group, 2008 and 2018

(EUR billion)

Source: Eurostat (online data code: DS-018995)

eurostat

(<https://ec.europa.eu/>, 08/03/2020)

Όπως δείχνει και το παραπάνω γράφημα, για τη χρονιά του 2018, οι εξαγωγές μεταποιημένων προϊόντων (manufactured goods) της Ε.Ε. (80%) είχαν μεγαλύτερο μερίδιο από τα πρωτογενή αγαθά (primary goods, 14%). Τα πλέον εξαγόμενα μεταποιημένα προϊόντα ήταν μηχανήματα και οχήματα (40%), ακολουθούμενα από άλλα βιομηχανικά (22%) και χημικά προϊόντα (17%). Το 2018, οι εισαγωγές μεταποιημένων προϊόντων στην Ε.Ε (89%) είχαν επίσης μεγαλύτερο μερίδιο από τα πρωτογενή αγαθά (9%). Τα πλέον εισαγόμενα μεταποιημένα αγαθά ήταν άλλα μεταποιημένα προϊόντα (other manufactured goods, 43%), ακολουθούμενα από μηχανήματα, οχήματα (42%) και χημικά προϊόντα (5%). (<https://ec.europa.eu/>, Turkey-EU - international trade in goods statistics, 08/03/2020)

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, η Ε.Ε αποτελεί την κύρια πηγή ξένων άμεσων επενδύσεων (ΑΞΕ) στην Τουρκία αντιπροσωπεύοντας έτσι ένα ποσοστό της τάξης του 67,2% της εισροής άμεσων ξένων επενδύσεων προς την Τουρκία κατά τα χρόνια 2002-2018. (<https://www.trade.gov.tr/>, Turkey and the EU, 08/03/2020)

Έτσι, κατόπιν αναφοράς όλων των παραπάνω στοιχείων τόσο πολιτικών – ιδεολογικών – στρατηγικών αλλά και οικονομικών παραμέτρων δεδομένης και της απόστασης που πλέον χωρίζει τα δύο μέρη, φαίνεται ότι αυτό που αναζητείται είναι μια φόρμουλα προσαρμογής αλλά και προσδιορισμού των μεταξύ τους σχέσεων μέσα σε ένα ρεαλιστικό πλαίσιο ειδικής σχέσης με κύριους άξονες την οικονομική

συνεργασία, την ενέργεια και το προσφυγικό ζήτηματα με εκατέρωθεν ενδιαφέρον και συμφέρον δηλαδή. (Φίλης, 2017, σελ. 71)

5.3 N.A.T.O

Η Τουρκία ήδη από την δεκαετία του 1920 πήρε τον δρόμο του εκδυτικισμού και του μοντερνισμού. Οι αλλαγές που συντελέστηκαν στο κράτος κατά την πρώτη δεκαετία της ίδρυσης του ήταν ριζικές και στόχο είχαν να φέρουν την Τουρκία πιο κοντά στα δυτικά πρότυπα. Η ένταξη της χώρας στο N.A.T.O βασίζεται εν μέρει και στην προσπάθεια των τουρκικών κυβερνήσεων της εποχής να δημιουργήσουν στενότερες επαφές με την Δύση. Η νοοτροπία αυτή του εκδυτικισμού συνοδεύει την χώρα και κατά την περίοδο μετά τον Β' Π.Π.

Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου

Από την πλευρά της Τουρκίας, ο πρώτος και πιο σημαντικός ίσως λόγος που επιθυμεί την προσχώρησή της στην Ατλαντική συμμαχία προέρχεται από την απειλή που πρόβαλλε για τα συμφέροντά της η Σοβιετική Ένωση (ζητήματα των Στενών και των επαρχιών Κάρς και Αρνταχάν) και η ανικανότητα αναχαίτησής της από μόνη της. Από την άποψη δηλαδή ότι η ασφάλεια της βρίσκεται σε κίνδυνο από εξωτερικούς παράγοντες. Ένας άλλος εξίσου σημαντικός λόγος είναι όπως προαναφέρθηκε να εδραιώσει την ταυτότητα του ευρωπαϊκού – δυτικού και εκμοντερνισμένου κράτους που από δεκαετίες προσπαθούσε να οικοδομήσει. Αφού έγινε μέλος σε άλλες δυτικές δομές, η προσχώρηση στο N.A.T.O φάνταζε ως σημαντικό ορόσημο και επιστέγασμα των προ δεκαετιών προσπαθειών τους, τόσο προς την κοινή γνώμη όσο και προς το κεμαλικό κατεστημένο.

Από την πλευρά της Δύσης και των Συμμάχων και ειδικότερα των Αμερικανών (όντας το πιο σημαντικό μέλος της Συμμαχίας) οι οποίοι και διευκόλυναν την ένταξη της Τουρκίας σε αυτή, η γεωπολιτική θέση της χώρας σε συνάρτηση με την στρατιωτική της ικανότητα θεωρήθηκε ότι θα μπορούσαν να παίξουν καταλυτικό ρόλο στα πλαίσια του Ψυχρού Πολέμου και στην αναχαίτηση και περιορισμό της Σοβιετικής Ένωσης να διεισδύσει στην Ανατολική Μεσόγειο και σε περιοχές της Μ. Ανατολής. Παρά το γεγονός ότι η Τουρκία έστειλε στρατεύματα στον πόλεμο της Κορέας το 1950, πράγμα που μαλάκωσε βέβαια τις αντιλήψεις κρατών που αρχικά

δεν ήθελαν την χώρα να συμμετάσχει στην Ατλαντική Συμμαχία, η πιο σημαντική εξέλιξη η οποία και τροχοδρόμησε την ένταξη της ήταν ότι η Αμερικανική κυβέρνηση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Σοβιετική Ένωση θα επιδίωκε επεκτατικές πολιτικές σε περιοχές γύρω από την Τουρκία. Αυτά και σε συνδυασμό με την συνεχόμενη άρνηση της Τουρκίας να συμμετάσχει σε μια πολυμερή οργάνωση για την ασφάλεια κάτω από τις οδηγίες της Βρετανίας αλλά και στη διμερή υπογραφή συμφωνίας όσον αφορά την ασφάλεια με τις Η.Π.Α εκτός του πλαισίου του Ν.Α.Τ.Ο, οι δυτικοί μη θέλοντας να ξαναδούν την χώρα να εφαρμόζει την πολιτική της «ενεργής ουδετερότητας» (active neutrality) έφτασαν στο συμπέρασμα ότι τελικά η Τουρκία ήταν πιο χρήσιμη εντός παρά εκτός Ν.Α.Τ.Ο.

Δεδομένου ότι τόσο η Τουρκία όσο και οι Δυτικοί Σύμμαχοι αντιλαμβάνονταν την Σοβιετική Ένωση ως κοινή απειλή, η Τουρκία σιγά-σιγά ευθυγράμμιζε την εξωτερική αλλά και την εσωτερική της πολιτική στα πλαίσια του Ν.Α.Τ.Ο, πράγμα που κράτησε μέχρι και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου παρά κάποια συμβάντα που έλαβαν χώρα π.χ. γράμμα Johnson, εμπάργκο όπλων το '75 και ενός αντιαμερικανικού αισθήματος εντός της Τουρκίας κατά περιόδους.

Η ευθυγράμμιση όμως των πολιτικών της Άγκυρας σύμφωνα με το Ν.Α.Τ.Ο μπορεί να ενδυνάμωσε τη χώρα έναντι στη απειλή της Σοβιετικής Ένωσης όμως την ίδια στιγμή περιόρισε σε σημαντικό βαθμό την ικανότητα ελιγμών στη περιοχή της κάνοντας έτσι πιο άκαμπτες τις θέσεις/κινήσεις της όσον αφορά τη γειτονιά της. (Oğuzlu, 2013, σελ. 4)

Μεταψυχροπολεμική Περίοδος

Σήμερα, ο δεύτερος μεγαλύτερος στρατός στο Ν.Α.Τ.Ο, ο οποίος και συμμετείχε ενεργά σε αποστολές διατηρώντας ένα αναβαθμισμένο ρόλο όντας η νοτιοανατολική πτέρυγα της Συμμαχίας, έχοντας μια προνομιακή μεταχείριση, δημιουργεί συγχίσεις και ερωτηματικά ως προς τον βαθμό δέσμευσης του στο Νατοϊκό στρατόπεδο. (Φίλης, 2017, σελ. 61)

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η απειλή ερχόμενη από την Σοβιετική Ένωση έπαψε να ισχύει με αποτέλεσμα να χαθεί η τόσο αυστηρή ΝΑΤΟ-κεντρική προσέγγιση όσον αφορά την ασφάλεια της χώρας, ενώ εξελίξεις στα Βαλκάνια, στον Καύκασο και στη Μ. Ανατολή άρχισαν να αποκτούν βαρύτητα για την ασφάλεια της

Τουρκίας. Ενώσω, οι παραπάνω περιοχές δεν μπορούσαν να προβάλουν απειλή όπως εκείνη της Σοβιετικής Ένωσης, αντιμετωπίζονταν περισσότερο ως προκλήσεις και κατά αυτό τον τρόπο μειώνεται η ανάγκη της Τουρκίας να βασίζεται στη Νατοϊκή ομπρέλα πυρηνικής ασφαλείας.

Έτσι, το διεθνές σύστημα σταδιακά μεταλλάσσεται από μονοπολικό σε πολυπολικό αφήνοντας τους αυστηρούς περιορισμούς του Ψυχρού Πολέμου στο παρελθόν. Αυτοί οι παράγοντες έχουν καταστήσει σταδιακά τον μονοδιάστατο και NATO-κεντρικό ορισμό της εξωτερικής πολιτικής και ασφάλειας της Τουρκίας απαρχαιωμένο. Κατ' αυτό τον τρόπο καθώς η ικανότητα ελιγμών της Τουρκίας ενισχυόταν παράλληλα δυνάμωνε και η ικανότητα της να διέπει και να μετασχηματίζει τις περιφερειακές εξελίξεις έτσι που σταδιακά κατέστη αναγκαία η υιοθέτηση εκ μέρους της Τουρκίας διαφορετικών μεθόδων και εργαλείων στην εξωτερική της πολιτική. (Tarik Oğuzlu, 2013, σελ. 4) Αυτή η ικανότητα ελιγμών που αφήνει το πολυπολικό σύστημα σε αναδυόμενους δρώντες όπως η Τουρκία, προσφέρει νέες ευκαιρίες οι οποίες όπως λέχθηκε πιο πάνω η χώρα χρειάζεται να αλλάξει πλευση όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική αν θέλει να αποκομίσει οφέλη και όταν τα συμφέροντα του Ν.Α.Τ.Ο – Δύσης – Αμερικής έρχονται αντιμέτωπα ή δεν συμβαδίζουν με τα παραπάνω παρατηρούνται δυσκολίες στις μεταξύ τους σχέσεις. Ο Νταβούτογλου (2010) γράφει:

«Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα εξωτερικής πολιτικής της προσεχούς περιόδου είναι η επίτευξη αρμονίας μεταξύ των περιφερειακών πολιτικών και επιλογών της Τουρκίας και του προσδιορισμού της παγκόσμιας αποστολής και αναζήτησης του Ν.Α.Τ.Ο για την εγκαθίδρυση της παγκόσμιας τάξης πραγμάτων. Η αδυναμία επίτευξης αυτής της αρμονίας κατά τρόπο ο οποίος να λαμβάνει υπόψη τις ευαισθησίες και των δύο μερών εγκυμονεί τον κίνδυνο, από τη μία η Τουρκία να αποξενωθεί από την ίδια την περιοχή της και, από την άλλη, να εισέλθει σε μια περίοδο τεταμένων σχέσεων με το Ν.Α.Τ.Ο.» (σελ. 359)

Στη μεταψυχροπολεμική εποχή μπορεί να γίνει λόγος για μια Τουρκία η οποία προσπαθεί να παίξει έναν πιο ενεργητικό ρόλο όσον αφορά την διαδικασία μετασχηματισμού της Συμμαχίας στο νέο και αναδυόμενο διεθνές περιβάλλον. Κύριος σκοπός και μέλημα της Τουρκίας είναι να διαδραματίσει πιο ενεργό και δυναμικό ρόλο στην διαδικασία μετασχηματισμού της Συμμαχίας έτσι ώστε να διασφαλίσει ότι οι πολιτικές που θα υιοθετηθούν από την πλευρά του Ν.Α.Τ.Ο δεν θα

επιηρεάζουν αρνητικά την πολυμερή εθνική ταυτότητα της χώρας αλλά ούτε τα πολυδιάστατα και προς διαφορετικές κατευθύνσεις συμφέροντα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. (Oğuzlu, 2013, σελ. 4). Ενώ όπως ο Tarik Oğuzlu (2013) αναφέρει « η αγίλλειος πτέρνα της Τουρκίας κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας ήταν να παραμείνει ανάμεσα στους παραδοσιακούς συμμάχους της στο Ν.Α.Τ.Ο και τους γείτονες της στα βόρεια, νότια και ανατολικά». (σελ. 7)

Αυτή η έκρυθμη κατάσταση που παρατηρείται σχεδόν σε όλη την τελευταία δεκαετία (και χρόνο με το χρόνο μοιάζει ακόμα πιο ασταθής) μεταξύ του Ν.Α.Τ.Ο – Δύσης και της Τουρκίας μπορεί να εξηγηθεί κάτω από πολλούς παράγοντες (οικονομικούς, παράγοντες εσωτερικής πολιτικές, ταυτότητας, γεωπολιτικούς, επιδιώξεις της Τουρκίας) αλλά εν τέλει μπορεί να λεχθεί ότι η απουσία κοινού εχθρού, όπως και η αδυναμία προσδιορισμού κοινών στρατηγικών επιδιώξεων πλήττει σε μεγάλο βαθμό τις μεταξύ τους σχέσεις. Σε σχέση με τη Δύση, ο Κωνσταντίνος Φίλης (2017) αντιπαρατάσσει το δόγμα Νταβούτογλου:

«η Τουρκία, λόγω της γεωγραφικής της θέσης, του πληθυσμού της, της ιστορίας της, κληρονομιάς και πολιτισμού της όπως διαμορφώθηκε κατά την Ισλαμική Οθωμανική Αυτοκρατορία, είναι μια χώρα που έχει τις δυνατότητες να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο με παγκόσμια στρατηγική σημασία...όμως δεν είναι διατεθειμένη να μοιραστεί τα οφέλη με τους δυτικούς εταίρους της, ούτε να λειτουργήσει ως μακρύ χέρι τους. Αντιθέτως κρίνει πως όσο ενδυναμώνει τις θέσεις της τόσο περισσότερο ισορροπεί το ισοζύγιο ισχύος. Επακόλουθα, επιζητά την αναθεώρηση της σχέσης τους βάσει της ισοτιμίας, σεβασμού και της αλληλεγγύης θεωρώντας ότι δεν απολαμβάνει τίποτα από τα τρία. Έχοντας υιοθετήσει αυτή την άποψη, ερμηνεύει τις ενέργειες των τελευταίων ως υπονομευτικές προς την ισχυροποίηση της Άγκυρας». (σελ. 64)

Κάτι άλλο εξίσου σημαντικό που αναφέρει ο Κωνσταντίνος Φίλης (2017), όσον αφορά την τουρκική αντίληψη για τη Δύση είναι ότι:

«η σημερινή Τουρκία θεωρεί την Ε.Ε και τις Η.Π.Α οιονεί βαρίδια, πολύ περισσότερο κρίνοντας πως βρίσκονται σε στρατηγική υποχώρηση, ενώ η ίδια μεγαλώνει γεωπολιτικά. Πιστεύει ότι η ταύτιση μαζί τους της κλείνει πόρτες. Έτσι αντί να αυτοπροσδιορίζεται ως ο συνεπής και εποικοδομητικός εταίρος τους, προκρίνει την ανεξάρτηση της προκειμένου να μην εγκλωβίζεται στην εξυπηρέτηση των δυτικών

συμφερόντων και να ακολουθεί μια ανεξάρτητη πολιτική την οποία εν συνεχεία θα κεφαλαιοποιήσει έναντι αυτών και όχι μέσω αυτών». (σελ. 65)

Την ίδια στιγμή η Άνγκελα Μέρκελ δηλώνει ότι «η Τουρκία πρέπει να παραμείνει μέλος του NATO κι εμείς πρέπει να στηρίζουμε τη συμμετοχή της», ενώ ο γενικός γραμματέας του Ν.Α.Τ.Ο Γιενς Στόλτενμπεργκ τονίζει ότι «η Τουρκία αποτελεί σημαντικό κομμάτι της Συμμαχίας» κάνοντας "πιο ισχυρό το NATO». (Skaí.gr, Παπαδημητρίου, 2019, Παράγραφος 1^η)

Ο Henry Barkey, καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Lehigh, σε ομιλία με θέμα «τη μετάλλαξη της φύσης της σχέσης μεταξύ Ν.Α.Τ.Ο – Τουρκίας» αναφέρει «Δεν νομίζω ότι ο Ερντογάν θέλει να βγει από το NATO. Πιστεύω ότι το NATO είναι πολύ κρίσιμο για την Τουρκία και το καταλαβαίνει, επειδή μια Τουρκία που δεν είναι μέλος του NATO είναι μια πολύ πιο ανίσχυρη δύναμη. Και αφού ο ίδιος θέλει να κάνει την Τουρκία μία από τις μεγάλες, σημαντικές δυνάμεις στον κόσμο, αν δεν βρίσκεται στο NATO, τότε τα φτερά του θα έχουν αποκοπεί. Έτσι, παίζει αυτό το παιχνίδι, παίρνοντας S-400s, αλλά δεν πρόκειται ποτέ να φύγει από το NATO. Και συνεχίζει να τεντώνει το σχοινί για να δει πόσο μακριά μπορεί να πάει.» (cfr.org, Laipson, 2019, Παράγραφος 58^η)

Ενώ από την άλλη, ο απόστρατος στρατηγός Αχμέτ Γιαβούζ επισημαίνει «το Ν.Α.Τ.Ο δεν προσφέρει πια τίποτα στην Τουρκία. Δεν λέω ότι προτείνω έξοδο της Τουρκίας από το Ν.Α.Τ.Ο. Αλλά όταν γίνουμε αρκετά ισχυροί, τότε μπορούμε να σκεφτούμε την έξοδο...», και συνεχίζει αναφέροντας «Υπάρχει ήδη κάποια αποξένωση, γιατί τα συμφέροντα του Ν.Α.Τ.Ο και της Τουρκίας έχουν μετατοπιστεί. Σήμερα το Ν.Α.Τ.Ο είναι μία συμμαχία που προστατεύει τα συμφέροντα των πλουσίων χωρών. Αλλά η Τουρκία δεν είναι πλούσια χώρα...». (Skaí.gr, Παπαδημητρίου, 2019, Παράγραφος 6^η)

5.4 Νέο Οθωμανισμός

Με σκοπό να γίνει καλύτερα κατανοητή η έννοια του Νέο – Οθωμανισμού, πρέπει πρώτα να γίνει ξεκάθαρο πως καμία σχέση δεν υπάρχει μεταξύ της παραπάνω έννοιας με την έννοια του Οθωμανισμού, ούτε καν σαν συνέχεια της μιας από την άλλη.

Οθωμανισμός

Ο Οθωμανισμός, σαν πολιτική κρατική, εμφανίστηκε την περίοδο που η Οθωμανική Αυτοκρατορία άρχισε (φανερά) να παρακμάζει κάπου δηλαδή στις αρχές του 19ου αιώνα. Η παραπάνω πολιτική υιοθετήθηκε σε μια εποχή όπου τα ρεύματα του εθνικισμού και της αποικιοκρατίας δέσποζαν στο διεθνές σύστημα δημιουργώντας προβλήματα στην αυτοκρατορία. Στόχος δηλαδή της πολιτικής ήταν να δημιουργήσει μια κοινή ταυτότητα στους υπηκόους της αυτοκρατορίας, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια εσωτερική ενότητα και συνέχεια, πράγμα που φάνταζε αρκετά δύσκολο δεδομένης της κατάστασης της εποχής. Σαν ιδέα όμως, στρέφεται περισσότερο στον εσωτερικό τομέα (εσωστρεφής) και η φύση της είναι αμυντική. (Δημιουργία κοινής ταυτότητας – προσπάθεια εσωτερικής συνοχής – αποτροπή της εσωτερικής παρακμής και απώτερης πτώσης της αυτοκρατορίας).

Ο Οθωμανισμός μπορεί να οριστεί ως «η πολιτική σκέψη που στόχευε στην ενσωμάτωση διαφόρων εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων που ζούσαν υπό την οθωμανική κυριαρχία σε μια ενιαία Οθωμανική ταυτότητα». (Albayrak, Turan, 2016, Σελ. 131)

Νέο – Οθωμανισμός

Παρά τις προσπάθειες επεξήγησης της έννοιας του Νέο – Οθωμανισμού μέσω της κρατικής ιδεολογίας επικεντρωμένης στην εσωτερική πτυχή της πολιτικής, η έννοια επικαλείται περισσότερο πτυχές της εξωτερικής πολιτικής.

Αρχικά η έννοια υιοθετήθηκε λόγω κυρίως ανησυχιών οικονομικής φύσεως αλλά και ασφάλειας που η Τουρκία έπρεπε να αντιμετωπίσει. Η παραπάνω έννοια παίρνει σάρκα και οστά για πρώτη φορά στις πολιτικές του Δημοκρατικού Κόμματος του Αντνάν Μεντερές το 1950. Έτσι αναφορικά με τα πιο πάνω η όλο και αυξανόμενη επιρροή της Τουρκίας στη Μ. Ανατολή (αλλά και γενικότερα στα εδάφη που άνηκαν στην πάλε ποτέ Οθωμανική Αυτοκρατορία) δεν ήταν απλά ευεργετική, αλλά και απαραίτητη όσον αφορά στην κατοχύρωση βοήθειας από Μ. Δυνάμεις (ειδικά Αμερικής) πράγμα που η Τουρκία χρειαζόταν και το εποφθαλμιούσε, θεωρώντας την κρίσιμη για την ασφάλεια της.

Η έννοια μπορεί να πάρει τη μορφή κοινωνικής υπόστασης αν ακολουθηθεί η γραμμή σκέψης που πάει πίσω στο 1920 και τις μεταρρυθμίσεις των Κεμαλικών οι οποίοι δημιούργησαν ένα ρήγμα στην κοινωνία. Το ρήγμα αυτό από την μια ήθελε

τους Κοσμικούς και από την άλλη τους Συντηρητικούς. Οι δεύτεροι μη αποδεχόμενοι την νέα κατάσταση που δημιουργείτο την εποχή, χρέωναν κάθε λάθος της εξωτερικής πολιτικής στον κοινωνικό διχασμό και στην αποξένωση της Τουρκίας από τις ρίζες της. Όσο αύξαναν την ισχύ τους οι συντηρητικοί της Ανατολίας τόσο πίστευαν στις ιδέες τους και σε πολιτικές που ήθελαν την Τουρκία να αναπτύσσει επαφές με τα κράτη που κάποτε συνιστούσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία μέσω ιστορικών, θρησκευτικών, γεωγραφικών και πολιτιστικών καναλιών.

Υπάρχει επίσης και η έννοια της κρατικής υπόστασης του Νέο – Οθωμανισμού, η οποία θεωρεί ότι η εξωτερική πολιτική της νέας κρατικής δομής που είχε δημιουργηθεί μετά τον πόλεμο της ανεξαρτησίας, ήταν ανάξια να εκμεταλλευτεί τις ευκαιρίες που μπορούσαν να προκύψουν με την απομάκρυνση και την αποκοπή δηλαδή από το αυτοκρατορικό παρελθόν της, έτσι έπρεπε να δημιουργηθούν πολυδιάστατες σχέσεις με χώρες που ήταν μέρος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Παρόλα αυτά και οι δύο έννοιες όσον αφορά τον Νέο – Οθωμανισμό δεν είναι τίποτε άλλο από την μια πλευρά του νομίσματος και μάλλον θα είχαν επιτυχία την εποχή εκείνη εάν η εξωτερική πολιτική ασκείτο στο κενό. Η δομή του Διεθνούς συστήματος δεν μπορούσε να ευνοήσει τέτοιες πολιτικές (για πολλούς προφανής λόγους) αλλά ούτε και η Τουρκία ήταν σε θέση να τις φέρει εις πέρας.

Ενώ εάν η έννοια του Νέο – Οθωμανισμού ελεγχθεί στο πλαίσιο της θεωρίας Principal-Agent, με την Αμερική ως Principal και την Τουρκία ως Agent, τότε η παραπάνω έννοια παίρνει άλλες διαστάσεις και αφορά αποκλειστικά την εξωτερική πολιτική. Από αυτή την άποψη, ο Νέο-οθωμανισμός είναι ένα ρεαλιστικό εργαλείο στα χέρια των Τουρκικών κυβερνήσεων για την εγκαθίδρυση και διατήρηση στενών δεσμών με τη Δύση και για να χρησιμοποιούν αυτούς τους δεσμούς για την αντιμετώπιση δικών τους ζητημάτων, όπως η ασφάλεια και κατ' επέκταση η οικονομία. Ενώ αυτό μπορεί να εξηγήσει (εν μέρει) και τους λόγους που οι πιο πάνω στρατηγικές (πολυδιάστατες σχέσεις με τις χώρες που άνηκαν στην αυτοκρατορία) δεν υιοθετήθηκαν κατά τα πρώτα χρόνια της δημοκρατίας. (Albayrak, Turan, 2016, Σελ. 135 - 137)

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την δομή του συστήματος να μεταλλάσσεται από πολυπολικό σε αυστηρά διπολικό οι χώρες ένεκα ζητημάτων ασφάλειας έπρεπε να ενταχθούν σε ένα στρατόπεδο. Έτσι το μόνο που η Τουρκία είχε

να προσφέρει στο δυτικό στρατόπεδο ήταν η γεωπολιτική της θέση και η κοινή ιστορία όπως και οι δεσμοί της με τη Μ. Ανατολή (μια κρίσιμης σημασίας περιοχή). Ειδικότερα κατά την περίοδο της κυβέρνησης Δημοκρατικού Κόμματος (1950) η Τουρκική εξωτερική πολιτική ευθυγραμμίζεται πλήρως με την Αμερικανική και προσπαθεί να επιτελέσει ένα πιο ενεργό και πολυδιάστατο ρόλο στην περιοχή όχι επειδή άλλαξαν τα μέσα που κατείχε η Τουρκία για να επιτελέσει αυτό το εγχείρημα αλλά η διάθεση της να το πράξει εκ μέρους των Ηνωμένων Πολιτειών.

Κατά πολλούς τρόπους ο Νέο – Οθωμανισμός όπως χρησιμοποιήθηκε από το Δημοκρατικό κόμμα του Μεντερές χρησιμοποιήθηκε και από το κόμμα της Μητέρας Πατρίδας του Οζάλ, με την διαφορά στο ότι οι κινήσεις εξωτερικής πολιτικής του τελευταίου είχαν και ένα οικονομικό πρόσημο. Κατά την διάρκεια αυτών των επανευθυγραμμίσεων, η Τουρκία χρειάστηκε να εδραιώσει την συμμαχία της με τη Δύση προσφέροντας κάτι σε αντάλλαγμα. Αυτό ήταν η γεωγραφική της θέση και ένας πιο ενεργός ρόλος στη Μ. Ανατολή έτσι ώστε να μπορεί να λεχθεί ότι η επέκταση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς την Ανατολή να φέρνει την Τουρκία πιο κοντά στη Δύση. (Albayrak, Turan, 2016, Σελ. 148)

Η περίοδος του Α.Κ.Ρ

Η περίοδος του Α.Κ.Ρ η οποία ξεκινά το 2002 και φτάνει μέχρι και σήμερα μπορεί να χαρακτηριστεί ως το πιο πρόσφατο παράδειγμα χρήσης της Νέο – Οθωμανικής έννοιας στην πολιτική. Αν και η παραπάνω κυβέρνηση, δεν ήταν η πρώτη που τη χρησιμοποίησε κυνηγώντας πολιτικά συμφέροντα, κατά τα χρόνια εξουσίας του Ερντογάν η έννοια γίνεται ευρέως γνωστή και διαδομένη.

Πρωτεργάτης αυτής της πολιτικής μπορεί να θεωρηθεί ο Αχμέτ Νταβούτογλου ο οποίος μέσα από το βιβλίο του Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας, υποστηρίζει την δυνατότητα η Τουρκία να γίνει περιφερειακή δύναμη, ικανή να διαμορφώνει εξελίξεις όχι μόνο στη γειτονιά της αλλά και στη διεθνή σκηνή γενικότερα.

Κάτω από αυτή την άποψη, το κόμμα αναπτύσσει μια φιλοσοφία εξωτερικής πολιτικής βασισμένη στο φιλελευθερισμό, πραγματισμό, συντηρητισμό και συνεκτικότητα. Βάσει της πολύχρονης παραμονής στην εξουσία, παρατηρούνται δύο

περίοδοι όσον αφορά την εξωτερική πολιτική. Η πρώτη περίοδος ξεκινά από το 2002 και την αναρρίχηση του κόμματος στην εξουσία. Αυτή η περίοδος χαρακτηρίζεται από πολυδιάστατη, μετριοπαθή εξωτερική πολιτική, βασισμένη στη διπλωματία, στο διάλογο και στο άνοιγμα διαύλων επικοινωνίας μεταξύ κρατών (αυταρχικών) με άλλα κράτη που προηγουμένως δεν είχαν επαφές. Έτσι παίζει τον ρόλο του μεσάζων μεταξύ κρατών, ικανή να διαμεσολαβήσει προς επίλυση κρίσεων, βασισμένη πάντα στην ήπια ισχύ της. Ακόμα δεν μπορεί όμως να γίνει λόγος για μια ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Το (κυριότερο) συμβάν το οποίο έρχεται να σταματήσει την πρώτη περίοδο και να βάλει την Τουρκία στη δεύτερη φάση της εξωτερικής της πολιτικής ήταν η εξέγερση της Λιβύης. Παρά τις προσπάθειες της χώρας να περιορίσει τις οποιοσδήποτε εξωτερικές παρεμβάσεις στην κρίση, έγινε τελικά κατανοητό, ότι από μόνη της δεν μπορεί να καθορίσει τις εξελίξεις οι οποίες ξεπερνούν τα περιφερειακά σύνορα και βρέθηκε έχοντας μπροστά της δύο επιλογές. Η πρώτη ήταν να αναγνωρίσει τις Η.Π.Α ως ηγέτιδας δύναμης στην περιοχή, ενώ η δεύτερη να ακολουθήσει την δική της ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική. Και οι δύο επιλογές έφεραν μαζί τους σοβαρές συνέπειες για την εικόνα της χώρας περιφερειακά αλλά και διεθνώς. Η χώρα από προστάτιδα του status quo στην περιοχή έγινε υπέρμαχος της αλλαγής καθεστώτων. Το πρόβλημα όμως ήταν ότι δεν υπήρχαν οι απαραίτητοι οικονομικοί, πολιτικοί, στρατιωτικοί και διπλωματικοί πόροι για να ακολουθηθεί μια ανεξάρτητη τουρκική εξωτερική πολιτική. (Albayrak, Turan, 2016, Σελ. 148 - 149)

Από την πλευρά των Η.Π.Α τα μετριοπαθή Ισλαμικά κινήματα ήταν ένα εργαλείο έτσι ώστε να συγκρατούν τους δικτάτορες της περιοχής εντός κάποιων ορίων, αλλά μόλις ξεπρόβαλε η επιλογή των δημοκρατικών καθεστώτων, τα παραπάνω κινήματα θεωρήθηκαν εν δυνάμει πηγή αστάθειας. Για παράδειγμα, στον αντίποδα, η Μουσουλμανική Αδελφότητα, η οποία για το Α.Κ.Ρ είναι σύμμαχος στην περιοχή, θεωρείται ως τέτοια (εν δυνάμει πηγή αστάθειας) από τις Η.Π.Α. Για την Τουρκία δεν είναι μόνο ένας απλός σύμμαχος, αλλά μάλλον η χώρα θέλει να παίζει τον ρόλο του principal με την Αδελφότητα να παίζει το ρόλο του agent στη περιοχή, παρόλα αυτά τέτοιες ελπίδες διαλύθηκαν κατά την διάρκεια του Συριακού εμφυλίου όπου για ακόμα μια φορά η Τουρκία βρέθηκε αντιμέτωπη με τους περιορισμούς της. (Albayrak, Turan, 2016, Σελ. 150)

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι, ο Νέο – Οθωμανισμός έρχεται στην επιφάνεια ως ιδεολογία – έννοια στην εξωτερική πολιτική όταν παρουσιάζεται η ευκαιρία να χρησιμοποιηθεί από τις τουρκικές κυβερνήσεις ως διαπραγματευτικό χαρτί με γνώμονα τόσο πολιτικές σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο ή απλά προς την διαπραγμάτευση μιας καλύτερης θέσης – προνομιούχας μεταχείρισης στο διεθνές σύστημα κυρίως ως προς τις Η.Π.Α. Ο Νέο – Οθωμανισμός όπως χρησιμοποιήθηκε από το Α.Κ.Ρ μπορεί να θεωρηθεί ως η πιο φιλόδοξη προσπάθεια χρήσης της παραπάνω πολιτικής μέχρι τώρα. Αυτό για το λόγο ότι βασίζεται σε ιδεολογικά πρόσημα και όχι στον πραγματισμό. Ενώ δηλαδή φαίνεται ότι (κάποιες φορές) εξυπηρετεί καθαρά τουρκικά συμφέροντα βάζοντας την χώρα αντιμέτωπη με τους δυτικούς της συμμάχους, άλλες φορές βρίσκεται σε πλήρη ευθυγράμμιση με Αμερικανικές πολιτικές έτσι που φαίνεται εσωτερικά ασυνεχής. Και κατά αυτή την περίοδο η χρήση του Νέο – Οθωμανισμού γίνεται με την μορφή ενός ρεαλιστικού εργαλείου με σκοπό την επαναδιαπραγμάτευση της ισχύος της στο διεθνές σύστημα με την διαφορά της ιδεολογικής χροιάς – να γίνει η χώρα «principal» στην περιοχή, ακολουθώντας μια ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική – χωρίς όμως να υπάρχουν τα απαραίτητα μέσα και πόροι, για αυτό το λόγο το εγχείρημα ήταν εξαρχής καταδικασμένο σε αποτυχία. (Albayrak, Turan, 2016, Σελ. 151 - 152)

5.5 Ισλαμικός Πατέρας

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου (2010) αναφέρει τέσσερις αλλαγές οι οποίες και παρατηρούνται όσον αφορά τον Ισλαμικό κόσμο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Η πρώτη έχει να κάνει με την γεωγραφική έκταση που λαμβάνει ο Ισλαμικός κόσμος και που πλέον εκτείνεται από την Αλβανία μέχρι το Καζάν, από την Βοσνία μέχρι την Τσετσενία και από την Κριμαία ως το Τατζικιστάν δημιουργώντας μια πολιτισμική αφύπνιση, μετατρέποντας κατ' αυτόν τον τρόπο την Ισλαμική ταυτότητα σε μια ευρασιατική ταυτότητα. Η δεύτερη και πιο σημαντική αλλαγή αφορά την δημογραφική κατανομή των μουσουλμανικών κοινοτήτων. Πάνω σε αυτό γράφει (2010):

«Με τη δημογραφική αλλαγή ο Ισλαμικός κόσμος δεν περιορίζεται πλέον από τα σύνορα του εθνοκράτους αποτελούμενου κατά πλειονότητα από Μουσουλμάνους. Η κατάσταση των άλλων μουσουλμανικών κοινοτήτων καταρχάς στις Η.Π.Α και στη

συνέχεια στις ευρωπαϊκές χώρες και στη Ρωσία και οι εντάσεις που παρουσιάζονται επι του εν λόγω θέματος μπορεί να πάρουν ανά πάσα στιγμή τη μορφή ενός ζητήματος που αφορά το σύνολο του Ισλαμικού κόσμου...».(σελ. 385)

Η τρίτη αλλαγή δεν περιορίζεται στον Ισλαμικό κόσμο αλλά έχει παγκόσμια εμβέλεια. Αναφέρεται ότι σχεδόν όλες οι πολιτισμικές περιοχές οι οποίες αποτελούσαν κληρονομιά της αρχαιότητας και καταλύθηκαν από τον δυτικό πολιτισμό ένεκα της αποικιοκρατίας, παρατηρείται ότι εισέρχονται σε μια διαδικασία πολιτισμικής ανανέωσης και αφύπνισης. Μέσα σε αυτούς τους πολιτισμούς κατατάσσεται και ο Ισλαμικός. Ενώ η τέταρτη διαπίστωση αφορά την προκατάληψη (ιδίως μετά τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 2001) προς τον Ισλαμικό κόσμο και την σύνδεση της Ισλαμικής θρησκείας με την τρομοκρατία. (Νταβούτογλου, 2010, σελ. 382 – 387). Ενώ όσον αφορά τη Τουρκία αναφέρει (2010):

«Το ιστορικό και γεωγραφικό βάθος της Τουρκίας προσφέρει εξαιρετικές στρατηγικές / πολιτισμικές ευκαιρίες σε μια περίοδο κατά την οποία έχει αυξηθεί η πολιτισμική αλληλεπίδραση και οι αυθεντικοί πολιτισμοί έχουν εισέλθει σε μια διαδικασία ανανέωσης. Ο 21^{ος} αιώνας θα προσφέρει στις κοινωνίες, οι οποίες μετατρέπουν τις τοπικές πολιτισμικές τους παραμέτρους σε παγκόσμιες αξίες, όχι μόνο κύρος αλλά και ένα σημαντικό στρατηγικό άνοιγμα». (σελ. 401)

Ενώσω όπως αναφέρει ο Φραγκούλης Φράγκος, και στο εσωτερικό παρατηρείται ότι *«η σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων του κοσμικού κράτους και της θρησκείας (των ισλαμιστών) βρισκόταν πάντα στο επίκεντρο του προεκλογικού αγώνα στην Τουρκία. Πρόσφατη μελέτη της εκλογικής συμπεριφοράς στη Τουρκία μετά το 1983 αποκαλύπτει κατά τρόπο εκπληκτικό την ισχύ της της θρησκευτικότητας στην επιλογή κόμματος. Επικρατεί η άποψη ότι η επιλογή κόμματος από τους Τούρκους ψηφοφόρους καθορίζεται από τη θρησκευτικότητα σε βαθμό μεγαλύτερο από κάθε άλλο παράγοντα, ενδεικτικό του επηρεασμού του τουρκικού χαρακτήρα από τη θρησκεία»* (Φραγκούλης 2012, σελ. 553)

Το Ιστορικό πλαίσιο

Αρχής γενομένης το 1937, η Τουρκία αναγνωρίζεται επίσημα ως ένα σεκιουλαριστικό κράτος ένεκα της αρχής του Λαϊκισμού όπως διαμορφώθηκε από τον Κεμάλ Ατατούρκ. Παρόλα αυτά το Τουρκικό παράδειγμα δεν πρόβηκε στον

πλήρη διαχωρισμό της θρησκείας από το κράτος παραμόνο θέλησε να υποτάξει την θρησκεία στην κρατική σφαίρα. Ο Λαϊκισμός ήταν ένας από τους πυλώνες του Ατατούρκ για τον εκσυγχρονισμό της Τουρκίας μέχρι και την ανάληψη της εξουσίας από το Α.Κ.Ρ. (Sözeri, Öztürk, 2018, σελ.3 - 4)

Το Α.Κ.Ρ δίνει στη χώρα μια πιο θρησκευτική χροιά χωρίς αρχικά να ενοχλεί το κεμαλικό κατεστημένο. Με τη βοήθεια όμως του Κινήματος Gullen, σιγά-σιγά αρχίζει να διαμορφώνει ένα κράτος προς τα δικά του πιστεύω (υπόθεση Ergenekon, Βαριοπούλα, 2007). (Φίλης, 2017, σελ. 8). Από το 2010 και έπειτα παρατηρείται μια στροφή προς τον αυταρχισμό με κορύφωση το 2013 (βίαιη καταστολή των διαδηλώσεων στο πάρκο Gezi), όπου αυτός ο αυταρχισμός μεταφέρεται και στην εξωτερική πολιτική της χώρας αφού στο τουρκικό παράδειγμα εσωτερική και εξωτερική πολιτική είναι αλληλένδετες. Αυτή η στροφή προς τον αυταρχισμό συνοδεύεται από μια Ισλαμιστική και εθνικιστική ρητορική με σκοπό την κινητοποίηση υποστηρίξης και της εξουδετέρωσης της αντιπολίτευσης. Ήδη από το 2011 οι σχέσεις του κινήματος με την κυβέρνηση Ερντογάν δεν ήταν στα καλύτερά της, αλλά ειδικά και μετά το πραξικόπημα της 15^{ης} Ιουλίου οι σχέσεις τους διακόπηκαν εντελώς με αποτέλεσμα η κυβέρνηση να χαρακτηρίσει το κίνημα ως τρομοκρατική οργάνωση (FETO) και να προβεί στην καταπολέμησή της τόσο εντός της χώρας όσο και στο εξωτερικό μέσω διακρατικών της θεσμών όπως το Diyanet. (Sözeri, Öztürk, 2018, σελ.4)

To Diyanet

Το Diyanet αποτελεί ένα εκ των σημαντικότερων πυλώνων του Λαϊκισμού και ιδρύθηκε το 1924 ως διοικητική μονάδα εντός του τουρκικού κράτους επιφορτισμένο με την διαχείριση της θρησκείας (προϋπάρχει της ενσάρκωσης του Λαϊκισμού ως δόγμα). Οι σκοποί και τα καθήκοντα του Diyanet, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνουν την ρύθμιση του σουνιτικού δόγματος, της πρακτικής όπως και της σχολικής εκπαίδευσης, προσλαμβάνει ιμάμηδες, ερμηνεύει Ισλαμικούς νόμους και γράφει κηρύγματα που διαβάζονται κάθε εβδομάδα στα τζαμιά της χώρας. Θα μπορούσε να οριστεί ως ένας θρησκευτικός δρώντας, θεσμός ή επιστημική κοινότητα που προωθεί τον θρησκευτικό διάλογο τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας (μειονότητες του εξωτερικού). (Sözeri, Öztürk, 2018, σελ.4). Εκ πρώτης όψεως το Diyanet φαίνεται ως μια δομή αποτελούμενη από θρησκευτικούς διδασκάλους, αλλά δεν θα ήταν παρά

σφάλμα αν χαρακτηριζόταν απλώς έτσι, εφόσον αποτελεί και ένα γραφειοκρατικό σώμα κάτω από τον κρατικό έλεγχο.

Έτσι με αυτό το καθεστώς, από την ίδρυση του μέχρι σήμερα έχει υποβληθεί σε μεγάλες αλλαγές και χρησιμοποιήθηκε κατά το δοκούν από τις εκάστοτε κυβερνήσεις ενάντια σε διάφορες απειλές εξυπηρετώντας πολλούς και διάφορους σκοπούς (ψηφοθηρία, αναχαίτηση του κομμουνισμού στο εσωτερικό και έπειτα στο εξωτερικό μετά το 1980, αναχαίτηση ακραίων ισλαμικών ιδεολογιών κ.α.). Το 1970 (ιδρύεται το Diyanet Foundation του οποίου σκοπός είναι κυρίως η χρηματοδότηση έργων και δραστηριοτήτων του Diyanet στο εξωτερικό – το 1978 το ίδρυμα απαλλάσσεται από κάθε φορολογία) και ειδικότερα όμως μετά το πραξικόπημα του 1980, ενισχύεται περαιτέρω οικονομικά και αναλαμβάνει τόσο οικονομικές δραστηριότητες όσο και δραστηριότητες προώθησης της Τουρκίας και της θρησκείας της (μετριοπαθής Ισλάμ) γενικότερα στο εξωτερικό, διαδραματίζοντας ένα κοινωνικοπολιτικό ρόλο στην διεθνή арένα μέσω και των ιμάμηδων οι οποίοι διορίζονταν σε τουρκικές διπλωματικές αποστολές (αρχικά) στην ηπειρωτική Ευρώπη.

Έτσι, το Diyanet σε συνδυασμό με το μετριοπαθές τουρκικό Ισλάμ διατελούν έναν ενεργό ρόλο στην Τουρκική εξωτερική πολιτική όντας ένα εργαλείο ήπιας ισχύος. (Öztürk, 2019). Κατά την διάρκεια του Α.Κ.Ρ το Diyanet έγινε πλέον ξεκάθαρα ένα όργανο σαφώς προσηλωμένο στην πολιτική και ιδεολογική ατζέντα του κόμματος με μεγαλύτερη απήχηση στο εξωτερικό, προβάλλοντας σε μεγαλύτερο βαθμό την ήπια ισχύ της χώρας (χρηματοδότηση για ανέγερση τζαμιών, εκπαίδευση σε ιμάμηδες που στέλνονται στο εξωτερικό, οικονομικά βοηθήματα στις μειονοτικές κοινότητες πιστών κ.α.) και την προσπάθεια αναχαίτησης του κινήματος Gulen στο εσωτερικό και εξωτερικό (κατασκοπεία ιμάμηδων σε πρόσωπα που υπάρχουν υποψίες για τις διασυνδέσεις τους με το κίνημα). (Tol, 2019, σελ 1)

Το Α.Κ.Ρ και ο ρόλος της θρησκείας στην εξωτερική πολιτική

Κάτω από την ηγεσία του προέδρου Ερντογάν, ο ρόλος της θρησκείας ενδυναμώνεται και πλέον γίνεται κρίσιμο εργαλείο όχι μόνο για εσωτερικούς σκοπούς, αλλά και όσον αφορά την εξωτερική πολιτική. Σε μια γεωγραφική έκταση από την Λατινική Αμερική έως την υποσαχάρια Αφρική, η χώρα προσπαθεί να

πλασάρει – διαφημίσει την θρησκεία και τον πολιτισμό της μέσω της ανέγερσης τζαμιών, παρέχοντας – χρηματοδοτώντας θρησκευτική εκπαίδευση και αποκαθιστώντας την Οθωμανική της κληρονομιά.

Στην προσπάθεια αυτή του θρησκευτικού – πολιτισμικού επηρεασμού τόσο στην περιφέρεια (Μ. Ανατολή) όσο και στην παγκόσμια σκηνή δεν βρίσκεται μόνο η Τουρκία αλλά και χώρες όπως η Σαουδική Αραβία και το Ιράν. Η κατάσταση διαμορφώνεται ως ένας ανταγωνισμός μεταξύ των χωρών για το ποια χώρα θα επηρεάσει περισσότερους πιστούς. Η Τουρκία μέσα σε αυτό τον ανταγωνισμό παρατάσσει το δικό της ισλαμικό είδος πίστης, μιας πίστης λιγότερο ακραίας, πιο ανεκτής και που αφήνει περισσότερα περιθώρια ως προς την ερμηνεία του ιερού νόμου (σχολή Hanafi), σε αντίθεση με την σκληρή, αδιάλλακτη, περισσότερο άκαμπτη και συντηρητική σχολή Hanbali που κυριαρχεί στη Σ. Αραβία και αποτελεί το θεμέλιο του Ουαχαμπισμού. (Tol, 2019, σελ 1)

Όσον αφορά το Diyanet, οι αρμοδιότητες του κάτω από την ηγεσία του Α.Κ.Ρ διευρύνονται και γίνεται πλέον ξεκάθαρα ένα όργανο στην υπηρεσία της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2010 το κόμμα του Ερντογάν διορίζει νέο πρόεδρο για το Diyanet – άνθρωπο πιο αφοσιωμένο από τον προκάτοχο του όσον αφορά την εκπλήρωση απαιτήσεων του Α.Κ.Ρ. Σήμερα η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet), δραστηριοποιείται σε όλο τον κόσμο προσφέροντας θρησκευτικές υπηρεσίες στις μειονοτικές κοινότητες των μουσουλμάνων όπως διοργανώνοντας το ιερό προσκύνημα στη Μέκκα (Haj), μεταφράζοντας το κοράνι σε ντόπιες γλώσσες, εκπαιδύοντας ιμάμηδες, εκδίδοντας βιβλία αλλά και παρέχοντας υποτροφίες σε φοιτητές (Λατινική Αμερική, Βαλκάνια, Κεντρική Ασία, Αφρική) με σκοπό την μελέτη της θρησκείας στην Τουρκία. (Tol, 2019, σελ 1). Και πάλι άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι σήμερα το Diyanet έχει κάτω από τον έλεγχο του περίπου 2000 Τζαμιά εκτός συνόρων της Τουρκίας με σχεδόν 900 εξ αυτών να λειτουργούν στην Γερμανία. (liberal.gr, Η εξωτερική πολιτική των «τζαμιών» και ο «έλεγχος» των Τούρκων μεταναστών, 2019)

Εκτός από το Diyanet, ο Τουρκικός Οργανισμός Συνεργασίας και Συντονισμού αποτελεί ένα άλλο όργανο του κράτους που έχει επεκτείνει σε μεγάλο βαθμό την διεθνή παρουσία του στα χρόνια εξουσίας του ΑΚΡ και σκοπός του είναι κυρίως η αποκατάσταση των τόπων - μνημείων της οθωμανικής κληρονομιάς ανά το

παγκόσμιο. Οι ΜΚΟ με ισλαμική χροιά υποβοηθούν το έργο της θρησκευτικής – πολιτισμικής διπλωματίας προάγοντας περαιτέρω την επιρροή της Τουρκίας κυρίως σε χώρες που αποτελούσαν κομμάτια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά το παρελθόν, προσφέροντας βοήθεια (ιατρικές προμήθειες και τρόφιμα), και στην ανέγερση σχολείων και ορφανοτροφείων αλλά και άλλων σημαντικών υποδομών όπως πηγάδια.

Γίνεται πλέον ξεκάθαρο ότι το Α.Κ.Ρ χρησιμοποιεί τη θρησκεία ως μέσω επηρεασμού και ελέγχου του Τουρκικού πληθυσμού εκτός συνόρων (Τούρκοι μετανάστες) και όχι μόνο. Οι κινήσεις της εκτεινόμενες γεωγραφικά από την Αφρική στη Λατινική Αμερική, Βαλκάνια, Ευρώπη, αλλά και Αμερική δείχνουν μια τάση εμπλοκής και ανάμειξης με τους ντόπιους (μουσουλμανικούς) πληθυσμούς με στόχο τη πολιτισμική αλλά και θρησκευτική διαφήμιση της χώρας. Η αυτού του είδους προβολή ήπιας ισχύος της χώρας γίνεται μέσω κρατικών και μη κρατικών θεσμών, τα μέλη των οποίων έχουν στενούς δεσμούς με την κυβέρνηση και θεωρούν τους εαυτούς τους ως σημαντικό κομμάτι της εξωτερικής πολιτικής της χώρας τους. (ΤοΙ, 2019, σελ 2) Ιστορικά, οι χώρες της Μ. Ανατολής έβλεπαν τις κινήσεις θρησκευτικής διπλωματίας της Τουρκίας με καχυποψία αν όχι και εχθρότητα. Αρχής γενομένης το 2002, με την εξουσία του Α.Κ.Ρ αυτή η εχθρότητα δίνει την θέση της σε μια πολιτισμική προσέγγιση με τη Μ. Ανατολή βασιζόμενη κυρίως στην ιδεολογική σύνδεση της χώρας με τη Μουσουλμανική Αδελφότητα και το κλίμα που επικρατούσε την εποχή των «μηδενικών προβλημάτων» έτσι ώστε η χώρα να καταστεί μοντέλο για τον μουσουλμανικό κόσμο. Σε αυτό επίσης βοήθησε και το μεγαλύτερο δίκτυο ειδήσεων στη Μ. Ανατολή (Al Jazeera, υποστηριζόμενο από το Κατάρ). Μετά τις αραβικές εξεγέρσεις και την στάση που κράτησε η Τουρκία (ειδικά όσον αφορά τη Συρία) σε συνδυασμό με την αυταρχική στροφή του Ερντογάν, η Μ. Ανατολή έγινε πιο σκεπτική έναντι των προθέσεων της Τουρκίας. Η εξαγωγή της Τουρκικής θρησκείας και πολιτισμού αναμιγνύμενες με δόσεις εθνικιστικής ρητορείας, άρχισε να δημιουργεί επίσης αρνητικές εντυπώσεις και στην Ευρώπη όπου ηγέτες των χωρών βλέπουν με εχθρική στάση την ολοένα και αυξανόμενη θρησκευτική επιρροή της Τουρκίας σε μερίδες του πληθυσμού τους. (ΤοΙ, 2019, σελ 3) Πολλοί είναι και οι αναλυτές που εκφράζουν τις ανησυχίες τους ότι τα Τζαμιά εργαλειοποιούνται κατά το συμφέρον του Πολιτικού Ισλάμ και γίνονται πυρήνες ριζοσπαστικοποίησης και γκετοποίησης των Τούρκων μεταναστών. Ήδη η Γερμανία

άρχισε να παίρνει βήματα στην κατεύθυνση της μείωσης αυτής της θρησκευτικής επέκτασης της Τουρκίας. (liberal.gr, Η εξωτερική πολιτική των «τζαμιών» και ο «έλεγχος» των Τούρκων μεταναστών, 2019)

5.6 Mavi Vatan

Φωτογραφία 5.1

(<https://www.google.com>, 03/03/2020)

Ο όρος «Mavi Vatan» ή Γαλάζια Πατρίδα, παρόλο που δεν είναι πρόσφατος όρος, σήμερα αποδίδεται σε αυτόν μεγαλύτερη σημασία από ποτέ. Πατέρας του όρου αυτού θεωρείται ο εν αποστρατεία ναύαρχος Cem Gurdeniz, ο οποίος και έκανε την πρώτη αναφορά το 2006, έχοντας ως σκοπό του την υπόδειξη των θαλάσσιων περιοχών που θεωρούσε ότι η Τουρκία είχε δικαιοδοσία (ανεξαρτήτως αν σε κάποιες περιοχές δεν υπήρχε η επίσημη δικαιοδοσία). (Tziarras, 2019, σελ 7). Με τα λόγια του ίδιου του Gurdeniz «Ο όρος Γαλάζια Πατρίδα αφορά περιοχές υπό τουρκική ναυτική δικαιοδοσία και εθνική κυριαρχία, όπως χωρικά ύδατα, υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ, που συνιστούν ουσιαστικά μια δεύτερη πατρίδα στη θάλασσα και θα είναι ζωτικής σημασίας στο εγγύς μέλλον για την Τουρκία. Ουσιαστικά ήταν ένας όρος που αποσκοπούσε στο να προσελκύσει την προσοχή του κοινού και του κράτους στα θαλάσσια συμφέροντα της Τουρκίας στον αιώνα που διανύουμε». (protothema.gr, Σαββίδης, 2020, παράγραφος 3^η) Το παραπάνω δόγμα αποτελεί απλά ένα κομμάτι της μεγάλης εικόνας της Τουρκίας, ενταγμένο κάτω από την Υψηλή Στρατηγική της χώρας που δεν είναι άλλη

από το να καταστεί η Τουρκία περιφερειακή δύναμη, ικανή ακόμα να έχει λόγο στα παγκόσμια τεκτενόμενα – μέσω της απόκτησης ισχύος.

Η λέξη «γαλάζια» αναφέρεται στο γεγονός ότι το σώμα αυτής της πατρίδας είναι υδάτινο, ενώ «πατρίδα» για το λόγο ότι αντιλαμβάνονται το σώμα αυτό ως ιδιοκτησία της Τουρκίας. Η ομώνυμη διακλαδική άσκηση που έλαβε χώρα από τις 27 Φεβρουαρίου μέχρι και τις 7 Μαρτίου του περασμένου έτους, επισημάνθηκε από την Τουρκική κυβέρνηση ότι ήταν η μεγαλύτερη άσκηση μέχρι στιγμής για την Τουρκία, όπου θέατρο επιχειρήσεων ήταν τρεις θάλασσες – Μεσόγειος, Αιγαίο, Μαύρη Θάλασσα – ενώ χρησιμοποιήθηκαν πάνω από 100 σκάφη υπό την συνοδεία της πολεμικής αεροπορίας. Στόχοι της άσκησης ήταν ο έλεγχος της πολεμικής ετοιμότητας του ναυτικού αλλά παράλληλα και οι δυνατότητες υλοποίησης αποτροπής βάσει του δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας στην έκταση των 462.000 χιλιομέτρων που αυτή καλύπτει. Επίσης σημαντικό αναφοράς είναι ότι η άσκηση μέσω της προβολής ισχύος έστειλε μηνύματα τόσο σε εχθρούς όσο και σε φίλους (Ελλάδα – Κύπρος, Γαλλία, Αμερική). (hurriyetdailynews, Φερεντίνου, 2019, Παράγραφος 2^η) Κατά την διάρκεια πραγματοποίησης της άσκησης ο Gurdeniz σε συνέντευξη που έδωσε ανέφερε ότι η άσκηση λαμβάνει χώρα ένεκα των διευρυμένων μπλοκ που σχηματίζονται έναντι της Τουρκίας και συνέχισε λέγοντας πως τα τρία μείζονα γεωπολιτικά ζητήματα που βάση τα οποία διακυβεύεται το μέλλον της χώρας στον 21^ο αιώνα είναι (α) οι υποθαλάσσιοι πόροι, (β) το «Κουρδιστάν» και η πιθανότητα απόκτησης εξόδου του στη Μεσόγειο και (γ) η βόρεια Κύπρος και το μέλλον της. (Tziarras, 2019, σελ 7)

Ενώ, γενικά η στρατηγική της Γαλάζιας Πατρίδας (Blue Water Navy), έτσι όπως έχει επικρατήσει σε διεθνείς μελέτες, («Mavi Vatan» όσον αφορά την Τουρκία) αποτελεί (εκτός των άλλων) καταλύτη για έννοιες όπως της εθνικής ταυτότητας και της στρατηγικής κουλτούρας και της διαδικασίας εξ ολοκλήρου αλλαγής μιας κρατικής ταυτότητας. (Μπάλτου, 2019). Ο Gurdeniz αναφέρει σχετικά «Στον 21ο αιώνα κανείς δεν μπορεί να φανταστεί έναν Τούρκο με την καρδιά και το μυαλό του απομακρυσμένα από τις θάλασσες. Αυτές οι μέρες τελείωσαν. Η γεωπολιτική της Τουρκίας του 21ου αιώνα επιβάλλει στενότερα δεσμά στη λεκάνη των πέντε θαλασσών, η οποία συμπεριλαμβάνει τη Μαύρη Θάλασσα, τη Μεσόγειο, την Κασπία και τον Περσικό κόλπο. Αυτή η κολοσσιαία αλλαγή στη γεωπολιτική μορφολογία παρέχει εξαιρετικές ευκαιρίες για την Τουρκία προκειμένου να μετατραπεί σε ναυτικό κράτος».

(protothema.gr, Σαββίδης, 2020, Παράγραφος 10^η). Έτσι η θαλάσσια ισχύς τοποθετείται όχι μόνο ως στρατιωτικό δόγμα, αλλά ως μια στρατηγική κουλτούρα και κατευθυντήρια γραμμή στην επιδίωξη μακροπρόθεσμων στόχων που τελικά με την πάροδο του χρόνου μετατρέπεται σε μια κοινωνικό-πολιτική νόρμα, ένα στρατηγικό πρόταγμα που εάν δεν αποτραπεί εν καιρώ και κατάλληλα είναι δυνατό να αποφέρει προδιαγεγραμμένα αποτελέσματα και τετελεσμένα όσον αφορά την γεωγραφία (αποτελέσματα με τρόπο γεωγραφικά ντετερμινιστικό). (europeanbusiness.gr, Μπάλτου, 2019, Παράγραφος 5^η)

Κατά αυτό τον τρόπο μπορεί να λεχθεί ότι η Γαλάζια Πατρίδα είναι ένα δόγμα το οποίο αντιλαμβάνεται τις γεωστρατηγικές πραγματικότητες στο εγγύς και όχι μόνο θαλάσσιο περιβάλλον της Τουρκίας. Κάτω από αυτό το πλαίσιο παρότι το δόγμα της Γαλάζιας Πατρίδας φαίνεται εκ πρώτης όψεως μια επιθετική κίνηση (ιδίως εις βάρος της Ελλάδας και της Κύπρου), αποτελεί μια αμυντική στρατηγική (να μην εξαιρεθεί – απομονωθεί ή περικυκλωθεί η Τουρκία) με επιθετικό χαρακτήρα. Ο Νταβούτογλου εκφράζει τις ανησυχίες του όσον αφορά το ισχύον καθεστώς των 6 ν.μ, με μόνο το 8,8% του Αιγαίου να βρίσκεται κάτω από τον έλεγχο της Τουρκίας (Ελλάδα 35%, διεθνή Ύδατα 56,2%) πόσο μάλλον στην περίπτωση εφαρμογής των 12 ν.μ τότε ο ζωτικός χώρος της Τουρκίας στο Αιγαίο απειλείται σοβαρά σε βαθμό που χωρίς την άδεια της Ελλάδας δεν θα μπορεί να έχει πρόσβαση στο Αιγαίο (Ελλάδα 63,9%, Διεθνή Ύδατα 26%, Τουρκία 10%) θα βρεθεί αντιμέτωπη με μια στρατηγική πολιορκία, πράγμα που θα επηρεάσει αυτόματα και τις οικονομικές της δραστηριότητες αν ληφθεί υπόψιν το γεγονός ότι το 88 – 90% του εξωτερικού εμπορίου της χώρας διεξάγεται μέσω θαλάσσιων μεταφορών. (Νταβούτογλου, 2010, σελ. 269). Στο ίδιο μήκος κύματος ο ίδιος αναφέρει (2010):

«το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των νησιών του Αιγαίου βρίσκεται υπό Ελληνική κυριαρχία αποτελεί το σημαντικότερο αδιέξοδο της πολιτικής της εγγύς θαλάσσιας περιοχής της Τουρκίας...και το ότι ο πολιτικός διαχωρισμός που έχει προκύψει, σε αντίθεση με τις γεωπολιτικές αναγκαιότητες, με τις διεθνείς συνθήκες έχει προσκυρωθεί υπέρ της Ελλάδας, παρέχουν το κατάλληλο έδαφος για να αναφύονται ζητήματα όπως η υφαλοκρηπίδα, τα χωρικά ύδατα, ο εναέριος χώρος, η ζώνη FIR, τα πεδία διοίκησης και ελέγχου και ο εξοπλισμός των νησιών». (σελ. 268)

Στην ίδια λογική των τουρκικών «παιχνιδιών» με το Δίκαιο της Θάλασσας, η εξαγγελία του δόγματος της Γαλάζιας Πατρίδας, παρουσιάζει το θαλάσσιο τόξο εκτεινόμενο από την Κύπρο ως τη Μαύρη Θάλασσα διαμέσω του Αιγαίου, διατηρώντας έτσι μια στρατηγική συνέχεια που ενθαρρύνει τις προσπάθειες περιφερειακής κλίμακας προβολής ισχύος από τη μια, και από την άλλη προσπαθεί να καλυφθεί η πρωταρχική ανησυχία του τουρκικού ναυτικού που δεν είναι άλλη από την διασφάλιση ελεύθερης πρόσβασης στα διεθνή ύδατα (ανοικτή θάλασσα) από τα λιμάνια του Αιγαίου αφού και η ανάπτυξη τεράστιων αποθεμάτων πετρελαίου και αερίου στην Κεντρική Ασία αλλά και στην Ανατολική Μεσόγειο δημιουργεί ζητήματα που σχετίζονται με τον έλεγχο των αντίστοιχων θαλάσσιων ζωνών, όντας κύριες διαδρομές εξαγωγής προς την Δύση. Το δόγμα και οι γενικές διακηρύξεις του αποσκοπούν μεταξύ άλλων και στον έλεγχο της παραγωγής αλλά και διακίνησης των ενεργειακών αποθεμάτων). Κάτω από αυτό το πλαίσιο η «γαλάζια πατρίδα» αποτελεί και μια εκ των διαφόρων στρατηγικών που χρησιμοποιούν τα κράτη ώστε να μετατοπίσουν την ισορροπία ισχύος για δικό τους όφελος ή για την παρεμπόδιση άλλων κρατών (π.χ. Ελλάδας) να πράξουν παρομοίως σε βάρος τους. (europeanbusiness.gr, Μπάλτου, 2019,Κεφάλαιο 13^ο, Παράγραφος 36^η) Όσον αφορά τον ρόλο της Κύπρου ο Νταβούτογλου (2010) σημειώνει, «Μια Τουρκία που έχει αποκλειστεί από το Αιγαίο και έχει περικυκλωθεί στα νότια από τη Ρωμαϊκή Διοίκηση της Νότιας Κύπρου (Κυπριακή Δημοκρατία), σημαίνει ότι τα περιθώρια της να κάνει ένα άνοιγμα στον κόσμο έχουν περιοριστεί σημαντικά». (σελ. 267) Ενώ αναβαθμισμένη αξία, αποκτά πλέον και η κατεχόμενη μερίδα του νησιού, αφού κατά την τουρκική αντίληψη οι κινήσεις της Κυπριακής Δημοκρατίας προωθούν τον αποκλεισμό και την περικύκλωση της Τουρκίας από την Ανατολική Μεσόγειο η «ΤΔΒΚ» αποτελεί κρίσιμης σημασίας αφού ακριβώς ακυρώνει αυτή την «εχθρική περικύκλωση» της χώρας ένεκα και της παρουσίας τουρκικού στρατού στην περιοχή, ενώ την ίδια στιγμή διασφαλίζεται ελευθερία κινήσεων σε μεγάλο μέρος της Ανατολικής Μεσογείου από τον τουρκικό στόλο. Ο Νίκος Μούδουρος αναφέρει ότι στο πλαίσιο των σημερινών ανταγωνισμών στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου, η «ΤΔΒΚ» εμφανίζεται όχι μόνο ως απάντηση στην απομόνωση της Τουρκίας αλλά και ως ένας δεύτερος πολεμικός στόλος/ νότιο φρούριο της Γαλάζιας Πατρίδας με σκοπό την προστασία της εθνικής ασφάλειας της χώρας. Τα παραπάνω αποτελούν μεγάλης σημασίας διαπιστώσεις αφού τοποθετούν πλέον την ίδια την «ΤΔΒΚ» ως ένα «δρώντα» που παρέχει ασφάλεια στην Τουρκία και όχι το αντίθετο. Ο Karagül

περιέγραψε το γεγονός «Ορίστε, σε αυτό το σημείο η «ΤΔΒΚ» θα αναλάβει ρόλο σωτηρίας της Τουρκίας». (Μούδουρος, 2019)

Αντι – Επιλόγου

Όπως γίνεται αντιληπτό, στις Διεθνείς Σχέσεις, η προσπάθεια ορισμού και κατηγοριοποίησης των κρατών σε ομάδες σχετικές με τη ισχύ τους είναι εξαιρετικά δύσκολη και πολλές φορές μπορεί να μην ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ένεκα των πολλών μεταβλητών (υλικών και αύλων συντελεστών ισχύος) που πρέπει να υπολογιστούν. Παρόλα αυτά, η βιβλιογραφία παρέχει απόψεις που μπορούν να δικαιολογήσουν ως κάποιο βαθμό τον ισχυρισμό ότι μια χώρα ανήκει στα μικρά κράτη, στις μεσαίας εμβέλειας δυνάμεις ή στις Μ. Δυνάμεις. Βάση στοιχείων υλικών

(Α.Ε.Π, οικονομία – βιομηχανία, στρατιωτικές, διπλωματικές, τεχνολογικές ικανότητες, μέγεθος επικράτειας και πληθυσμού) αλλά και άυλων (αντίληψη της διεθνούς κοινότητας για κάθε κράτος, αντίληψη της κυβέρνησης για το κράτος της κ.α.) μπορεί χοντρικά να κατηγοριοποιηθεί ένα κράτος.

Τα μικρά κράτη μπορεί να χαρακτηριστούν από το πόσο ευπαθείς (vulnerable) είναι στις εξωτερικές πιέσεις και την ανθεκτικότητα (resilience) που τα διακατέχει. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι μικρές δυνάμεις έχουν χαμηλό επίπεδο συμμετοχής στο παγκόσμιο στερέωμα, με στενό γεωγραφικό εύρος ευθύνης και βλέψης, αλλά υψηλό επίπεδο δραστηριότητας σε διεθνείς οργανισμούς. Δεν χρησιμοποιούν βία, αλλά αντ' αυτού χρησιμοποιούν διεθνείς νομικούς κανόνες, όπως και ηθικές και κανονιστικές θέσεις.

Τα μεσαία κράτη δεν έχουν τόσους σφιχτούς περιορισμούς και δεν είναι ευάλωτες σε τέτοιο βαθμό. Σε αντίθεση με τις μικρές δυνάμεις, μπορούν να ξεκινήσουν και να διαχειριστούν πρωτοβουλίες, δηλαδή να ενεργούν ως διαπραγματευτές – διαμεσολαβητές ως προς την οικοδόμηση διεθνών και περιφερειακών συνασπισμών με μεσαίες αλλά και μεγάλες δυνάμεις. Αν και προτιμούν να αποστασιοποιηθούν από την εποπτεία των μεγάλων δυνάμεων, τα επιτεύγματά τους εξακολουθούν να βασίζονται στο πόσο κοντά είναι οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής τους προς τις φιλοδοξίες των μεγάλων δυνάμεων. Στον οικονομικό τομέα, οι μεσαίες δυνάμεις έχουν περισσότερο χώρο ελιγμών όσον αφορά την ανάληψη πρωτοβουλίας συνεργασίας – σύμπραξης αλλά στους τομείς που άπτονται της πολιτικής και της ασφάλειας, εξακολουθούν να περιορίζονται από τα δίκτυα συμμαχιών, τις αντιλήψεις αλλά και τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων.

Έτσι, η εργασία αντιμετωπίζει την Τουρκία ως μια μεσαία δυναμικότητας και εμβέλειας χώρα, η οποία παρόλα αυτά προβάλλει μια εξωτερική πολιτική, η οποία είναι απομίμηση εξωτερικής πολιτικής Μ. Δυνάμεων, χωρίς όμως να υπάρχει κάποια συνοχή μεταξύ της ρητορικής περί εξωτερικής πολιτικής και των διεκδικήσεων και επιδιώξεων της χώρας με τις υλικές και άυλες πτυχές των ικανοτήτων της. Αυτό δεν είναι πρωτοφανές για την Τουρκία αφού η ίδια χώρα ξανά στο παρελθόν έχει επιδείξει μια μεγαλομανία και μια λανθασμένη εκτίμηση των ικανοτήτων της σε σχέση με τις βλέψεις της.

Το γεγονός ότι η κυβέρνηση έχει αντιληφθεί τη σημαντικότητα της γεωστρατηγικής της θέσης και τις ικανότητες που διαθέτει (που ως επί το πλείστο απορρέουν από την γεωγραφική της θέση και τον πληθυσμό της) της έχει δώσει την ευκαιρία να μπορεί να παίζει μεταξύ αντιμαχόμενων δυνάμεων, παζαρεύοντας το καλύτερο για τον εαυτό της. Παρόλα ταύτα, όπως και η ιστορία έχει δείξει, και όσον αφορά τη Μ. Ανατολή, η χώρα όπου αρχικά φάνταζε «μοντέλο» στα μάτια κρατών στη περιοχή και διατηρούσε φιλικές σχέσεις με τα εκεί κράτη, προσπάθησε υπερεκτιμώντας τις δυνάμεις της να παίζει έναν πολύ πιο ενεργό ρόλο, λανθασμένα υπολογίζοντας στην πτώση Άσσαντ με αποτέλεσμα να χάσει την ικανότητα προβολής ήπιας ισχύος που διέθετε πριν αλλά και τις καλές σχέσεις που διατηρούσε προ Αραβικής Άνοιξης με τα κράτη της περιοχής.

Είναι ζήτημα χρόνου μέχρι τότε η Τουρκία θα μένει «ατιμώρητη» για την αναθεωρητική της πολιτική και τα επικίνδυνα «ακροβατικά» της μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

6.0 Επίλογος

Η εργασία ασχολείται με την πορεία της Τουρκίας στον 21^ο αιώνα με γνώμονα την εξωτερική της πολιτική. Δεν μπορεί κατά αυτό το τρόπο να μην ασχοληθεί με το Στρατηγικό Βάθος του Αχμέτ Νταβούτογλου, άνθρωπος κλειδί για την ιστορία αλλά και την πορεία της χώρας κατά τη μεταψυχροπολεμική εποχή.

Ο πυρήνας του βιβλίου το Στρατηγικό Βάθος, Η διεθνής θέση της Τουρκίας είναι ότι η Τουρκία πρέπει να αφήσει την παλιά της νοοτροπία (διατήρηση των συνόρων και

του status quo) στη βάση του ότι ένα κράτος το οποίο αδυνατεί να επεκταθεί κάποια στιγμή θα βρεθεί να πολεμά για την επιβίωσή του. Έτσι και με τον ερχομό του Α.Κ.Ρ στην εξουσία αυτές οι ιδέες παίρνουν σάρκα και οστά, έτσι που η Τουρκία αρχίζει να επιδίδεται σε προσπάθειες οικονομικό- ιδεαλιστικού επεκτατισμού.

Η πεποίθηση του Νταβούτογλου ότι η Τουρκία έχει χρέος προς το Οθωμανικό της παρελθόν και πρέπει να γίνει μια παγκόσμιας εμβέλειας δύναμη που περνά διαμέσω της ανεξαρτητοποίησης της χώρας από τις στρατηγικές των Δυτικών που τόσα χρόνια ήταν δέκτης και υποστηρικτής, φέρνει τις προσπάθειες ανεξαρτητοποίησης των τουρκικών στρατηγικών και πολιτικών σε κάθε τομέα ούτως ώστε να μειωθεί η εξάρτηση της από την Δύση που θέλει την Τουρκία κατά τον ίδιο να παραμένει μια περιφερειακής δυνατότητας χώρα.

Έτσι από το 2002, η Τουρκία προσπαθεί μέσω κινήσεων ήπιας ισχύος (οικονομικό – ιδεαλιστικού περιεχομένου επηρεασμού) να έρθει σε επαφή με τη Μ. Ανατολή, ενώ με την έκρηξη των Αραβικών Ανοιξέων το 2011 παρουσιάζεται η ευκαιρία στον Νταβούτογλου – υπουργός εξωτερικών τότε – να βάλει σε πράξη τις θεωρίες του και με γνώμονα τον Ισλαμισμό να μετατρέψει τη Μ. Ανατολή σε δορυφόρο της χώρας τοποθετώντας στα εκεί κράτη ηγέτες φιλικά προσκείμενους στην Τουρκία. Το γεγονός του λανθασμένου υπολογισμού της τουρκικής ισχύος και ικανότητας όπως ήταν λογικά επόμενο έφερε την χώρα μπροστά σε νέες προκλήσεις αλλά και νέους εχθρούς.

Σήμερα ένα είναι το μόνο σίγουρο όσον αφορά την Τουρκία και δεν είναι άλλο από το γεγονός ότι η Άγκυρα αυτή τη στιγμή βρίσκεται μετέωρη μεταξύ πολλών ανοιχτών μετώπων που η διαχείριση τους σε μεγάλο βαθμό θα κρίνει το μέλλον της χώρας. Από την κοινωνική σύνθεση, μέχρι τις σχέσεις της με άλλα κράτη και οργανισμούς, την οικονομική της ικανότητα και ανθεκτικότητα, τα ζητήματα που άπτονται της εξωτερικής πολιτικής και της ασφάλειας, όλα ανεξαιρέτως κρίνονται τεράστιας σημασίας για το τι περιμένει την Τουρκία την επόμενη μέρα.

Είναι πλέον ξεκάθαρο ότι η Τουρκία διαβάζει τις Διεθνείς Σχέσεις αποκλειστικά και μόνο μέσα στα πλαίσια της ισχύος και αυτό φανερώνεται και από τις θέσεις που προβάλλει στο θέμα των σχέσεων της Ελλάδας και της Τουρκίας αφού υποστηρίζει ότι όποιοι αναγκαίοι συμβιβασμοί για αποφυγή θερμών καταστάσεων, πρέπει να

λάβουν υπόψη τους τωρινούς συσχετισμούς ισχύος και όχι το Διεθνές δίκαιο. Στην ίδια λογική εξετάζει και την αναθεώρηση της Συνθήκης της Λωζάνης.

Η εσωτερική πολιτική της χώρας (αν και δεν έγινε ιδιαίτερη μνεία στην εργασία) αποτελεί ίσως αναπόσπαστο κομμάτι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αφού πλέον ο Ερντογάν έχει συνδέσει το όνομά του με την Τουρκία, έτσι κάθε κίνηση εξωτερικής αλλά και εσωτερικής πολιτικής αναμφίβολα έχει και μια στρατηγική που θέλει τον Ερντογάν και το κόμμα του να παραμένουν στην εξουσία. Όλα τα παραπάνω μπορεί να λεχθεί ότι πηγάζουν από αυτό το συμπέρασμα. Έχοντας βέβαια βλέψεις και στόχους προκαθορισμένους όπως προαναφέρθηκε σε πιο πάνω κεφάλαιο, το πώς τα πράγματα εξελίσσονται σε κάθε τομέα επέρχεται η διαχείριση ζημιάς που αντισταθμίζεται με άλλη ενέργεια ή ρητορική (πιο μεγαλόπνοη και θεαματική) έτσι ώστε να αποπροσανατολίσει το κοινό και να περάσει στο εσωτερικό την εικόνα της πανίσχυρης διαπεριφερειακά υπερδύναμης. Έτσι αν οι καταστάσεις στη Μ. Ανατολή αποβούν ζημιογόνες για τον Ερντογάν, ο εύκολος στόχος για αυτό του το εγχείρημα (προβολή ισχύος) μοιάζει να είναι η Κύπρος και το Αιγαίο πέλαγος.

Η οικονομία αποτελεί την «αχίλλειο πτέρνα» της Τουρκίας, αφού φαίνεται ότι δεν αντέχει στις εξωτερικές πιέσεις (ισοτιμία δολαρίου – τουρκικής λίρας) ενώ είναι εξαρτημένη από τις εισαγωγές (κυρίως ενέργειας), τις Άμεσες Ξένες Επενδύσεις και τον τουρισμό. Η οικονομία είναι ο τομέας που εξαρτά το πως οι καταστάσεις διαμορφώνονται (πλαίσιο συνεργασίας – επιθετικότητα), αφού επιβάλλει σαφείς περιορισμούς στις επιδιώξεις της Άγκυρας.

Η βέβαια και ασφαλής πρόβλεψη είναι ότι η Τουρκία που θα παραδώσει ο Ερντογάν δεν θα είναι σε τίποτα ίδια με αυτή που ο ίδιος παρέλαβε. Το αποτύπωμα του Ερντογάν θα μείνει ανεξίτηλο στη σύγχρονη ιστορία της χώρας του, κυρίως όσον αφορά την κοινωνική ταυτότητα, αφού μια ισλαμοποιημένη κοινωνία, στραμμένη προς την Ανατολή, με αποστροφή προς τη Δύση και τις αξίες της θα είναι η παρακαταθήκη του στους επόμενους.

Εν τέλει και παρόλα αυτά, η εργασία στηρίζει το εγχείρημα του πρώην πρέσβη των Η.Π.Α στην Άγκυρα James Jeffrey όταν το 2010 ανέφερε πως η Τουρκία είναι μια χώρα με φιλοδοξίες «Rolls Royce» αλλά με περιορισμένους πόρους «Rover». (Σάιμον Γουόλντμαν, 2020, 4^η παράγραφος)

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Agency, AFP news. “Map Locating Kurdish Regions in Turkey, Syria, Iran and Iraq and Their Percentage of the Total Population Pic.twitter.com/dAyN20JbEP.” *Twitter*, Twitter, 4 Jan. 2019, twitter.com/AFP/status/1081188500525875200. (13/09/2019)

Albayrak, Didem & Turan, Kürşad. (2016). Neo-Ottomanism in Turkish Foreign Policy Through the Lenses of the Principal-Agent Theory. *Journal of Security, Strategy, and Political Studies*. 1. 129-154.

- Albright, M.K., Hadley, J.S and Cook, S.A. (2012). U.S.-Turkey relations, a new partnership. *Council on foreign relations. Independent task force report No. 69.* https://cdn.cfr.org/sites/default/files/pdf/2012/05/TFR69_Turkey.pdf
- Altunisik M.B. (2008). The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East, *Insight Turkey Vol. 10 / No. 2 / 2008 pp. 41-54,* <https://pdfs.semanticscholar.org/6940/9f12b0c8194b251da5c300d557a5f83bb95c.pdf>
- Atmaca, A. (2014). The Geopolitical Origins of Turkish-American Relations: Revisiting the Cold War Years. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace.*
- Aydın, C. (2018), Nuclear Energy in Turkey, Past, Present and Future
- Baldwin D. A. (March 2011). Power and international relations. *Microsoft Word - IR Handbook Power&IR* <https://www.princeton.edu/~dbaldwin/selected%20articles/Baldwin%20%282012%29%20Power%20and%20International%20Relations.pdf>
- Balta, E. (September 2019) "From Geopolitical Competition to Strategic Partnership: Turkey and Russia after The Cold War", *Uluslararası İlişkiler, Vol. 16, No. 63, 2019, pp. 69-86,* DOI: 10.33458/uidergisi.621309
- Barnes, J. E., & Schmitt, E. (13/10/2019). Trump Orders Withdrawal of U.S. Troops from Northern Syria. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2019/10/13/us/politics/mark-esper-syria-kurds-turkey.html> (14/10/2019)
- Bener, E and Karaca, M. (n.d.). The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) – Turkey. Retrieved from <https://www.flagera.eu/ourfunders/the-scientific-and-technological-research-council-of-turkey/> (09/06/2019)
- Brookings Institution. (2019). The new geopolitics of the middle east: America's role in a changing region, *A Brookings interview.* https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/01/FP_20190107_new_geopolitics_of_mena_final.pdf
- Carley, P. (1995). Turkey's role in the middle east. *United States institute of peace. A conference report.* <https://www.usip.org/sites/default/files/resources/pwks1.pdf>
- Coskun, Bezen. (2019). Turkey's Relations with Russia after the Failed Coup: A Friend in Need of a Friend Indeed? *New Middle Eastern Studies.*
- Δημήτακα, Μ. (2001). Κουρδικό ζήτημα, Μια ιστορική, κοινωνιολογική και πολιτική προσέγγιση. *Διδακτορική διατριβή. Πάντειο πανεπιστήμιο. Κοινωνικών και πολιτικών επιστημών.* Τμήμα Κοινωνιολογίας. <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/12989#page/1/mode/2up>
- Daily Sabah. (09/04/2019). Turkey, Russia seek new ways to reach \$100B in bilateral trade. Retrieved from <https://www.dailysabah.com/business/2019/04/09/turkey-russia-seek-new-ways-to-reach-100b-in-bilateral-trade> (22/11/2019)
- Daily Sabah. (14/1/2019). Turkey's homegrown defense industry receives booming overseas demand. Retrieved from <https://www.dailysabah.com/defense/2019/01/14/turkeys-homegrown-defense-industry-receives-booming-overseas-demand> (17/3/2019)

- Daily Sabah. (27/7/2019). Turkey, Russia determined to raise bilateral trade volume with new initiatives. Retrieved from <https://www.dailysabah.com/economy/2019/07/27/turkey-russia-determined-to-raise-bilateral-trade-volume-with-new-initiatives> (19/8/2019)
- Derisiotis, A. (2019). Erdoğan, Turkey's Kurds and the Regionalisation of the Kurdish Issue. *New Middle Eastern Studies*.
- Dewdney, J. C., & Yapp, M. E. (17/04/2018). Turkey. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Turkey> (14/11/2018)
- Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Εξωτερικών. Τουρκία, Πολιτικές σχέσεις (n.d.). Retrieved from <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/tourkia/> (24/02/2020).
- Eduard Soler i Lecha, (2017), Liquid alliances in the Middle East, Retrieved from https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionals/n1_16_9/liquid_alliances_in_the_middle_east (14/11/2019)
- Efron, S. (2018). The future of Israeli – Turkish relations. *RAND Corporation* https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2400/RR2445/RAND_RR2445.pdf
- Eksi, M & Erol, M. (2018). The Rise and Fall of Turkish Soft Power and Public Diplomacy. *Gazi Akademik Bakış*. 11. 15-45.
- Ekşi, M. (2017). Regional Hegemony Quests in the Middle East from the Balance of Power System to the Balance of Proxy Wars: Turkey as Balancing Power for the Iran - Saudi Rivalry. *Gazi Akademik Bakış*. 11. 133-156.
- Erdoğan, Seyfettin & Gedikli, Ayfer & Genç, Sema. (2018). An overview of Turkey's national energy policies
- Ferentinou, A. Mavi Vatan' and Turkish-Greek ties. (08/05/2019). Retrieved from <https://www.hurriyetdailynews.com/opinion/ariana-ferentinou/mavi-vatan-and-turkish-greek-ties-141734> (03/03/2020)
- Flanagan, Stephen J., F. Stephen Larrabee, Anika Binnendijk, Katherine Costello, Shira Efron, James Hoobler, Magdalena Kirchner, Jeffrey Martini, Alireza Nader, and Peter A. Wilson. (March 12, 2020). Turkey's Nationalist Course: Implications for the U.S.-Turkish Strategic Partnership and the U.S. Army, Santa Monica, Calif.: *RAND Corporation*, RR-2589-A, 2020. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2589.html
- Guldogan, D. (21/06/2018). Turkey vows to become technology-producing country. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/science-technology/turkey-vows-to-become-technology-producing-country/1180856> (04/03/2019)
- Günay, C. (2019). Turkey's Changing Role After the Cold War: From Ideational to Civilizational Geopolitics. Chapter 20. <https://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2019/10/20-Gunay.pdf>

- Gurzel, A. (2014). Turkey's Role as a Regional and Global Player and its Power Capacity: Turkey's Engagement with other Emerging States <http://www.scielo.br/pdf/rsocp/v22n50/07.pdf>
- Heraclides, A. (October 2011). The essence of the Greek-Turkish rivalry: National narrative and identity. *Hellenic observatory papers on Greece and southeast Europe. GreeSE Paper No.51*. <https://eprints.lse.ac.uk/45693/1/GreeSE%20No51.pdf>
- Hill C. (2017). *Η Εξωτερική πολιτική τον 21^ο αιώνα*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης Προοπτικές
- Ιγγλέσης, Ν. (25/1/2017). Τουρκική απειλή και συντελεστές ισχύος. Retrieved from: <https://hellenicnews.com/%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%BA%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CE%B9%CE%BB%CE%AE-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%83%CF%84%CE%AD%CF%82-%CE%B9%CF%83%CF%87%CF%8D/> (1/04/2020)
- IAEA. Country Nuclear Power Profiles, Turkey. (2019). Retrieved from <https://www-pub.iaea.org/MTCD/Publications/PDF/cnpp2019/countryprofiles/Turkey/Turkey.htm> (11/02/2020).
- ICT. (n.d.). Retrieved from <https://www.invest.gov.tr/en/sectors/pages/ict.aspx> (30/07/2019)
- Iddon, P. (14/7/2019). The significance of Turkey's overseas military bases. Retrieved from: <https://ahvalnews.com/turkish-military/significance-turkeys-overseas-military-bases#> (2/4/2020)
- Isiksal, H. (2002). An Analysis of the Turkish-Greek Relations from Greek 'Self' and Turkish 'Other' Perspective: Causes of Antagonism and Preconditions for Better Relationships.
- Jovanović, S & Didic, A. (2019). Turkey's Erratic Foreign Policy in the Middle East, 2011-2017. *Vol. 7. 32-48*.
- Κουναλάκη, Ξ., (21/05/2018). Ερντογάν εναντίον Ισραήλ. Retrieved from <https://www.kathimerini.gr/965214/article/epikairothta/kosmos/erntogan-enantion-israhl> (13/07/2019)
- Κουσκουβέλης Η. (2007). *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Εκδόσεις Ποιότητα
- Kantarci, H.B and Karakaya, U. (2016). The effects of tourism sector on Turkey's economic development. *The 2016 WEI international academic conference proceedings*. <https://www.westeasinstitute.com/wp-content/uploads/2016/07/kantarci--Karakaya-kocaeli-uni.pdf>
- Kara, S. (December 2007). Turkish – American relations post 9/11. *Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of arts in security studies from the naval postgraduate school*. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a475880.pdf>
- Karagol, E.T., Kavaz, I., Kaya, S, Ozdemir, B.Z. (July 2017), National Energy and Mining Policy of Turkey, <https://setav.org/en/assets/uploads/2017/08/Analysis35.pdf>

- Kathimerini. (02/01/2020). Ανησυχία Τούρκων για επιδείνωση σχέσεων με ΗΠΑ. Retrieved from <https://www.kathimerini.gr/1058408/article/epikairothta/kosmos/anhsyxiatoyrkwn-gia-epideinwsh-sxesewn-me-hpa> (18/02/2020)
- Khalifa, M. (2017). *Turkish Foreign Policy in the Middle East After Arab Spring. International Relations and Diplomacy.*
- Kizilyurek N. (2006). *Κεμαλισμός. Η γέννηση και η εξέλιξη της επίσημης ιδεολογίας της σύγχρονης Τουρκίας.* Εκδόσεις Μεσόγειος
- Laipson (Centre on Foreign Relations). (25/10/2019). U.S.-Turkey Relations: The Shifting Nature of Two NATO Allies. Retrieved from <https://www.cfr.org/event/us-turkey-relations-shifting-nature-two-nato-allies> (27/10/2019)
- Li, E. X. (20/07/2018). The Rise and Fall of Soft Power. Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2018/08/20/the-rise-and-fall-of-soft-power/> (09/02/2020)
- liberal.gr. (30/12/2019). Η εξωτερική πολιτική των "τζαμιών" και ο "έλεγχος" των Τούρκων μεταναστών. Retrieved from <https://www.liberal.gr/diplomacy/h-exoteriki-politiki-ton-tzamion-kai-o-elegchos-ton-tourkon-metanaston/279771> (02/03/2020)
- Lund, A. (2019). Russia in the middle east, <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/2019/ui-paper-no.-2-2019.pdf>
- Μαργαρίτης, Γ. (23/2/2020). Η αλήθεια για την τουρκική στρατιωτική ισχύ. Retrieved from: <https://slpress.gr/ethnika/i-alitheia-gia-tin-toyrkiki-stratiotiki-ischy/> (01/04/2020)
- Μαρία, Κ. (28/1/2019). Η Παράξενη Σχέση Τουρκίας - ΕΕ. Retrieved from www.cnn.gr/focus/apopseis/story/163555/h-paraxeni-sxesi-toyrkias-ee. (12/09/2019)
- Μαρία, Κ. (29/7/2018). Το Ακούγιου και οι κρυφές πυρηνικές φιλοδοξίες της Τουρκίας. Retrieved from <https://www.cnn.gr/focus/story/126762/to-akoygiou-kai-oi-kryfes-pyrinikes-filodoxies-tis-toyrkias-vid> (12/02/2020)
- Μούδουρος, Ν. (Δεκέμβρης 2019). «Γαλάζια Πατρίδα»: Όψεις των ανταγωνισμών και η πολιτική της Τουρκίας στην ανατολική μεσόγειο. http://applications.ucy.ac.cy/dailypress/dailypress.manage_documents2.download?file=51075
- Μπάλτος, Γ. Χ. (16/12/2019). Το στρατήγημα και η στρατηγική της Τουρκίας για μια "γαλάζια πατρίδα". Retrieved from <https://www.europeanbusiness.gr/page.asp?pid=5816> (04/03/2020)
- Νταβούτογλου Α. (2010) *Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας.* Εκδόσεις Ποιότητα
- Media, T. (n.d.). Inflation Turkey – current Turkish inflation. Retrieved from <https://www.inflation.eu/inflation-rates/turkey/inflation-turkey.aspx> (30/12/2018)
- Morgenthau, H. (2005) *Politics among nations: The struggle for power and peace.* F McGraw-Hill Education.

- Msi. (17/10/2016). Article: Turkish Naval Forces Strategy. Retrieved from <http://www.savunmahaber.com/en/article-turkish-naval-forces-strategy/> (24/09/2019)
- Ντόκος, Θ. (Μάιος 2010). Αλφαβητάρι των Ελληνο – Τουρκικών σχέσεων. ΕΛΙΑΜΕΠ. *Κείμενο εργασίας ΝΟ. 11/2010.* https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/en/2010/06/%CE%9A%CE%95%CE%99%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F-%CE%95%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%A3%CE%99%CE%91%CE%A3-11_2010_%CE%98-%CE%9D%CF%84%CF%8C%CE%BA%CE%BF%CF%82.pdf
- Naftemporiki. (09/05/2019). Πώς το κλίμα επηρεάζει τη σταθερότητα Μέσης Ανατολής και Β. Αφρικής. Retrieved from <https://m.naftemporiki.gr/story/1473743/pos-to-klima-epireazei-ti-statherotita-mesis-anatolis-kai-b-afrikis> (14/11/2019)
- Newsbeast.gr. (19/01/2017). Οι offshore στρατιωτικές βάσεις της Τουρκίας που της δίνουν "αέρα" υπερδύναμης. Retrieved from <https://www.newsbeast.gr/world/arthro/2543583/i-offshore-stratiotikes-vasis-tis-tourkias-pou-tis-dinoun-aera-iperdynamis> (03/12/2018)
- Oguzlu, T. (2013) Turkey and N.A.T.O. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/43440>
- Öncel, A. Liapina, L. (2018). The effects of Turkish – Russian political relations on bilateral trade balance. Cointegration and causal analysis. *Theoretical and applied economics. Volume XXV (2018) NO.1 (614), Spring, pp. 73-94.* <http://store.ectap.ro/articole/1321.pdf>
- Özel, S. Uçar, G. (July 2019). The economics of turkey – Russia relations. *Centre for economics and foreign policy studies. Edam. Org. Foreign policy and security 2019.* http://edam.org.tr/wp-content/uploads/2019/07/The-Economics-of-Turkey-Russia-Relations_compressed.pdf
- Öztürk, A & Sözeri, S. (2018). Diyanet as a Turkish Foreign Policy Tool: Evidence from the Netherlands and Bulgaria. *Politics and Religion.* 1-25.
- Öztürk, A.E. (06/06/2019). Turkey: An Ambivalent Religious Soft Power. Retrieved from <https://berkleycenter.georgetown.edu/posts/turkey-an-ambivalent-religious-soft-power> (06/06/2019)
- Παπαδημητρίου, Γ. (03/12/2019). Τουρκία, το προβληματικό παιδί του NATO - Προς έξοδο από τη Συμμαχία;. Retrieved from <https://www.skai.gr/news/world/tourkia-to-provlimatiko-paidi-tou-nato-pros-eksodo-apo-ti-symmaxia> (20/02/2020)
- Παρίσης, Ι. (2011). *Παράγοντες ισχύος στο διεθνές σύστημα* (1^η έκδοση). Ινφογνώμων
- Pallaver, M. (October 2011). Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart. *A thesis submitted to the Department of International Relations of the London School of Economics for the degree of Master of Philosophy. The London School of Economics and Political Science.* https://etheses.lse.ac.uk/220/1/Pallaver_Power_and_Its_Forms.pdf

- Projected GDP Ranking. (n.d.). Retrieved from <http://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-ranking.php> (11/03/2020)
- Ρεπαντής, Γ. (01/06/2018). Αναλύοντας τη Ναυτική Στρατηγική της Τουρκίας στο περιβάλλον ασφαλείας της Ανατολικής Μεσογείου. Retrieved from http://www.idis.gr/?p=4842#_edn24 (24/9/2019)
- Raimzhanova, A. (December 2015). Power in IR: Hard, Soft and Smart. *Institute for Cultural Diplomacy and the University of Bucharest*, <http://www.culturaldiplomacy.org/academy/content/pdf/participant-papers/2015-12-annual/Power-In-Ir-By-Raimzhanova,-A.pdf>
- Rand.org. (n.d.) “Power” And “National Power”: Some Conceptual Considerations. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1110/MR1110.ch2.pdf
- Registered Unemployment Level for Turkey. (18/02/2020). Retrieved from <https://fred.stlouisfed.org/series/LMUNRLTTTRM647S> (07/01/2019)
- Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs. Turkey’s Energy profile and strategy. (n.d.). Retrieved from <http://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa> (1/10/2019)
- Rep. of Turkey Ministry of Foreign Affairs. Turkey’s policy on water issues. (n.d.). Retrieved from http://www.mfa.gov.tr/turkey_s-policy-on-water-issues.en.mfa (4/8/2019)
- Rep. of Turkey, Ministry of Foreign Affairs. Relations between Turkey and Greece (n.d.). Retrieved from <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-greece.en.mfa> (26/2/2020)
- Republic of Turkey - Ministry of Trade. Turkey and the EU. (05/09/2018). Retrieved from <https://www.trade.gov.tr/turkey-and-eu/turkey-and-the-eu> (08/03/2020)
- Republic of Turkey, Ministry of foreign Affairs, Directorate for EU Affairs. History of Turkey- EU Relations. Retrieved from, https://www.ab.gov.tr/brief-history_111_en.html (15/09/2019)
- RT (Russia Today). (7/05/2018). Make Turkey great again: Erdogan trumpets more Syria ops & '100% local arms' in bold manifesto. Retrieved from <https://www.rt.com/news/425997-turkey-military-syria-manifesto/> (10/03/2020)
- Russian international affairs council. (2016). Russia-Turkey-Report28-en.pdf. New stage of Russian – turkey economic relations. <https://russiancouncil.ru/upload/Russia-Turkey-Report28-en.pdf>
- Σαββίδης, Π. (01/01/2020). Ποιος είναι και τι ζητάει ο γκουρού της "γαλάζιας πατρίδας". Retrieved from <https://www.protothema.gr/greece/article/960263/poios-einai-kai-ti-zitaei-o-gourou-tis-galazias-patridas/> (03/03/2020)
- Σάμιον Γουόλντμαν. (05/01/2020). Οι αυταπάτες του Ερντογάν. Kathimerini. Retrieved from <https://www.kathimerini.gr/1058889/opinion/epikairothta/politikh/oi-aytapates-toy-erntogan> (10/03/2020)
- Sawe, B. E. (02/12/2016). The Economy of Turkey. Retrieved from <https://www.worldatlas.com/articles/the-economy-of-turkey.html> (04/12/2018)

- Scholvin, S. (April 2016). Geopolitics: An Overview of Concepts and Empirical Examples from International Relations. *The Finnish Institute of International Affairs*. <https://www.files.ethz.ch/isn/196701/wp91-Geopolitics.pdf>
- sofokleousIn. (11/1/2020). Αυτός είναι ο χάρτης με τις στρατιωτικές δυνάμεις της Άγκυρας ανά την υφήλιο. Retrieved from: <https://www.sofokleousin.gr/aytos-einai-o-xartis-me-tis-stratiotikes-dynameis-tis-agkyras-ana> (2/4/2020)
- Soler I Lecha. (September 2019). EU – Turkey relations. Mapping landmines and exploring alternatives pathways. https://www.feps-europe.eu/attachments/publications/feps_eu_turkey_relations_soler.pdf
- Soylu, R (1/02/2019). Anti-US sentiment in Turkey reaches a new high, poll shows. Retrieved from <https://www.middleeasteye.net/news/anti-us-sentiment-turkey-reaches-new-high-poll-shows> (18/02/2020)
- Spicer, J and Liffey, K. (16/01/2020). Turkish economy to pick up some pace in 2020 after stumble: Reuters poll. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-turkey-economy-poll/turkish-economy-to-pick-up-some-pace-in-2020-after-stumble-reuters-poll-idUSKBN1ZF09Q> (11/03/2020)
- Stampoulis, P. (2010). Σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.
- Sueb, S. (2013). The Development of Technology for Human Civilization.
- Τεχνολογία. (17/1/2020). Retrieved from <https://el.wikipedia.org/wiki/Τεχνολογία> (22/01/2020)
- Τουλουμάκος, Π. (Απρίλης 2013). Το κουρδικό πρόβλημα 1984 – 2013 : Κρυφές πτυχές και προκλήσεις. Πρόγραμμα μεσανατολικών σπουδών. ΕΛΙΑΜΕΠ. *Κείμενο εργασίας NO 33/2013*. <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2013/04/kourdiko.pdf>
- Τράγκα, Α. (18/04/2017). Οι Σχέσεις Τουρκίας και ΗΠΑ στην εποχή του ΑΚΡ - ΚΕΔΙΣΑ. Retrieved from <https://kedisa.gr/oi-scheseis-tourkias-kai-ηπα-στην-εποχή/> (17/02/2020)
- Tellis, A. J. (2015). The National Bureau of Asian Research. Foundations of national power in the Asia-Pacific. *Strategic Asia 2015 – 16*. https://www.nbr.org/wp-content/uploads/pdfs/publications/sa15_overview_tellis.pdf
- Temizer, M. (11/01/2019). Turkey's gas consumption decreases 6% in 2018. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/energy/general/turkeys-gas-consumption-decreases-6-in-2018/23032> (23/11/2019)
- Teslova, E. (27/12/2018). Turkey was Russian tourists' top destination in 2018. Retrieved from <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-was-russian-tourists-top-destination-in-2018/1349686> (23/11/2019)
- The Energy Policies for a Sustainable Economic Growth in Turkey, *International Journal of Energy Economics and Policy*, <https://dergipark.org.tr>
- The white house Washington. (September 2002). The National Security Strategy of the United States of America, <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

- The World Factbook: Turkey. (01/02/2018). Retrieved from <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html> (29/10/2018)
- Tol, G. (11/01/2019). Το στοίχημα της Τουρκίας για θρησκευτική ηγεσία. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.gr/articles/72114/gonul-tol/to-stoixima-tis-toyrkias-gia-thriskeytiki-igesia> (01/03/2020)
- Tol, G. Taspinar, O. (2019). Turkey's Russian Roulette, The MENA Region: A Great Power Competition, *MENA-Chapter-seven.pdf*. <https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/10/MENA-Chapter-seven.pdf>
- Trading Economics. Turkey GDP 1960-2019. Retrieved from: <https://tradingeconomics.com/turkey/gdp> (3/3/2020)
- Trading Economics. Turkey unemployment rate 2005-2019. Retrieved from: <https://tradingeconomics.com/turkey/unemployment-rate> (3/3/2020)
- “Turkey-EU - International Trade in Goods Statistics.” *EU*, [ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Turkey-EU - international trade in goods statistics](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Turkey-EU_-_international_trade_in_goods_statistics). (08/03/2020)
- Turkey Commercial Guide: International Trade Administration. (n.d.). Retrieved from <https://www.export.gov/article?id=Turkey-Information-and-Communications-Technology> (04/09/2019)
- Turkey GDP 1960-2019 Data: 2020-2022 Forecast: Historical: Chart: News. (n.d.). Retrieved from <https://tradingeconomics.com/turkey/gdp> (11/03/2020)
- Turkey GDP 1960-2019 Data: 2020-2022 Forecast: Historical: Chart: News. (n.d.). Retrieved from <https://tradingeconomics.com/turkey/gdp> (11/03/2020)
- Turkey: Trade Statistics. (n.d.). Retrieved from <https://globaledge.msu.edu/countries/turkey/tradestats> (13/12/2018)
- Turkey-Israel Relations: Why Animosity is Not an Option. (16/04/2017). Retrieved from https://fanack.com/turkey/history-past-to-present/turkey-israel-relations/?gclid=EAIaIQobChMI85aI3dKX4wIVA8YYCh0N_wYDEAAAYASAAEgI3U_D_BwE (13/07/2019)
- Turkey's energy import bill up 15.6 percent in 2018. (6/02/2019). Retrieved from <https://www.hurriyetdailynews.com/turkeys-energy-import-bill-up-15-6-percent-in-2018-141046> (01/10/2019)
- Turkish Minerals. (n.d.). Retrieved from <http://www.turkishminerals.org/Page/2/Statistics> (11/04/2018)
- Tzeferis, P. G. (07/12/2017). Ο Ελληνικός ορυκτός πλούτος. Retrieved from <http://www.oryktosploutos.net/search?q=τουρκία> (17/03/2018)
- Tziarras, Z. (2019). Οι «Δυόμισι Πόλεμοι» και η Άσκηση «Mavi Vatan»: Στρατηγική Κουλτούρα και το νέο Στάδιο της Τουρκικής Στρατηγικής.
- Υπουργείο Περιβάλλοντος και Υγείας. Ενεργειακή Πολιτική. <http://www.ypeka.gr/el-gr/%CE%95%CE%BD%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1/%CE%95%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CE>

[E%BA%CE%AE-%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE](#)
(13/08/19)

Universiteit Leiden. The Implementation of Smart Power in American Foreign Policy Regarding the Ukraine Crisis and South China Sea Conflict. <https://openaccess.leidenuniv.nl/bitstream/handle/1887/43535/Dynph%20ten%20Haaf%20Smart%20Power%20Thesis%20Final%20Version%2008-09-2016.pdf?sequence=1>

Wezeman, P.D, Fleurant, A, Kuimova, A, Tian, N, Wezeman, S.T. (March 2019). *SIPRI Fact Sheet*. https://www.sipri.org/sites/default/files/2019-03/fs_1903_at_2018.pdf

Workman, D. (04/02/2020). Turkey's Top 10 Exports. Retrieved from <http://www.worldstopexports.com/turkeys-top-10-exports/> (11/03/2020)

Workman, D. (4/2/2020). Turkey's top 10 exports. Retrieved from: <http://www.worldstopexports.com/turkeys-top-10-exports/> (11/03/2020)

World Bank. (18/10/2019). Overview. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/country/turkey/overview> (07/01/2020)

World Bank. (n.d.). Electricity production from renewable sources, excluding hydroelectric (kWh) - Turkey. Retrieved from https://data.worldbank.org/indicator/EG.ELC.RNWX.KH?locations=TR&name_desc=true&view=chart (02/10/2019)

Φίλης Κ. (2017). *Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος

Φραγκούλης Φ. (2012). *Ποια Τουρκία ; Ποιοι Τούρκοι ;*. Εκδόσεις Α.Α Λιβάνη

Yapp, M. E., & Dewdney, J. C. (22/3/2020). Demographic trends. Retrieved from <https://www.britannica.com/place/Turkey/Demographic-trends#ref44469> (25/03/2020)

Yazicioglu, E. (September 2019). A look upon Turkey's future nuclear weapons policy. *Observatoire-Turquie-Turkey-Nuclear-Weapons-Policy*. <https://www.iris-france.org/wp-content/uploads/2019/10/Observatoire-Turquie-Turkey-Nuclear-Weapons-Policy-Sept-2019.pdf>

Yilmaz, M.E. Turkey – Israel relations in the post-cold war era. *Akademik Fener*. P.p.162 – 170. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/203501>

Zarghani, S. H. (April 2010). Measurement of National Power: Definitions, Functions, Measurement.